

KÖNYV KÖNYVTÁR KÖNYVTÁROS

A Magyar Gallup Intézet Oktatási Központjának képzési ajánlata

Felnőttképzési nyilvántartási szám: 01-0543-04
Felnőttképzési intézmény-akkreditációs lajstromszám: AL - 1520

MINŐSÉGMENEDZSMENT A KÖZGYŰJTEMÉNYI ÉS A KÖZMŰVELŐDÉSI INTÉZMÉNYEKBEN I–IV.

Képzés alapítási száma: A/ 81/120/177/2004. (X.01.)
Indítási engedély száma: In/97/120/178/2004. (X.01)

2007 őszén ismét elindítjuk akkreditált továbbképzésünket a közgyűjteményi és közművelődési intézmények minőségfejlesztés iránt érdeklődő szakemberei számára.

A továbbképzés négy, egyenként 30 órás modulból áll. A modulok főbb tárgykörei:

- Minőségügyi alapismeretek, minőségmenedzsment rendszerek, szervezeti önértékelésre alapozott minőségdíj-modellek. Intézményi önértékelés tervezése.
- Stratégiai és projekt-menedzsment ismeretek. Intézményi helyzetértékelés és önértékelés tervezése.
- A minőségfejlesztés szervezeti feltételei, a szervezeti kultúra diagnosztizálási és fejlesztési lehetőségei.
- Intézményi minőségirányítási rendszer kialakítása, minőségfejlesztési program indítása.

Részvételi díj a 120 órás továbbképzés egészére: 132 000 Ft/fő + segédanyag: 2400 Ft/fő

A modulokra – előképzettség beszámításával – külön is lehet jelentkezni.

Helyszín: Magyar Gallup Intézet, 1033 Budapest, Fő tér 1. (Zichy-kastély).
Foglalkozások időpontja: csütörtökönként 10 órától 17 óráig (4x90 perces dupla órákkal).
Időterv:
1. modul: november 7., 15., 22., 29.
2. modul: december 6., 13., 2008. január 10., 17.,
3. modul: 2008. január 24., 31. február 7., 14.,
4. modul: február 28., március 6., 20.

Jelentkezési határidő: 2007. október 31.

Jelentkezési lap letölthető a <http://oktatas.gallup.hu/> honlapról .

További felvilágosítást munkatársaink adnak a 06/1 430-1327, 06-30/362-8789-es telefonszámon, illetve az oktatas@gallup.hu e-mail címen.

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

16. évfolyam 10. szám

2007. október

Tartalom

Könyvtárpolitika

- Fodor Péter:** Minőség a könyvtárban – korszerű közkönyvtár 3
Bartók Györgyi–Mezey László Miklós: Az MKE hozzáadott értéket teremt a könyvtárosságnak. Interjú Bakos Klárával, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete elnökével 11

Fórum

- Fehér Miklós:** Versenyképes ország, versenyképes könyvtárosokkal. Gondolatok az MKE-projekt és az általa keltett KATALIST-levelezés kapcsán 17

Műhelykérdések

- Rigó Béla:** Géza malac új pajtásai. Kereslet és kínálat a magyar gyermek-költészet piacán 21
Szalóki Gabriella: E-könyvek igény szerint. Új könyvtári szolgáltatás 34
Istók Anna: Benchmarking – érdemes vajon másoktól tanulni? 39

Extra Hungariam

- Hajnal Ward Judit:** Könyvtár, ahova szívesen járnánk 46

História

- Pogány György:** Egy nyomdaműhely titkaiból. 125 éves a Kner Nyomda 50

Könyv

- Pálvölgyi Mihály:** LIS Euroguide. Kompetenciák, tulajdonságok, minősítési szintek 54

From the contents

Péter Fodor: Quality in libraries – modern public libraries (3);
Györgyi Bartók–László Miklós Mezey: Interview with the President of the Association of Hungarian Librarians, Klára Bakos (11);
Béla Rigó: About Hungarian children's poetry and reading (21)

Cikkeink szerzői

Fehér Miklós, a Könyvtári Intézet munkatársa; *Fodor Péter*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár főigazgatója; *Hajnal Ward Judit*, a New Jersey-i Rutgers Egyetem könyvtárának munkatársa; *Istók Anna*, a Gödöllői Városi Könyvtár munkatársa; *Pálvölgyi Mihály*, a szombathelyi Berzsenyi Dániel Főiskola tanára; *Pogány György*, a pilisi Kármán József Városi Könyvtár igazgatója; *Rigó Béla*, költő, műfordító, szerkesztő; *Szalóki Gabriella*, az Országos Széchényi Könyvtár EOD projektjének menedzsere

Szerkesztőbizottság:

Bartos Éva (elnök)

**Biczák Péter, Borostyániné Rákóczi Mária, Győri Erzsébet,
Kenyéri Kornélia, Poprády Géza**

Szerkesztik:

Bartók Györgyi és Mezey László Miklós

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest, I. Budavári Palota F épület – Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu;
Internet: www.ki.oszk.hu/3k

Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Bartos Éva**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Korpás István**

Borítóterv: **Gerő Éva**

Nyomta az AKAPRINT Nyomdaipari Kft., Budapest

Felelős vezető: **Freier László**

Terjedelem: 5,7 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatta az
Oktatási és Kulturális Minisztérium
Nemzeti Kulturális Alap

OKM

nka
Nemzeti Kulturális Alap

Terjeszti a Könyvtári Intézet

Előfizetési díj 1 évre 4800 forint. Egy szám ára 400 forint

HU–ISSN 1216-6804

Fodor Péter

Minőség a könyvtárban – korszerű könyvtár*

Előzmények

Kiindulópontként megállapíthatjuk, hogy korszerű könyvtár az, amely képes tradicionális könyvtárként működni, és egyben információs központ is. Ezt természetesen megfelelő minőségben várják el a könyvtárat ténylegesen és virtuálisan felkeresők. A használó, az olvasó, a látogató elégedettsége igazolja vissza e kultúraközvetítő intézmény társadalmi megítélését. Az utóbbi tíz-tizenöt év változásai, az informatika elterjedése arra készíteti a könyvtáros szakmát, hogy folyamatos innovatív készségével, kezdeményező képességével megújítsa a munkát. kulturális szolgáltató intézménnyé formálja a könyvtárat. Ennek a folyamatnak az is a része, amelyben egyre inkább észre vesszük vagy észrevetetik velünk, hogy a könyvtári szolgáltatás bizonyos elemei ma már piaci körülmények között történnek. Erre csak az a válasz adható, hogy meg kell keresni azokat a kereteket, tartalmakat, amelyeket mi tudunk a legjobban felkínálni és nyújtani.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár mint a legnagyobb közkönyvtár a '90-es évek elején szembesült azzal a ténnyel, hogy korszerűtlen, és szolgáltatási kapacitásában, kínálati palettájában beszűkült a Központi Könyvtár. A tagkönyvtári rendszer elaprózott, esetlegesen telepített. A korszerűsítés igénye kevés volt, nem álltak rendelkezésre források, támogatások. Hiányzott a szakmai váltás programjának feltételrendszere, a fejlesztések lassúak voltak, szemléleti problémák, egzisztenciális gondok is nehezítették a változtatást. Ebben a helyzetben az útkeresés néhány lépése előremutató volt és segítette a megújulást. Ilyen a számítógépesítés programja, az új típusú dokumentumok kölcsönzése, a családi könyvtári modell, a közönségkapcsolatok új módjai, a főkönyvtári rendszer átszervezése, a régiósítás, az alacsony hatásfokú kölcsönzők bezárása. Fontos lépés volt 1996-ban a Szolgáltató ház megépítése, ahol a raktár, a nyomda, a kötészeti, a műhelyek kaptak helyet. 1998-ban átadására került a Zenei Gyűjtemény a megújított Pálffy-palotában, ahol a gazdasági-műszaki igazgatóság is helyet kapott. Így felszabadult a Baross utca 18. szám alatti épület. Ezekben az években is sor került néhány új tagkönyvtár kialakítására, felújítására.

* A 2007. július 18–20-a között Kiskunhalason megrendezett, az MKE Helyismereti Könyvtárosok Szervezete XIV. országos tanácskozásán elhangzott előadás szerkesztett változata.

1997-ben korszakos döntést hozott a Fővárosi Közgyűlés. Hosszú évtizedek ötletei, tervei, helyszíneresése után úgy határozott, hogy a Wenckheim-palota rekonstrukciója mellett épületbővítéssel korszerű feltételeket teremt a város központi könyvtárának.

Az előkészítésben Kiss Jenő főigazgató és Deák Sándor gazdasági igazgató végzett meghatározó munkát. A szakmai program kidolgozását Papp István főigazgató-helyettes vezetésével működő szakmai csoport készítette el. A beruházás címzett állami támogatással 1998-2001. között valósult meg nettó 3 milliárd forintból. A munka három és fél hónappal hamarabb fejeződött be a tervezett határidőnél, és nem lépte túl a tervezett költségkeretet.

A vezető tervező Hegedüs Péter építész, Hefkó Mihály és Jakab Csaba belsőépítészek voltak. A fő kivitelező a MASZER Rt. volt, a Magyar Építő Rt. és a Középvületépítő Rt. közreműködésével.

A könyvtár maga volt a beruházó és a lebonyolító, ez a tény közel 100 millió forintos megtakarítást eredményezett. Ez azóta is páratlan a hazai kulturális beruházások történetében. A program menedzsmentje: Fodor Péter főigazgató, Sóron László főigazgató-helyettes, Deák Sándor gazdasági igazgató, Pauza István főmérnök és a könyvtár munkatársai végezték a munkát.

A tervezői team munkáját hazai és nemzetközi szakmai elismerések igazolják. A kivitelezés színvonalas munkájáért a MASZER Rt. elnyerte a nemzetközi szakmai szervezet, a FIABCI díját, a könyvtár pedig megkapta az Európa Nostra-díjat.

Szakmai szempontból mindenképpen említést érdemel, hogy a könyvtár a felújítás alatt nehéz körülmények között, de nyitva tartott. Ezt az olvasók nemcsak megértették, de el is ismerték. Nyugodtan megállapíthatjuk, hogy a rekonstrukciós és bővítési program nélkül a fővárosi könyvtári ellátása nem tartana ott, ahol ma. Ugyanakkor jelentős szemléletformálásra is szükség volt, amelynek lényege, hogy prioritásokat jelöljünk ki a különböző időszakok feladataira. A könyvtár vezetése ezekben az években elsőbbséget a központi könyvtárnak biztosított, hiszen az építkezésen túl a rendszerszerű működés modelljét is ki kellett dolgozni. Úgy is fogalmazhatunk: a Központi Könyvtár sikere volt a záloga a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár teljes megújulásának. Azonban már 1999-ben megfogalmazódott, hogy a rekonstrukció után a hálózat megújítása a következő feladat.

Lépések a minőségi szolgáltatás felé

2000-2001-ben részlegesen, majd teljesen megnyílt a palotakönyvtár. Az érdeklődés minden előzetes becslést, várakozást felülmúlt.

Ez a nagy érdeklődés kötelezte a könyvtárat arra, hogy a hálózat fejlesztésével megvalósuljon az egységes rendszerbe foglalt differenciált minőségi szolgáltatás. Ennek előzménye volt a szervezeti-fejlesztés elindítása, a régiók számának csökkentése, a Központi Könyvtár környékén lévő könyvtárak, majd a Központi Ellátó Szolgálat integrálása. 2001-ben a hálózati tagkönyvtárak teljes körű állapotfelmérésére került sor. Ez volt az újabb kiindulópont.

2001-2002-ben elkészült a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 2008-ig szóló fejlesztési és stratégiai terve. Hosszú hónapok munkája, vitája eredményezte azt az anyagot, amelyet a Fővárosi Közgyűlés Kulturális Bizottsága 2002 májusában elfo-

gadott. (Lásd: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros. 2002. 8.; Tudományos és Műszaki Tájékoztatás 2002. 10–11.).

Milyen szempontjait érdemes kiemelni e tervnek? Mindenekelőtt a paradigma-váltást, a technológiai váltást, a szolgáltatás bővítést, a minőségi szolgáltatást, a területi lefedettséget, a programok szükségességét, a prioritások megfogalmazását, a szervezet rendszerszerű működtetését. Újra értelmeztük, hogy mit értünk hálózati könyvtáron, és elkészítettük a tagkönyvtárak új besorolását. A teljesítményhez igazodóan átcsoportosítottuk a humán erőforrást. Kidolgoztuk az informatikai fejlesztés koncepcióját, amelynek bázisát a Központi Könyvtárban már működő Corvina rendszer jelentette. Megkezdtük a hálózat fejlesztését, az integrációt, a rekonstrukciós és új könyvtár létesítési-, építési programot. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban így a következő évek prioritását a hálózatfejlesztés jelentette és jelenti.

A program kezdetén a kollégákkal történt személyes beszélgetések alapján nyilvánvalóvá vált, hogy itt nemcsak épületmegújításról van szó, hanem olyan szolgáltatási modellről, amely lehetőséget ad a feladatok egy részének újrafogalmazására. Így került sor az informatikai rendszer teljes körű kiépítésére 2004. december 13-ával bezárólag. Folyamatosan és fokozatosan elvégeztük az állomány honosítását, a duplumosítást. A feltételek meglétével bevezettük a gépi kölcsönzést, a gépi katalógust, az internet hozzáférést a könyvtárakban. Előkészítettük a szerzeményezés és feldolgozás központosítását, amely 2006. január elsejétől működik.

A hálózatfejlesztés 2002 óta szemléletváltást, új könyvtárakat, megújult épületeket, integrált szolgáltatást, megjelenésében és szolgáltatásképességében korszerű bibliotéka rendszert jelent.

Az eltelt időszak tényei, eredményei

7 új könyvtár építése, létesítése

- 2002-ben: IV., Lóverseny tér,
- 2003-ban: XX., Bíró Mihály út, II., Hűvösvölgyi út,
- 2004-ben: XVII., Péceli út,
- 2005-ben: XII., Ugocsa u.,
- 2006-ban: XVII., Rákoskeresztúri Könyvtár, Pesti út (Fuchs kastély), XXI., Rákóczi út

15 könyvtár rekonstrukciója

- 2002-ben: XVIII., Nagykőrösi út, VIII., Kálvária tér, XI., Nagyszében tér,
- 2003-ban: XXII., Nagytétényi út, XVIII., Thököly út, V., Vadász u.,
- 2004-ben: XVI., Rákosi út, VII., Rottenbiller u, XIII., Tatra u., XX., Pacsirta út, XIV., Uzsoki út,
- 2005-ben: XI., Karinthy Frigyes út,
- 2006-ban: IX., Börzsöny u., XIX., Üllői út, XXI., Szent István út,

7 könyvtár kisebb átalakítása

- 2002-ben: III., Fő tér,
- 2003-ban: VII., Kertész u.,
- 2004-ben: XVIII., Csontváry u.,

2005-ben: XIII., Mosoly u., X., Újhegyi sétány,
2006-ban: II., Szabadság út, XI., Etele út.

A 2002-es fejlesztési tervben a felújítások mellett számba vettük Budapesten azokat a helyszíneket, ahol évtizedek óta megoldatlan a könyvtáráruhálok elhelyezése. Világos volt, hogy ez a feladat csak a kerületekkel együttműködve, a fővárosi önkormányzat kiemelt támogatásával, esetenként a kulturális tárca pályázati lehetőségeivel élve valósulhat meg.

Ebben a folyamatban a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár az innovációra épülő kezdeményező, koordináló, közvetítői szerepet töltött és tölt be.

A fenti listából megállapítható, hogy kiemelten kezeltük és kezeljük a peremkerületek könyvtári ellátását elsősorban új bibliotékákkal. A felújításoknál igyekeztünk olyan környezetet kialakítani, amely megfelel a mai használói elvárásnak és a szakmai követelményrendszernek. Nyilvánvaló, hogy az esetek többségében nem volt mód arra, hogy új helyen működjön egy tagkönyvtár, akár nagyobb alapterületen is. Ennek, bármilyen hihetetlen, nem elsősorban anyagi akadály volt. Budapesten 24 önálló önkormányzat működik. A szabadon lévő ingatlanok, telkek többsége nem a könyvtárat fenntartó fővárosi önkormányzat tulajdonában van. Így csak cserével (erre is volt példa), vagy együttműködési megállapodással és vásárlással lehetett új helyszínhez jutni.

Változatos kép formálódott és formálódik a könyvtárfejlesztési programban. A IV. kerületben, Káposztásmegyeren az önkormányzat ingyen adta az épületet; a II. kerületben, a Hűvösvölgyi úton a főváros átadta könyvtári célra a Márkus villa földszintjét; a XII. kerület az Ugocsa mozit bocsátotta rendelkezése cserében a két könyvtárhelyiségért, és komoly pénzügyi támogatást adott a megvalósításhoz.

A XVII. kerületben a Péceli úti könyvtárat le kellett bontani, és ugyanazon a telken új bibliotéka épült. Ugyanebben a kerületben megkaptuk a Fuchs-kastély földszintjét könyvtári célra. A XXI. kerületben, Csepel központjában egy volt önkormányzati iskolai konyhát és éttermet kaptunk és alakítottunk át. A XX. kerületben az önkormányzat közvetítésével új ingatlant vásároltunk.

A XXII. kerület önkormányzata Nagytétényben lehetővé tette a kis könyvtár bővítését, majd telket adott át Budafok központjában, hogy címzett támogatással új könyvtár épüljön. A XV. kerületben a Pajtás étteremben végre megoldódik az évtizedek mulasztása: korszerű könyvtár készül Újpalotán.

Persze vannak ellenpéldák is. Néhány kerületben az ingatlancsere sem lehetett a megoldás kulcsa. Másból bérleti díj fizetésére kötelezték volna a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárat, amely rövid és hosszabb távon olyan terhet jelent, amelyet az intézmény nem vállalhat.

A 2006 végéig elkészült és átadott könyvtárainkra bruttó 1,1 milliárd forintot fordítottunk. Forrás oldalról meghatározó volt a fenntartó Fővárosi Önkormányzat, amely minden évben biztosította a tervezett felújításokhoz, új könyvtárak építéséhez szükséges pénzt. Néhány korábban nem használt épület eladásából származó bevételeket könyvtárfejlesztésre fordítottunk. Ez esetenként kiegészült a kerületek támogatásával.

Két alkalommal a kulturális minisztérium revitalizációs pályázata is komoly támogatást jelentett. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár költségvetésben elsőbbséget adott e programnak.

Megfelelni, de hogyan?

Minden kulturális intézménynek, így a könyvtárnak is, ha meg akar felelni a használóknak, szüksége van arra, hogy megfelelő információkkal rendelkezzen, hogy mi az elvárás vele szemben. Mi a szakmai küldetése, hogyan teljesítheti mindent? A rendelkezésére álló eszközrendszerből kiemelendő a stratégiai terv készítése, a programalkotás, a jelenlegi helyzet reális ismerete, a célok meghatározása. Program nélkül ma már szinte lehetetlen partnereket, támogatókat találni, pályázatokon elindulni és eredményt elérni. A program jelenti azt a küszöböt – képletesen szólva –, amelyet átlépve alkalmassá válunk az elvárt szakmai megújulásra, a minőségorientált szolgáltatásra. A minőségbiztosítás az utóbbi bő évtized alatt nálunk egyre inkább elfogadottá vált és a működés fontos feltétele lett.

A **TQM** mint szemlélet és gyakorlat a könyvtárak működésében ma már nélkülözhetetlen. A könyvtári terület gazdag szakirodalommal rendelkezik e témában is, érdemes is e közleményeket tanulmányozni. Néhány elemét azért kell kiemelni, mert ez jelenti az alapját az azonos értelmezésnek.

Az **átfogó (total)** jelleg, amely megjelenik a gondolkodásban, a környezetben, az értékrendben, a kultúrában.

A **kvalitás, a minőség (quality)** gondolatát, érték- és követelményrendszerét szisztematikus munkával lehet és kell felépíteni.

A **management**, az irányítás kultúrája, amelyben benne van a szervezet működtetési filozófiája. Megfelelő feltételek és lehetőségek biztosítása a személyiség kiteljesedéséhez. Emberközpontú, teamben folyó tevékenység, amelyben jelen van a beleszólás joga és lehetősége a felelőséggel együtt. A menedzsmenttel szemben megfogalmazott elvárás a rendszerszemléletű vezetés. A vezetésnek alkalmasnak kell lennie a munkafolyamatok tervezésére, szervezésére és ellenőrzésére, az irányításra, a menedzselésre, hogy az eredmény a minőségi szolgáltatás legyen.

A TQM-alapelvek közül kiemelendő:

- a filozófia, amely a működést rendszerbe foglalja,
- a módszer, amely a vezetőség aktív stratégiaalkotását és napi irányítását feltételezi,
- a hatáskör, amely kiterjed valamennyi munkatársra,
- a gazdasági szerep, a rendelkezésre álló források racionális célirányos, hatékony felhasználása,
- a követelményrendszer, amely elvárja a hibamentes tevékenységet,
- a szabályozás, amely a szervezet egészére, a munkafolyamatokra érvényes,
- a cél és módszer együttes jelenléte, a folyamatos működés minőség teljesítéséig.

A könyvtár mint intézmény, a könyvtáros mint kultúráközvetítő számára meghatározó az olvasói, használói elvárással történő megismerkedés. Mi az olvasó igénye? Mindenekelőtt a szolgáltatásokhoz való hozzájutás gyorsan és hitelesen, időben és térben nem korlátozva, megfelelő tájékoztatói lehetőség és színvonalas

tájékoztató. A használó kiszolgálása személyesen és virtuálisan, mindkét esetben kulturált környezetben kell, hogy történjen. Ma már nemcsak a könyvtáráépületről van szó, hanem a honlap megjelenéséről is, annak minőségéről. Ennek egyik szelete a weblap. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban a 2004-ben megújult honlap nap mint nap arra törekszik, hogy hitelesen informáljon és bemutassa a bővülő szolgáltatások tárházát (Lásd: a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár szolgáltatásai: www.fszek.hu).

Nem feledkezhetünk meg a többirányú kommunikációról sem, amely érinti az olvasót, a könyvtárhazánál, valamint a fenntartót, a támogatókat, a médiát. Ma már természetes, hogy egy könyvtár rendelkezik marketing elképzeléssel, hiszen bizonyos szolgáltatások egyre inkább ki vannak téve a piaci hatásoknak. Ebben a folyamatban a kezdeményezés, a nyitás az eredményesség feltétele.

A minőségbiztosításban a bizalomkeltést említjük az első helyen. Hiszen elrendő cél, hogy az igénybevevők hiteles helyként tartsák nyilván intézményünket, szolgáltatási kínálatunk minél szélesebb körű és tartalmában megbízható legyen. Nélkülözhetetlen a felhasználók, az olvasók speciális igényeinek megismerése és az erre adható legjobb válaszok ismerete.

Szükséges, hogy a könyvtár elérhetőségeivel az igénybevevők tisztában legyenek: megközelíthetőségét, nyitvatartási idejét, a szolgáltatások tartalmát, a hozzáférés módjait ismerjék. Ugyanakkor a könyvtáráépületnek vonzónak, kulturáltnak kell lennie; alkalmasnak arra, hogy valóban nyitott legyen, megfeleljen a nyilvános intézmény minden elvárásának.

A könyvtár egyszerre kulturális közintézmény és kulturális szolgáltató hely. Mint ilyen nem mindegy, hogy milyen a megítélése, milyen az imázsa. Mint minden hasonló intézménynek, szembesülnie kell azzal, hogy az olvasó, a használó, a látogató „hogyan megy be, mi történik a könyvtárban, és hogyan jön ki”. Ez olyan alapkérdés, amelyre odafigyeléssel, a munkatársak folyamatos felkészítésével lehet jó választ adni. Az olvasó, a látogató azért keres meg bennünket, mert valamilyen problémáját meg kívánja oldani. A könyvtáros, miután a szolgálatot fontosnak tartja, elégedett, hogy megkeresik és igényt tartanak szakmai felkészültségére. Ezt tehetik személyesen és virtuálisan. A könyvtáros örül, hogy segítségére lehet az olvasónak, teszi ezt felkészülten, udvariasan, valóságos könyvtárnokként, mivel ez szolgáltató intézmény, ahol ő is hozzájárul a könyvtári imázs építéséhez, vagy... (de ez nem jellemző).

Természetesen a mindennapokban nem csak idilli állapot van. Előfordul, hogy válaszolni kell arra a kérdésre, kinek van igaza: a könyvtárosnak mindig, kivéve ha mégis az olvasónak. Le kell vonnia a konzekvenciákat a könyvtárnak, de abban az esetben, ha az olvasónak nincs igaza, a vezetőnek kötelessége megvédeni a munkatársát, és akár rövidebb-hosszabb ideig eltanácsolni az olvasót a könyvtártól. Mindkét szélső esetre példák sorát lehetne idézni. Mindenesetre tanácsos, hogy a könyvtáros toleráns legyen, és ezt tudja is érvényesíteni. A könyvtári protokoll az önmeghatározás, a pozicionálás miatt fontos, hisz' az érintkezés udvariassági szabályainak összegzése. Elvárás, amelyet a könyvtárosnak ismernie és alkalmaznia kell. Ezért volt többek között időszerű a Magyar Könyvtárosok Egyesületének kezdeményezése a Könyvtárosok Etikai Kódexének megalkotása, amelyet a könyvtárakat tömörítő Informatikai és Könyvtári Szövetség is támogatott és elfogadott.

Hogyan tovább?

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár tehát az elmúlt időszakban egyszerre végezte el a korszerűsítés és a szervezetfejlesztés nem kis munkáját. 1998-ban 75 tagkönyvtárat tartott nyilván a statisztika, 2006 végén 57 egység tartozott a hálózatba. Természetesen lehet vitatkozni azon, hogy ez sok vagy kevés, lehet véleménykülönbség abban, hogy a kevesebb-e a több, vagy a több a kevesebb.

Az említett 2001-es állapotfelmérés, majd az azt követő döntés hosszú időt, sok energiát vett igénybe és szerencsére vitákat is gerjesztett. Ez a lépés azonban megkerülhetetlen volt, hiszen a program kezdetén meglévő tagkönyvtárak közel negyede adottságaiban, látogatottságában nem felelt meg a megváltozott elvárásoknak (kis alapterület, kevés dokumentum, a nyitvatartási idő elégtelensége, alacsony olvasói, látogatói szám). Az nyilvánvaló volt, hogy nincs olyan fejlesztés, amely egy kicsit hozzátesz valamit a jelenlegi szervezethez, de ezek nem átfogóak, nem az előrelépést szolgálják, hanem inkább konzerválják a fennálló helyzetet. Az európai nagyvárosok könyvtári ellátásában az utóbbi évtized tendenciájában az érvényesül, hogy kevesebb, de nagyobb alapterületű könyvtárakat építenek közlekedési csomópontok közelében. Erre példa Párizs, Stockholm, Zürich, Hamburg, Prága.

A könyvtárakat integráltuk, racionálissá tettük a személyi ellátottságot. A fel szabadult munkaerőt más helyen, vagy éppen más feladattal foglalkoztatjuk.

Itt kell eloszlatni egy felületes véleményt, amely szerint a Központi Könyvtár látogatottsága teszi mássá a statisztikát. Az igaz, hogy több mint háromszorosára nőtt a beiratkozottak, és magas a napi látogatók száma, ugyanakkor a hálózat könyvtárait ma többen keresik fel, mint korábban. A megújuló könyvtárak iránti érdeklődés nőtt. A könyvtárhasználati forgalom adatai szerint nálunk is összességében kevesebb könyvet és AV dokumentumot kölcsönöznek az olvasók. Ez olyan jelzés, amelyet komolyan kell venni, és megfelelő módon kezelni.

Ennek az évrnek kiemelt feladata, hogy kidolgozzuk a 2013-ig tartó időszak stratégiáját. A továbblépéshez a legfontosabb teendőket jelzésszerűen az alábbiakban látjuk:

- a hálózatfejlesztési program következetes folytatása,
- az informatikai szolgáltatás fejlesztése, a szükséges eszközcserek végrehajtása,
- a gyűjteményfejlesztési koncepció kiegészítése,
- a bevezetett egységes szerzeményezési és feldolgozási rendszer hatékony működtetése,
- a kölcsönzési gyakorlat egyszerűsítése, a kölcsönző és „visszavevő” gépek telepítése a Központi Könyvtárban,
- az állományvédelem korszerűsítése,
- a minőségbiztosítás teljes körű alkalmazása,
- a munkatársak további szemléletformálása,
- a humán erőforrás hatékony alkalmazása és megbecsülésének fokozása, a pénzügyi források célirányos, racionális felhasználása.

Ma a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest meghatározó kulturális közintézménye, amely megfelel a hazai és nemzetközi trendeknek, a korszerű szakmai követelményeknek. Tudjuk, hogy az a szakmai út, amelyet járunk, egybeesik a

hazai könyvtárügy céljaival, és ahhoz, hogy az eddigi eredményeinket megőrizzük és továbblépjünk szükséges, hogy megmaradjon kezdeményezőképességünk és készségünk. Nem tehetjük meg, hogy az elvégzett munka alapján jólesően hátrádóljunk. A világ felgyorsult tempóját nap mint nap érzékeljük, és ezekre a jelenségekre szakmailag és emberileg is megfelelően jó választ kell adnunk.

A jövő könyvtárát, amely korszerű és megfelel a ma, és még inkább a holnap elvárásainak, a tradicionális bibliotéka megőrzendő hagyományaiból és a korszerű információs hely egységesítéséből alkothatjuk meg. Ehhez szükség van megújuló szakmai programra, megújulni kész szakemberekre, megújuló intézményrendszerre, minőségi szolgáltatásra, megfelelő pénzügyi forrásra. Ez a korszerű könyvtár létrejöttének egyik lehetséges megközelítése.

Utóirat

Miközben a fenti gondolatokat írtam, nem feledkezhetek meg arról, hogy könyvtárunk névadója, Szabó Ervin 130 éve augusztus 22-én született és jövőre lesz 90 éve, hogy meghalt. Csak reménykedhetünk, hogy az általa elképzelt nyilvános könyvtár kritériumainak megvalósulásához elődeink és mi is hozzátettünk és hozzátehetünk egy keveset.

Az MKE hozzáadott értéket teremt a könyvtárosságnak

Interjú Bakos Klárával,
a Magyar Könyvtárosok Egyesülete elnökével

Szabályos interjúra készültünk. Amikor megérkeztünk a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem könyvtárának patinás, ám szépen fölújított épülete elé, táskánkban a magnó mellett ott lapult az előre megfogalmazott, gondosan összeállított kérdések sora. Ám ahogy beléptünk az igazgatóasszony, Bakos Klára szobájába, nyomban kétségeink támadtak a leendő interjú szabályossága felől. A nem is szűkös helyiséget úgyszólván kibélelték az aktacsomók, a dossziékból emelt tornyok, a különböző méretű irathalmok, amelyek között és alatt az igazgatóasszony éppen a szemüvegét kereste. A tea és kávé mellett megkezdett beszélgetés mihamar érdemi monológgá változott; Bakos Klára harmadik mondata már az MKE idén tavasszal fölállt új vezetőségének stratégiái elképzeléseiről, a program főbb pontjairól szólt.

– A stratégiák készítésének időszakát éljük. Elkészült és második fordulás szakmai véleményezésen van a magyar könyvtárügy 2008–2013. évi időszakra szóló stratégiája. Vele mintegy párhuzamosan készül az MKE új stratégiája is. A könyvtári stratégia a szakma közös ügye. Most érkeznek az egyesületbe a tagszervezetek javarészt konstruktív észrevételei, véleményei. Úgy tűnik, most nagyot mozdult a szakma. 17 szervezet gondolta úgy, hogy fontos számára a magyar könyvtárügy jövője. A rendszerben tevékenykedők feladata, hogy a sikeres megvalósításhoz ki-ki a maga eszközeivel, lehetőségeivel hozzájáruljon.

Az MKE saját stratégiáját évek óta az aktuális könyvtári stratégia figyelembevételével fogalmazza meg.

Az új elnökség is befogadta a stratégiák konvergálásának gondolatát. Nem volt véleménykülönbség a fő cél megfogalmazásában sem, nevezetesen: a könyvtáraknak és könyvtárosoknak a versenyképes ország kialakításában betöltött meghatározó szerepének a tudatosítása a társadalomban és a kormányban. Az MKE vezetése a könyvtár–könyvtáros relációból programtervezetének fókuszába a versenyképes könyvtárost állította. A humán oldal teljesítménye, felkészültsége, innovativitása, kreativitása rendkívül lényeges tényező ahhoz, hogy egy ország és azon belül egy

szakma versenyképes legyen. A program keretében azoknak a szakmai kompetenciáknak, készségeknek és képességeknek a fejlesztéséről van szó, amelyek birtokában a könyvtáros és rajta keresztül a könyvtár a XXI. század könyvtárhasználójának partnere tud lenni. Úgy vélem, a Portál program filozófiájához, célkitűzéséhez jól illeszkednek az egyesületi célkitűzések. A stratégiaírás jelenlegi fázisában az elnökség számára kvázi véglegessé váltak a célok megvalósításához társuló feladatok is. Ha nem is a teljesség igényével, de pusztán néhányat felsorolva közülük: a versenyképes könyvtáros szakmai és személyes kvalitásainak a fejlesztése. E célból speciális tanfolyamrendszer kialakítása. Benne például kommunikációs tanfolyam, ITT-mentor képzés. A partnerség kultúrájának fejlesztése. Ennek érdekében tárgyalási technikában, lobbitevékenységben, jogi ismeretekben jártasságot adó tanfolyamok indítása.

– *Lényegében erre a gondolatra épült fel a szegedi vándorgyűlés is.*

– Igen, hiszen partnerei vagyunk a hallgatóknak, diákoknak, oktatóknak, tudósoknak, a vállalkozói szféra hozzánk forduló rétegének, a lakosságnak. Mégis, a mindennapi találkozások ellenére tanulni kell ezt is.

Folytatva a célkitűzések sorát: a könyvtári turizmus beindítása. Hozzá kapcsolódva: idegenvezetési ismeretek megszerzésének és idegen nyelvi képzés megindításának támogatása. De sorolhatnánk még tovább a feladatokat és azok megvalósítható formáit. Feladataink sorának nyitánya a versenyképes könyvtáros programozatunk megszervezése volt.

Már a szeptemberi nyitókonferencia sem hagyott kétséget afelől, hogy tagságunkat, a szakmát mennyire érdekli a téma, mennyire érzi magát érintettnek benne. A versenyképesség kritériumait vizsgálva a szakmai rendezvény programját a kompetenciák köréből állította össze az elnökség. A továbbiakban a hat helyszínen képességfejlesztő tanfolyamokat, fenntartói–lakossági beszélgetéseket tartalmazó roadshow-val folytatódó, közel egyéves projekt elé óriási várakozással tekintenek a kollégák. A stratégia négy évre szól, így természetesen nem fejeződik be az utolsó roadshow-val a feladatok megvalósítása. Az EU könyvtári-informatikai szakemberek minősítési projektjébe, a CERTIDoc-ba való bekapcsolódást egyesületünk aktívan kívánja segíteni, illetve részt venni abban, a Könyvtári Intézettel együttműködésben.

Az országfejlesztési programhoz szorosan hozzátartoznak az iméntiek. Az egyes szakmák sorra fogalmazzák meg kompetenciáikat.

– *A könyvtári terület, azt hiszem, jól áll ebből a szempontból.*

– Magam is azt gondolom. Ebben a tekintetben a többi szakmához képest nem vagyunk lemaradva. A Könyvtári Intézet már az előző stratégiai időszakban is foglalkozott e területtel, és az MKE-nek is voltak határozott kezdeményezései. Jó néhány kollégánk már részese volt kompetenciafejlesztő-típusú tanfolyamnak. Bebizonyosodott, a célkitűzés reális még akkor is, ha a kivitelezés számos kérdést vet föl. Mi az esélyük a kisteleplülések könyvtárosainak, akik sokszor egyedül viszik a könyvtárat, hogy részt vegyenek egy-egy szakmailag szükséges tanfolyamon? Lesz-e elég energiájuk hozzá? A minősítési rendszerben való részvétel, a minősítés megszerzése vajon követelmény lesz-e? És így tovább...

Ezeknek az esélyeknek a javításához kíván többek között hozzájárulni az MKE konkrét cselekvési terv kidolgozásával. A civil szféra az a plusz, amivel a szakma kapacitása megsokszorozódhat, megsokszorozódik.

A könyvtári terület is rendre sok gonddal küzd, leképeződnek benne országos tendenciák (létszámleépítés stb.), de úgy vélem, ennek ellenére sem veszít progresszivitásából, összességében, fejlődését tekintve nagyon is jó irányba halad.

– *Mi lehet ennek a sikerességnek a titka? Az, hogy ebben a szakmában olyan erőteljes intellektuális erők vannak, vagy esetleg szervezeti oka van? Nekiünk van Könyvtári Intézetünk, a muzeológusoknak és a levéltárosoknak nincs intézetük.*

– Semmiképpen sem az intézet létéből vagy nemlétéből kiindulva vizsgálnám a kérdést. A közművelődésnek van művelődési intézete és mégis ... Nem állítanám, hogy más szakmák lemaradásának az oka okvetlenül az intézet hiánya. De nyilván hozzájárul a sikerhez egy intézet léte abban az esetben, ha jól működik, jó elméleti alapokon áll, ismeri a szakmai és társadalmi trendeket és megatrendeket, elemzései és ajánlásai alapját adják egy reális könyvtári stratégia, projektek és feladatok megfogalmazásának.

A siker persze többtényezős. Könyvtárügyünk vonatkozásában – és nem állok egyedül ezzel a véleményemmel – sikert generáló az OKM-en belül az ágazati irányítást ellátó Könyvtári Osztály határozott és céltudatos tevékenysége. Nem gondolom, hanem tudom, hogy például most a stratégia megvalósításához társított források megszerzésében óriási munkájuk és nagy érdemük van. Nem látom bennük a hatalmat megtestesülni. Nem alulról és felülről nézem őket, hanem ahogy kell: horizontálisan. Nekem más a hatalom-képem és más a fogalom tartalma is számomra. A sikernek a ki- vagy beteljesüléséhez okvetlenül kellene az a progresszív személyiségek, akik függetlenül attól, hogy milyen könyvtárakban dolgoznak – hajlandók együttgondolkodni, nagy kitartással őrült kemény munkát végezni, konstruktívan megnyilatkozni. Ők tudják, hogy a siker nyugtája a felhasználói elégedettség. Kell egy jó szellemiségű csapat, mert ebben a szakmában az egyéni indulás kevés. A siker tehát többtényezős. Egy feltétel teljesülése nem elég a tartósságához. Végül: a szakma sikeréhez az is hozzátartozik, ha erős civil szervezete, szervezetei vannak, és állja a civil kontrollt.

– *Tehát akkor azt lehet mondani, hogy Magyarországon van egy könyvtári rendszer, emellett van ez a civil szervezet, az MKE, és tulajdonképpen e civil szervezet munkájának eredményessége egyfajta hozzáadott értékben jelenik meg.*

– Ne tartsanak nagyképűnek, de így gondolom, annyi kiegészítéssel, hogy vonatkozik a fenti megállapítás más, a könyvtárügy területén működő szervezetre is.

– *Az előre megfogalmazott kérdéseink között szerepelt, hogy volt Önnek egy előző elnöki ciklusa és van a mostani ciklusa. Nyilvánvaló, hogy a kettő között van folyamatosság és van változás is. Hogyha mondana erről valamit. Mi az, ami változatlan és mi az ami folyamatos?*

– Az előző ciklusban szervezetenként erősítettük meg magunkat. Megszüntettük az Alapszabályban és tagnyilvántartásban meglévő anomáliákat. Javítottuk a tagság komfortérzetét a tagdíj megreformálásával, tagkártyát vezettünk be tagjaink azonosítására. Új típusú működési rendet alakítottunk ki a kor igényeinek figyelembevételével. Sok energia fordítódott a szervezeti élet területére, de megtérülő befektetésnek bizonyult, átláthatóbbá vált a rendszer. Új alapokra helyeztük a határon túli kollégákkal a kapcsolatainkat, igyekeztünk főlszámolni annak esetlegességét. A gazdálkodási rendszer sem maradt érintetlen, a források bővítésére óriási pályázatfigyelő és -író tevékenységbe kezdtünk. Rengeteg gyakorlati kérdést kellett megoldani. Hatékony, erős szervezetet akartunk. Az akkori elnökség

jól látta, pontosan tudta, hogy nézzen ki a stratégiánk: mely területeknek kell prioritást adni. Munkánk középpontjába helyeződött a civilség, a partnerség, a kapcsolatépítés. Jelen voltunk a civil fórumokon, azon túl, hogy letettük névjegyünket mindenütt, aktívan bekapcsolódtunk a társadalom civil életébe. Javítottunk a külső és belső kommunikációnkon, nyitottunk a társadalom felé. Miközben e területen voltak lényegi eredmények, mégis úgy vélem, kevesebb gondot fordítottunk arra, hogy jól kommunikáljuk magunkat, azaz a szakmát, kifelé. Gondolok itt elsősorban a médiabeli megjelenésünkre, mert egyébként kiváló eredményt értünk el a nemzetközi kommunikáció terén, amelyet szisztematikusan építettünk. Változatlanul úgy látom, a nyilvánosság előtt sokkal markánsabban kellett volna megjelenünk. 2003-ban fergetegesen indultunk, de aztán a ciklus végére fokozatosan elült a lendület. Nagyon jó használható médiakapcsolataink voltak, de valahogy nem tudtunk állandó gazdát találni ennek a területnek, hogy fenntartsuk a folyamatosságát.

A jelenlegi elnökség, építve a biztos szervezeti alapra, az erős civil szervezet filozófiáját továbbvíve, a korábbi fő célt megtartva, új stratégiát fogalmaz meg (de erről szoltam az előző kérdések során), és hozzá új munkastílust választ. Figyelembe véve a korábbi tapasztalatokat, nemcsak egy-egy projekt, de a mindennapi egyesületi munka területén is munkacsoportokban gondolkodik. Szeretné a fiatal kollégákat minél nagyobb létszámban bevonni az egyesületi életbe, és érdekeltté tenni őket abban, hogy tudatosan foglalkozzanak szakmai–könyvtárügyi kérdésekkel, legyenek konstruktívak, kezdeményezőök és együttműködők. Tehát az egyesület programjában fontos szerepet kap a fiatal könyvtárosok bevonása a feladatokba. Úgy tartjuk helyesnek, hogy a különböző tréningeknek és rendezvényeknek ne csak résztvevői, de aktív szervezői is legyenek. Erősödjék az új civil generáció. A szegedi vándorgyűlésen már nyilvánvaló volt: az ifjú kollégákat nagyon is érdeklik a szakma jelentős kérdései.

– *Mediatizált világban élünk, ezért az MKE-ről is annyit tud a világ, amennyit a média mutat róla.*

– Az előbb boncolgattam épp e kérdést, a szervezet hiányosságait emlegetve. Jelen felvetéshez szólva azt mondhatom, a válasz összetettebb. Lényeges a média-megjelenés, de nemcsak az MKE-ről alkotott képet tartom fontosnak, hanem a könyvtárról általában, az egyes könyvtárakról, a könyvtárosokról rajzolt képet is, mert így egész a szakma. Amikor az egyesület megjelenik a médiában, akkor a szakma jelenik meg, amikor az MKE szót emel, a szakmáért emel szót. Bizonyos értelemben önzetlennek kell lennünk. Mindezek mellett persze törekedünk az egyesület önálló megjelenésére is. Vándorgyűléseinken, tagszervezeti rendezvényeinken szükségesnek tartjuk és szívesen vesszük a média jelenlétét.

– *Mindenképpen szót kellene ejteni az MKE nemzetközi kapcsolatairól is.*

– A globalizált világban nem gondolkodhatunk csak nemzeti relációban ezen a területen sem. Az MKE nemzetközi kapcsolatai korábban is a jól kézben tartott kapcsolatok között szerepeltek és ez ma is igaz állítás. Jellemzően bi- és multilaterális együttműködések hoztunk létre (például olasz–magyar, francia–magyar, magyar–lengyel–szlovák stb.) pályázati források elnyerésére, közös szakmai konferenciák megrendezésére, szakmai működési modellek tanulmányozására. Intenzív kapcsolat kezd kialakulni a szlovén és román civil szervezetekkel is. Örömmel mondhatom, hogy nemcsak az elnökség, de az egyes tagszervezetek is nagyon

hatékonyan vesznek részt a nemzetközi szakmai kommunikációban. Számos közös rendezvény tanúskodik erről.

IFLA-tagságunk révén részesei vagyunk egy világméretű civil együttműködésnek. Személyes jelenlétünk is biztosított a világszervezet mindennapi munkájában: a tudásmenedzsment területén szervezetünk adja a titkárt Hajdu Ágnes személyében, míg korábbi elnökségi tagunk, Haraszti Katalin kezdeményezésére született meg a HUN-LIST levelezőlistánk a világban élő magyar könyvtárosok számára. EBLIDA-tagságunk megerősítés előtt áll. Nagyon szeretném, ha egyesületünk ebben a szervezetben is aktívizálná magát. Nemzetközi kapcsolatnak tekintjük a határon túli szervezetekkel történő együttműködést is, bár azokat rendre külön fejezetben említjük. Itt azokat a pályázatokat szeretném elsősorban kiemelni, amelyek lehetővé teszik a kinti kollégák számára a tanfolyamokon való részvételt.

– *Nemrégiben megjelent egy felmérés eredménye a különböző szakmák társadalmi elismertségéről, és eszerint a könyvtárosok egészen előkelő helyen végeztek.*

– A helyezésnek örülünk, de valamennyien tudjuk, hogy a mindennapi gyakorlat nem erről szól. Természetesen azok a könyvtárak, amelyeknek szolgáltatásai sokoldalúak és minőségiek, megfelelnek a használói kör igényeinek, jó marketinggel szervezik működésüket, megfelelő kompetenciákkal és készségekkel rendelkező munkatársakat foglalkoztatnak, azok sokat tesznek a könyvtárosok társadalmi megbecsülésért. De ne legyünk igaztalanok. Ahhoz, hogy a fentiek teljesüljenek, bizony, forrásokra van szükség, többnyire és alapvetően fenntartói forrásokra. Ha a fenntartónak rangsorolnia kell a feladatait és azoknak költségvonzata van, akkor ebben a halmazban a könyvtár nem éppen a legelső helyen áll. Bőven tudnék mesélni erről a fenntartói besorolásról. A kép ugyanakkor korántsem ennyire egyoldalú. Azok a könyvtárvezetők, könyvtárosok, akik tudnak vagy éppenséggel mernek partnerei lenni a fenntartóknak, jó érdekérvényesítők, nem tekinthetők eleve veszteseknek. Aki könyvtára céljait jól tudja megfogalmazni, vannak felmutatható, látható eredményei – nem lehet mindig vesztes. A világért sem szeretném keverni a dolgokat, a társadalmi megbecsülést és a fenntartói támogatást, de belátható: van szerepünk nekünk is saját sikerünkben és sikertelenségünkben. Az európai uniós források könyvtárra eső nagyságrendje mindenestre azt mutatja, hogy jól lobbizik a könyvtárügy. Az oly sokat emlegetett „hatalom” képviselői nem végezték rosszul feladatukat.

– *Sokszor szokták idézni José Manuel Barrosót, az Európai Bizottság elnökét, aki azt mondta, hogy a kultúra és a modernitás egymás nélkül nem létezik.*

– Egyetértek. Szükséges ennek a viszonynak a rendszeres kimondása, bár számomra teljesen evidens. A modernitást sokan ma mindentől elkülönített, előzmények nélküli, önmagában álló jelenségnek tartják, holott a modernitás valaminek a folytatása. Mondhatnánk: a jelenkori modernitás. A kultúra nem csendestárs, ezt nehéz beláttatni.

– *Ne kerüljük meg azt a kérdést sem, hogy az egyesületi munka bizony különmunka. Hogyan tudja ellátni a könyvtárigazgatói feladatai mellett az egyesületi elnök munkáját is? Miként tolerálja rengeteg elfoglaltságát a családja? Milyen időbeosztással, hogyan lehet ellátni ennyi feladatot?*

– A munkahelyem oldaláról nézve: rendkívül felkészült és segítőkész kollégáim vannak itt az egyetemen, akikre számíthatok. Rengeteg bennük a belátás. Jó a csapatszellem, jó a csapatmunka. Nem kevés terhet vesznek le a vállamról, akár

az egyesületi munka területén is. Információkat fogadnak, közvetítenek, sokszor rendeznek, és ez nem kevés.

Az egyesület oldaláról nézve: az MKE korábbi és jelenlegi elnökségének munkamegosztását igyekeztünk úgy elkészíteni, hogy a terhelés arányos legyen, a feladat illeszkedjék kinek-kinek a szakmai irányultságához, habitusához. Fél év telt el ebből a választási ciklusból és úgy vélem, mára túl vagyunk egymás méricskélésén, és valamennyien tudjuk, nagyon is együtt kell működünk. A civil működés, ha komolyan vesszük, sok energiát és időt igényel. Nem nyolc órát dolgozom naponta, hanem tízet-tizenkettőt, sőt: mondhatom éjjel-nappal. De mindezt az ember valamiért vállalta. Bár a választást megelőző időszakban azt gondoltam: talán jó lenne már nekem is egy kicsit nyugodtabb élet. Hogy igenis fárasztó a létnek ez a mozgalmassága. Amiért nem az eltévedt vágyaimnak megfelelően cselekedtem, abban biztos befolyásolt az előző négy év egyesületi sikere. A sok munkával kialakított jó partnerségi kapcsolatok, a felém áradó bizalom, felelősség a szervezetért, no nem azért, mintha úgy vélném, csak egyedül rajtam múlik minden. Nem, egy pillanatig sem. Csatában gondolkodtam világ életemben. A család? Megszokta. Különben sem hanyagolom el őket: sütök, főzök, kirándulok, tervezek és szervezek, szenvedélyes beszélgető vagyok. Így működöm.

– *Visszatérve az elfoglaltságra, hogyan telik egy napja?*

– Ma reggel 7 órakor otthon hívott a katonai műszaki kar dékánja, az egyetem ózdi kihelyezett képzés könyvtári háttérével, szolgáltatásával kapcsolatban kért információt. Beérve a könyvtárba, utánanézttem, rendben van-e minden a másnapi ózdi utunkkal. Előkészítettük-e a szállítandó jegyzeteket, hogy alakul az elektronikus jegyzetek sorsa, mit kell megbeszelnünk az ózdi városi könyvtár igazgató asszonyával az együttműködésünkről. Fél tízre rövid szenátusi választási megbeszélésre érkeztek hozzám. Közben hivatott a rektor, egy kurrens kutatási témához fűződő kívánságait mondta. 10 órára érkezett meg a miskolci megyei könyvtár igazgató asszonya, szakmai kérdésekről értekeztünk egymással és persze az MKE versenyképességi projektjéről is. 11³⁰-ra vártam az egyesületből Molnár Ilkét, a titkárságvezetőt, szerződéseket, számlákat kellett aláírnom, és közben ezer telefon jött. Be kellett, hogy férjen a délelőttiembe az éves jelentés és az aktuális egyetemi ügyek megbeszélése is a kollégáimmal. Ezekből most bővelkedünk. Tavasszal az egyetem vezetése teljesen kicserélődött, az új felállás új működési filozófián alapuló stratégiát hozott. Mindezt kampuszok fizikai összevonása és jelentős létszámleépítés teszi teljessé. Állandóan topon kell lenni. És most 1 órára jöttek Önök... és hol van még a nap vége!

– *A mi itteni megjelenésünk az interjú végszavának éppen megfelel. Köszönjük, hogy időt szakított ránk, köszönjük a beszélgetést. Sok erőt és kitartást kívánunk, úgymint a nemzetvédelmi egyetem könyvtára igazgatójának, úgymint az MKE elnökének.*

Versenyképes ország, versenyképes könyvtárosokkal

Gondolatok az MKE-projekt és az általa keltett KATALIST-levelezés kapcsán

Számos levél jelent meg az utóbbi napokban a KATALIST-en „a versenyképes könyvtár” tárgyban. Ez a figyelem egy olyan felhívás kapcsán keletkezett, amely az MKE e tárgyban szeptember 12-én rendezendő (a cikk írása óta már megrendezett) konferenciájának reklámozására volt hivatott.

Ezek szerint a téma egy bennünket foglalkoztató, továbbgondolkodtató, kihívást és válaszadási kényszert is jelentő hívószónak tekinthető, fontos és aktuális is egyben.

A pár soros levelek – nagyon nagyszerű módon – utalnak a ma ismert legkorszerűbb szolgáltatásokra, lehetőségekre, kihívásokra és az ezekre történő válaszformációkra. Utóbbiak igenlése, illetve hiányolása is kiolvasható néhány levélből, a felelősség kérdésének felvetésével együtt.

Mik is ezek a ma korszerű dolgok? A levelekből – kiragadva a kulcsfogalmakat – érdemes felvázolni egy összegző képet. Íme:

Competitive intelligence, azaz üzleti hírszerzés, versenyfigyelés, versenytárs-figyelés, mindez, mint a könyvtárosok számára is elsajátítható szemlélet.

Hírfigyelés, témafigyelés, issue management vagy trendfigyelés, speciális források, speciális módszerek, monitorozásra, jelentéskészítésre, vizualizációra alkalmas automatikus intelligencia alkalmazás.

Üzleti információ, üzleti intelligencia forráskutatás, a legalább kvázi nyilvános források felkutatása, hozzáértő kezelése és az eredmények prezentálására való készség.

Versenyképesség, egyszerű formai előírások betartása, mint például: három csöngésre fel kell venni a telefont, 24 órán belül reagálni kell a nem azonnal megválaszolható kérdésekre, meghatározott templétek alkalmazása az egyöntetű írásos belső és külső kommunikációra, folyamatos elérhetőség az ügyfél és a főnök számára (mobil telefon) akár szabadság alatt is, az intézményi kultúra versenyképessége. Versenyképesség, ami nem jelent mást, mint, hogy a könyvtár képes megtartani előnyeit, egyediségét, elfoglalt helyét, ügyfeleit, munkájának színvonalát, miközben változnak a feltételek. A versenyképesség a változás (elemzés, értékelés, felismerés, tanulás, döntés) képessége. Tanulás mások eredményeiből, mások hibáiból. Pozicionálás. Információs szakember, információbróker, gate keeper, képzettség, készség, kvalitás, tudatosság – és a vele szemben megfogalmazható európai igényszint.

A könyvtár piaci szempontú szanálása, a minőségbiztosítás rendszerszintű és rendszerszemléletű alkalmazása.

A könyvtár által létrehozott rugalmas alkalmazások, piaci-rés figyelés. 2.0-s formációk, állomány kiterjesztés, az állománypolitika, gyűjtőkör alakításának társadalmi vitára bocsátása, a személyes olvasói bejegyzések lehetővé tétele a könyvtári katalógusba (bevonás a feltárásba), ahova a fizikai dokumentumokon túl címek, zenék, képek, klipek blogok, honlapok, személyes profilok stb. felvételére is sor kerülhet. A sokcsatornás kommunikáció beindítása (fizikai hozzáférés mellett sms, azonnali üzenetküldés stb.).

A piac vizsgálata a következő szempontok szerint:

- a) beszállítók creje (mennyire diktálnak a beszállítók, nyersanyagárak stb.),
- b) vevők alkupoziciója (mennyire kínálati a piac),
- c) helyettesíthetőség (milyen könnyű egy szállítót lecserélni),
- d) belépési korlátok (mennyi tőke, fejlesztés stb. kell a piacra lépéshez).

Huhhhh! Ez a rövid, de tartalmas lista hatalmas mennyiségű munkát, feladatot, lehetőséget, kihívást takar. Igencsak „fel kell kötni ama bizonyost” annak, aki csak érteni akarja, hogy mindez mit is jelent, és akkor még a megvalósításról nem is beszéltünk.

Ezért tűnik számomra fontosnak, hogy arról is szóljunk, kiktől és hogyan várjuk a fenti kihívásokra a válaszokat. Kiket és hogyan teszünk felelőssé az esetleges elmaradások észlelésekor? A könyvtári rendszer egésze lehet a felelős? Nos talán nem. Könnyedén belátható, hogy a „rendszerégsz” nem egy homogén egység, nem önjáró és nem döntéshozó keret. A rendszer egészét nem nevesíthetjük sem a kihívásokra adandó válaszok felelőseként, sem a válaszelmарadás felelőseként. Annak ellenére, hogy tudjuk, hogy a könyvtáros és a könyvtárak képességei egymást kiegészítik, a „rendszerégsz” több, mint pusztán a tagok összege, azaz mégiscsak létezik egy sajátos többlet minőség.

Továbbnézve a sort, a rendszer egészét felügyelő „fenntartó fej” sem lehet vétkes, pláne nem kizárólagos vétkes abban, ha valami még nem a legjobban működik, így konkrétan abban sem, ha a tettekész, rugalmas könyvtárosok a rendszerből kiugranak. Bármennyire is ezt állítja a tünet okaként a levelezésben valaki. Ez, véleményem szerint, több okból is téves értelmezés. Nevezhetem szándékosan tévesnek is, mert amit többször is leírtak, az nem lehet véletlen. Most elég talán, ha egy okot nevezek meg, ami a tévedést valószínűsíti. Nem hitelesíti vizsgálat a pályaelhagyás tényét. Annak vizsgálata, hogy kik körében jelentősebb a kiugrás, mondjuk, a pályakezdő orvosok, az egyéb értelmiségiek, a jól képzett szakmunkások, vagy a könyvtárosok körében. Én ugyanis sokakról hallom, s bizony nemcsak könyvtárosokról, hogy még hazánkat is elhagyják, mert a pillanatnyi társadalmi klíma itthoni jövőtervezésüket egyáltalán nem, vagy csak minimálisan szolgálja! Mielőtt tehát választ adnánk a konkrét tünetre, tisztáznunk kellene, hogy a könyvtárügyben elrontott dologról, vagy a társadalom egészében megjelenő, s a könyvtárügyre is ható aktuális folyamat érvényesüléséről van-e szó. Azt hiszem, hogy az utóbbi feltelezhetőbb. Akkor viszont a szakmán belüli felelősség felvetésekor sem lehet leegyszerűsítve kinyilatkozni, hogy a „fejétől bűdösödik”.

Többek között ezért mondom azt, hogy végre le kéne már számolnunk a vétkesek és felelősök ilyen szempontú keresésével. Az általánosító becsmérléssel. Hátbor-

zongató a néhány tíz évről visszaköszönő élmény, amely arra épített, ha megtaláljuk és kiiktatjuk sorainkból a rendszer ellenségeit, a hibák felelőseit, akkor majd minden rendben lesz. A jobbítás, a változtatás titka nem a bűnbak megnevezésben, hanem egy nagyon egyszerű dologban, a következő lépés megtalálásában és megmutatásában rejlik. Nagyon nagy öröm, hogy a KATALIST-hozzászólók szinte mindegyike tudja ezt. Az ő írásaikból tudtam ugyanis összeállítani a korszerű technikákat, szolgáltatásokat, eljárás irányokat tartalmazó felsorolást, azt a kínálatot, amit jó így egyben látni, amiből kiindulva mindenki tervezheti a jövőt. A saját jövőjét. Igen, ha valaki tollat ragad, és soraival másoknak szikrát, ötletet ad, akkor nagyon nagy dolgot tett, köszönet érte. Nem kis dolog persze a bűnbak megnevezése sem, de ez már nem szikra, hanem tűz, ami éget, és ami mellett a jó szándék is csak pusztulásbavész.

Én örömmel szemlélem azt, hogy szakmánkban van akkora erő, hogy beszélhetünk versenyképességről. Hogy igenelni bírjuk és újra és újra felvetjük többek között az állománykiterjesztés, a katalóguskiterjesztés kérdéseit, a 2.0-s szolgáltatások szükségességét, a soksatornás kommunikációt. És örömet nem csorbítja a tudván tudott tény, hogy minderre, a mindezzel való érdemi foglalkozásra pillanatnyilag csak néhány tucat könyvtáros, néhány könyvtár és néhány nem könyvtárban dolgozó könyvtárelkötelezett képes. Néhány intézmény és néhány személy. Összesen. És mielőtt a kollégák és az intézmények lebecsülésének vádjá érne, azonnal hozzáteszem, nem arról van szó, hogy képesség hiányának okán lennének ilyen kevesen. Szó sincs erről. Hogy kevesen vagyunk, annak a pillanatnyi élethelyzet az oka.

Ma, az egyetemet, főiskolát végzett, jól képzett szakembereink tömegeinek ugyanis nincs lehetősége stratégiával, szolgáltatásfejlesztéssel, ehhez szükséges kutatással, piacméréssel foglalkoznia. Nincs lehetőség érdemi egyesületi munkavégzésre, továbbképzésekre járásra. Hiszen döntéshozóként beszabályozottak, munkatársként létszámhelyzetből fakadóan iszonyatosan leterheltek vagyunk. Aki dolgozik, mert dolgozni akar, annak a szakmukák mellett középszintű vagy betanított szintű munkát is kell végeznie a takarítás, a költözködés, az állománymozgatás, a fénymásolás, a karbantartás, az állományvédelem, a virágok locsolása, a számítógép és nyomtató életre keltése és az egyéb kiegészítő tevékenységek, elszámolások, ügyintézesek mellett.

Hogy ez mennyire így van, álljon itt a 2006-os könyvtári statisztikából néhány létszámadat. Kíváncsi vagyok, hogy kedves olvasóm hány főre becsüli az egy szolgáltatóhelyre eső átlagos könyvtáros létszámot az alábbi kategóriákban:

A) Megyei – városi könyvtárak. Egy szolgáltatóhelyre jut:	fő.
B) Községi könyvtárak. Egy szolgáltatóhelyre jut:	fő.
C) Országos szakkönyvtárak. Egy szolgáltatóhelyre jut:	fő.
D) Felsőoktatási könyvtárak. Egy szolgáltatóhelyre jut:	fő.
E) Egyéb szakkönyvtárak. Egy szolgáltatóhelyre jut:	fő.*

* Megye-város = 3,5 fő, Község = 0,4 fő, Országos szak = 22 fő, Felsőoktatási = 2,6 fő, Egyéb szak = 1,4 fő. Kerekített értékek. A kimutatásban az OSZK és a FSZEK nem szerepel. Forrás: Könyvtári Intézet – Statisztika, 2006.

Nos, azon a szolgáltatóhelyen, ahol átlagosan 1-3 fő dolgozik, ott a munkatársak, a pillanatnyi élethelyzetükből, számos konkrét feladatuk ellátásából fakadóan már nem biztos, hogy tudnak világmegváltó dolgokkal, új szolgáltatásokkal, egyesületi kérdésekkel, magas szintű önműveléssel, speciális állományfeltárással, szakszolgáltatásokkal is foglalkozni. Örülnek, ha a napi nyitva tartást biztosíthatják.

Igen. Valójában ebben a pillanatban látszik, hogy elapróztok, szétszedettek vagyunk, hogy miközben a szakkönyvtárakban a könyvtárosok száma meghaladja a 3000 főt, miközben a közkönyvtárakban 3700 könyvtáros dolgozik, addig az egyes helyszínek létszámhelyzete kritikus. Hogy az egész struktúra átalakítására lenne szükségünk, de (legtöbbször jogosan) értetlenül állunk minden összevonás előtt. Hát ilyen ambivalens ez a mi életünk.

Éppen ezért ebben az életben nem lehet, nem szabad bűnbakképzéssel, általánosító hibáztatással keresni a megoldást. A dolgok, nevezem így: a hibás és a jó dolgok, vagy másképpen nevezve a régi és az új dolgok ugyanis mindig egymás mellett élnek. Johann Sebastian Bach az 1740-es évek végén még javában komponálta a barokk zenei gyöngyszemeket, miközben fiatal kori műveiben Haydn már gyönyörűségekre vitte az új stílt, a klasszikus zene eszközrendszerét. Igaz, Bachról aztán el is feledkeztünk, de évszázaddal később egyszer már látványosan rádöbrent az emberiség, hogy az új stílus nem jobb, nem több, csak más, mint az egyébként fantasztikus értékekkel bíró elődje.

Ne nézzünk le hát semmi hagyományosat pusztán önmaga okán. Semmilyen új technika nem jobb, nem több ugyanis, csak más, mint az elődje. A régi technikák régi művelői által létrehozott értékeknek éppúgy helye van a világon, mint a szeniálisan újat akaróknak, újat létrehozóknak, újat teremtőknek. Egymás mellett élünk, ettől szép a világ. Ezért nem baj, ha ma még nem mindenki él, gondolkodik és cselekszik 2.0-s verzióban, marketingben és piacszegmentálásban, de katalógust, adatbázist épít, szolgáltat, hiteles személyként olvasókat szolgál, irányít, döntést hoz.

Ráadásul a könyvtár – ahogy az egyik levelezőtárs is fogalmazott – közszolgáltatást végző intézmény. A továbbiakban így ír: *„A közszolgáltatást persze rá lehet bízni privát cégekre is, és ezek versenghetnek. Azt azonban aligha hiszem, hogy egy megyei könyvtár helyett jelentkezik egy privát cég, hogy ő képes produkálni ugyanazokat a szolgáltatásokat, csak jobban. Ha egy könyvtár piaci szempontú szanalását képzeljük el, akkor onnét nyilvánvalóan kikerülnek a kevesek által olvasott könyvek, pl. a modern költők kötetei.”* Nos, hát éppen ezért kell tudni a piaci hasznosulás helyett a társadalmi hasznosulás (szerep- és feladatvállalás, teljesítmény) kategóriájával mérni, ítélni és számon kérni.

Nekem ezek a gondolatok jutottak eszembe a „versenyképes könyvtár” és a hozzá kötődő KATALIST-levelezés kapcsán. Köszönet a felvető gondolatért és a megvalósításért az MKE-nek, az ügyért dolgozó, áldozatot vállaló egyesületi tisztségviselőknek, tagoknak, az egy éven át zajló projektet támogató Nemzeti Kulturális Alapnak és valamennyi, a programban már vagy továbbiakban résztvevő, önmagából szikrát csiholó könyvtárosnak.

Fehér Miklós

Géza malac új pajtásai*

Kereslet és kínálat a magyar gyermekköltészet piacán

A tradicionális köszöntés helyett inkább elnézést kérek az olvasótól. Nagyon tekervényes gondolatmenettel vezetem el a téma igazi kezdetéig. Addig is, utána is gyakran bombázom olyan információkkal, amelyek – részben vagy egészben – már a birtokában vannak. Legfeljebb a dolgozat végén számíthat új, eddig nem publikált ismeretekre. Praktikus elmék tehát bátran ugorjanak át egy-két oldalt, vagy akár hátulról is kezdhetik az ismerkedést eszme-futtatással. Mentségemre szolgáljon, hogy a gyermekirodalomnak Magyarországon mindmáig nincs egy minden érdekeltet orientálni tudó szakmai fóruma. Csupán a témát véletlenszerűen felvállaló, egyébként teljesen különféle szintű és profilú orgánumok vendégoldalain kommunikálhatnak egymással az alkalmi vitapartnerek. Ezeknek egy része szakember, más része önjelölt tekintély, a névsorok összeállítása pedig a tudománytól többé-kevésbé távol eső érdekek pozícióharca. Persze mondhatnánk, mindez így megy a „felnőtt” irodalommal foglalkozó tudományban is. A lényeges különbség: a gyermekirodalom (és tágabb értelemben a gyermekkultúra) problémáit feldolgozó viták eredményei senkit semmire nem köteleznek. Jeles akadémikus kezdeti megint úgy a következő gyermekirodalmi konferenciát megnyitó referátumát, hogy bátran felveti, van-e gyermekirodalom egyáltalán. Ne legyünk igazságtalanok, eredmények azért vannak. *A magyar irodalom történetei* címmel megjelent, sok szempontból úttörő jellegű háromkötetes kézikönyvben végre helyet kapott a gyermekirodalom is. Komáromi Gabriellával írhattunk egyetlen közös fejezetet egy fontos részproblémáról: hogyan vándorolnak művek, szövegek a „magas” irodalomból a gyermekirodalomba, eközben milyen metamorfózisokon esnek át, hogyan válik ezáltal a gyermekirodalom a magas kultúra részévé, ihletőjévé. Mivel a kötet szabályait követve témánkat 1955-höz, a *Bóbita* megjelenési évéhez horgonyoztuk, óhatatlanul Géza malac lett kiinduló idézetünk, mint a gyermeki szövegértelmezés egyik legpregnansabb példája. Ám írásunk szakmai lektorai erről semmit sem hallottak. Kénytelenek voltunk újra leírni a számunkra unalomig közismert anekdotát. Most sem tehetünk másképp.

– Óvó néni, énekeljük el a Géza malacot! – A legenda szerint egy kisfiú kiáltott fel így egy csoportfoglalkozáson. A felnőtt persze semmit sem ért. Szerencsére a dallam segít, gyorsan kiderül, hogy Weöres Sándor *A tündér* című versének második szakaszáról van szó. A félreértés köré akár egy komplex tanulmány tervezhető.

* Ezzel az írással folytatjuk a 2007. augusztusi számunkban, a fiatalok olvasáskultúrája fejlesztésének lehetőségeiről szóló sorozatunkat.

Mindenekelőtt a vers ritmusa a ludas. Ez a kis remekmű ugyanis a szimultán vers iskolapéldája. Metronómhoz illő pontossággal ketyeg benne az időmérték: tá-titi tá-titi tá-tá. A magyaros, ütemhangsúlyos ritmus elemzésekor azonban kiderül, hogy a sorok egyik része az ütemezésben követi a verslábakat, más részük viszont ellenpontozza a három verslábra épített metrumot, felező (ősi) nyolcasok szabályai szerint osztja a sorokat. Valahogy így: „*Bóbita / Bóbita táncol. // Körben az / anygálok / ülnek. // Béka hadak / fuvoláznak, // sáska hadak / hegedülnek. //*” A második szakaszban ez a váltás azonban már a második sorban bekövetkezik. Fülünk nehezen vált, megmaradna a régi vágányokon. Ráadásul egy bonyolult, archaikus mondat szerkezet (igevonzat) teszi érthetlenné a gyerek számára a szöveget. Felnőtt ész és műveltség kell ahhoz, hogy pontosan értsük, mit jelent valamit ígézni valamire. Ám ekkor lép előre a gyermeki kreativitás. A metrumot követő ütemezés segítségével legendás óvodásunk átértelmezi a szöveget. Szerinte, ha Bóbita játszik, akkor lehetnek játszópajtásai az egyik Szárnyati, a másik Röpteti (micsoda tündérnevek!). Szárnyati Géza malacra ráül. Géza malac feltehetőleg visítozik. Pompás komédia, (némi magánhangzó korrekcióval) Röpteti is kicacagja. Figyelemreméltó az a körülmény, hogy a többi versszak nem szorul ilyen korrekcióra, de nem is hagy ilyen mély nyomot óvodásunkban. Számára ez a rész válik emblematikussá, óvó néninek is ezzel jelöli meg a kívánt énekelnivalót. És hát persze az éneklés is fontos. Nem véletlen, hogy a kisfiú nem *hallani* akarta a verset, nem *mondani*, hanem *énekelni*. Egyszer egy nemzetközi konferencián azt merészeltem állítani, hogy a magyar óvodások egy nagy költő irracionalista filozófiákkal és szexuális szimbólumokkal telített költeményeit szeretik leginkább énekelni. Hallgatóságom tréfának vélte kijelentésemet. Csupán egy csengő kacagás köleszöngött némi komolyságot neki. A pozsonyi kollegina tökéletesen beszélt magyarul, és Weöresre is ráismert.

Akárhányszor ismétlem, lerághatatlan esontnak tűnik ez a példa. Magába sűríti a gyermekköltészet problematikájának túlnyomó részét. (Zeneiség, költői nyelv, korosztály, kreatív befogadás, stb.) Mielőtt azonban kihasználnánk a fölkínálkozó lehetőségeket, tegyünk egy kis kerülőt!

A gyermekvers határai

Kezddhetjük a gyermekirodalom határaival. Annál is inkább, mert ennek a nemzetközi szaksajtóban jól kiérlelt, pontosan megfogalmazott kritériumai vannak. Persze elsősorban a prózára vonatkoznak. A költészet minden nyelvetterület kulturális magánügye. Fordítani lehet, ám a fordítók többnyire saját nyelvük normáihoz adaptálják az idegen műalkotást. Ritka esetben persze az is előfordul, hogy a normák változnak meg befogadáskor, mint ahogy nálunk történt Tótfalusi István svéd gyerekverseivel. Mindez azonban inkább részletkérdés. A lényeg: a gyermekirodalom meghatározásánál valaha szigorú normákat követett író, kiadó és a tulajdonképpeni befogadót képviselő felnőtt (pedagógus, könyvtáros, szülő). Ma rugalmasan és praktikusán definiálunk: az a gyermekirodalom, amit annak használunk. Vagyis a korosztály-határokról a befogadó dönt. Természetesen minden műalkotásban vannak olyan tulajdonságok, amelyek befolyásolják, sőt bizonyos értelemben meghatározzák ezt a döntést, ám a gyakorlat gyakran írja felül az alkotói szándékot. Bóbitát sem gyermekeknek írták, csupán utólag felismerték.

hogy nekik is szól. Nagyon fontos azonban mindig szem előtt tartani, hogy a korosztály határok erősen kötődnek az aktualitáshoz. Jókai felnőtteknek írta meg nagy történelmi-társadalmi regényeit. Ezek egy részéből az idők folyamán népszerű ifjúsági regények lettek. A két világháború közötti magyar ifjúságnak például Kárpáthy Zoltán volt a hős eszménye. Ma egy ellenkező folyamat tanúi vagyunk: a Jókai művek továbbra is kiváló nyersanyagot kínálnak filmhez, folytatásos tévéjátékokhoz, ám olvasni egyre nehezebben tudják ezeket a mai fiatalok. Nyelvük tele van a XIX. századi magyar közbeszéd latin és német szavaival, ehhez ma már nincs meg a szükséges nyelvi háttér. Viszont az irodalomértők számára növekedett ennek a nyelvnek a patinája, el lehet rajta csemegézni.

Sokkal bonyolultabb az a határ, amely a prózát a verstől elválasztja. Vagy mondhatjuk más megközelítéssel, a lírát az epikától. Itt jövünk megint zavarba, hiszen hasonló tartalmú kosarakról beszélünk, csupán a kategorizálás alapelve egészen más. Az egyik különbségtétel fonetikai, jelentéstől függetlenül a kötött szabályok szerint ritmizálódó beszédet választja el a kötetlentől. A másik különbség alapvetően tartalmi kérdés. Itt nem csupán egyszerűen egy áttekinthetőbbé tevő osztályozásról van szó. A gyermekirodalomban minden más művészeti területnél jobban megőrződtek az ősi tradíciók. Ez sem véletlen. Minden ember személyesen átéli a törzsfejlődés bonyolult folyamatát. Életpályánkat egysejtűként kezdjük, úszunk a tenger magzatvizében, átmenetileg valami kopolyúfélét is kifejlesztünk, aztán kiszőrösödünk, míg végül – nagy fejünk miatt – koraszülötten világra jövünk, hogy ott fejezzük be az emberré válás folyamatát. Lassan két lábra állunk, megtanulunk beszélni és – egy egyre hosszabb ideig tartó folyamat során – elsajátítjuk az emberi kultúra számunkra kötelező minimumát. Ebben a folyamatban nélkülözhetetlen kommunikációs segédeszköz az emberré válásnak két máig élő dokumentuma: a *mese* és a *költészet*.

A mesében született meg a gondolkodás. A mesélő úgy dolgozik mint a házi-szötteket készítő parasztasszony. Az eleven valóságot tilolja, gerebenezi, hogy meseszálakat sodorjon belőlük. Így lesz a történetnek hőse, aki nekivág hetedhét ország ellen világot látni. Találkozik segélykérő hangyácskával, öreganyóval, hamis szavú ördöggel, boszorkánnyal. Állandóan döntéshelyzetbe kerül. Döntéseinek mindig következményei vannak. A jót jutalmazza a történet, a rosszat bünteti. Így születik meg a logika, az erkölcs és így kerül bele a mesehallgatók tudatába az a sok minden, tudnivaló a világról, amelyet a mesehős útjai során megismert. A mese a törzs kollektív bölcsessége volt, minden tagja számára megtanulandó és továbbadandó tananyag. Egyesült benne tény és fikció. A tény ugyan elavult benne, de igazságai ettől csupán áttételesebbé váltak. Ha alaposabban belegondolunk, az egész modern irodalom fejlődésének problematikáját modellezni lehetne két adat vizsgálatával. Az egyik a meseszöveveshez használt szálak valóság tartalma, a másik az egyes szálak helye a meseszövevesben.

A költészet egyidős a mesével. Ám ez mégsem szellemi közkinccs volt, hanem a varázslók titkos tudománya. Amikor megboradunk egy-egy költemény szépségétől, ezt a varázslatot éljük át ma is. A mese lényege a gondolat volt, a költészeté a nyelv. Ennek a különleges eszköznek a születése, misztikus erejének növekedése érezhető át a költészet által. A gyerekek erre feltétlenül szüksége van, ha azt akarjuk, hogy anyanyelvének sok mindent előre eldöntő megtanulása ne csupán verejtékes munka, hanem önfeledt játék, ösztönző sikerélmény is legyen.

Irodalom-birodalom különböző tartományaiban más szempontok szerint osztják fel a felnőtteknek és gyermekeknek kínálható értékeket. Ezek akár egyetlen műben is megtalálhatóak. Főleg a költészet terén. A továbbiakban ezért tekintենék át a határok megvonásának néhány alapelvét.

Kétszintű kommunikáció

Minden műalkotás több szinten kommunikál. Mászt mond a népdal Kodály Zoltánnak, a szorgos folkloristának, a saját vidéke dallamkincsét őrző nótafának, az iskolásnak, az érdeklődő külföldinek, a botfülű ellenlábásnak stb. Ez a sokszintűség a gyermekkultúra területén is érvényes, csupán azt mondhatjuk, hogy itt két kitüntetett gyűjtőszintet különböztetünk meg: a felnőtt és a gyermek befogadási szintjét. Mindkét szint egyformán fontos, élesen fogalmazva az egyik hiányában az adott mű nem gyermek-, a másik hiányában pedig nem irodalom. Ez a tény feltételezi a felnőtt jelenlétét nemcsak a kiválasztásban, hanem a befogadásban is. Ez különösen érvényes a költészetre. Létezik ugyan magától verseket böngésző, olvasó gyerek is, de erre a kisebbségre nem tudunk stratégiát alapozni, tekintsük inkább leendő konkurenciának. Normális esetben a gyerek a verset *hallja, mondja* vagy – ha lehetőség van rá – *énekli*. Tehát a verskultúra igazi közege a *beszéd*. A verses kötetek ennek a kultúrának – felnőtt és gyermek által egyaránt használt – segédkönyvei.

A lírai hős

A szaktudományban kiszorította a lírai én, pedig a két fogalom nem mindig azonosítható. A tündérnek például Bóbita egyértelműen a hőse, de a lírai én a mesélőé. A „nagy” költészetben már sok mindenhez hozzászokhattunk, az önmegszólító vershez, az önmagáról harmadik személyben beszélő vershez, a nagy kollektív mi-be-beolvadó versekhez stb. Mégis mindig azzal a gyanúval kezdünk verset olvasni, hogy azt a költő önmagáról írja, még ha a kozmikus mindent vagy semmit választja témául, akkor is. A gyermekversnek azonban van egy alapvető konstrukciós problémája. Felnőtt írja! (A gyermekkorú zseni – pl. Weöres Sándor, József Attila és mások – lényegében koravénon felnőtt verset ír. A gyerekverset vagy gyermek szerepben írja a felnőtt, vagy a gyermek életében fontos funkciót betöltő felnőtt – szülő, tanár stb. – szerepében, vagy a gyermekkel közös szerepjátékot vállalva – például állatversek, tündérversek stb. – mint egy lírai álarcosbál figuráit megteremtve.)

A nyelv

A felnőtt is tudja, hogy a költői nyelv a varázslatból ered, de a gyerek ezt komolyabban veszi. Örömmel fogadja el és tanulja meg a különféle abrakadabrák halandzsa szövegeket. Hogy a nyelv varázslata nem valami idejét múlt ősi hókuszpókusz, arról inkább a felnőtteket kell újra és újra meggyőzni. (Egy – éppen könyvtárosoknak tartott – előadásomon a szavak ősi mágikus erejének különböző formákban való túléléséről beszéltem. Egy kételkedését hangosan kifejező hölgyre hirtelen tegezve szóltam rá, és egy illetlennek számító szóval nyomatékosítva kértem meg, hogy ne zavarja az előadást. Mielőtt sértődés lett volna, jeleztem, hogy csak demonstráltam állításomat. Semmilyen logikai érveléssel nem tudjuk ugyanis megindokolni, miért vannak csúnya szavak, amikor nincsenek csúnya fogalmak, miért sértjük meg azt, akit letegezzük, amikor tegezve imádkozunk. Házi feladatként fölkerítem próbálják elmondani magázva, vagy tetszikezve a Mi-

atyánkot. Ezt rosszul tettem. Legalább egy negyed óráig el kellett viselni a helyben próbálkozó időkenti felvihogását.)

A gyerekek nyelvét két alapvető tény határozza meg: szókincsük szegényebb, kreativitásuk sokkal erősebb. Szeretnek szavakat alkotni, ha eközben szembe mennek az elfogadott nyelvhasználattal, azt sikerélményként élik át.

A kép

A költészet képszerűségről, a költői képekről általában mindenkinek van valamilyen „elképzelése”. A lényeg azonban ennél sokkal több. Az ember képekben gondolkodik, ennek korlátait akkor ismerjük fel, amikor meg akarnánk érteni a Bolyai–Lobacsevszkij-féle nem szemléletes geometriát vagy akár a relativitás elméletet. Ha az ember valamit pontosan érteni akar, kész mesterséges látványt – képlet, grafikon, térkép stb. – létrehozni. Lényegében ebből származtatható a tévé behozhatatlan előnye az olvasmánnyal szemben. Ha egy történetet veszünk alapul, a könyvoldal és a képernyő egyformán mesél, csak az utóbbit direktben felfogjuk, az előbit pedig kétszer kell bekódoznunk, a betűk képeiből hangokat, a hangokból pedig a történetet mesélő képeket csinálva.

A költői képek eredetileg a világ mágikus megismerésének részei voltak. Ha valamiről, valakiről azt állítottuk, hogy sasszeme van, az eredetileg egy varázslatra utalt. Őseink a hegyeket is hatalmas élőlényeknek látták, amelyeknek a lába, oldala, háta, gerince, orma (orra) van. Témánk nézőpontjából mindez azért érdekes, mert a gyermek nem fogadja el automatikusan a mi csodákból lett konvencióinkat, hanem újra a sasszemmel látó ember varázslatában, hatalmas hegy élőlényben gondolkodik. Hogy ezzel kapcsolatban hol húzódik a korhatár, azt gyermekenként, kordivatonként külön-külön kellene megállapítani. Talán a gyermekrajzok tájékoztatnak legegzeztábbul bennünket. A sajátos szubjektív arányokat, térképzelést mutató gyermekrajzok többségét tetszéssel nézegeti a felnőtt (a gyermek kevésbé), amikor aztán megjelenik bennük a reális méretarány és a perspektíva, onnantól kezdve csak a különlegesen tehetségesek művei érdekesek.

A zene

Előre kell bocsátanunk, hogy amit mi versnek nevezünk, vagyis a magyar és világirodalom kincsestárának túlnyomó részében kimutatható fonetikai eszközrendszert, az egy mesterséges képződmény. A Gutenberg-galaxis hozta létre. Odáig együtt, egységben volt szöveg és dallam, hiszen „szájról szájra” terjedt. A könyvnyomtatás azonban korlátlanul sokszorosította a szöveget, amivel nem tudott lépést tartani sem a kottanyomtatás, sem a kottaolvasás. Hamarosan önálló sodott a – dallam híján – nem énekelve, hanem beszélve mondott vers, amelyben ez a beszélt szöveg vette át a korábbi zenei funkciókat is. Ettől megnőttek a vers iránt támasztott formai követelmények is. A dallam nem korrigálta jótékonyan a ritmikai szöveghibát, tisztábbak lettek a verslábak, pontosabbak az ütemhatárok. Természetes, hogy a gyermekversben még fontosabb szerepe van a ritmusnak és az ugyancsak ritmikai eszköznek számítható rímnek. A magyar gyerekverseknek azonban még egy érdekes feladat jutott. Mint lakmuspapír mutatta ki, milyen versformák tekinthetőek igazán honosnak a magyar fülek számára, és melyek azok az előkelő idegenek, amelyeket tisztelünk, művelünk, de nem tudjuk, kívánjuk gyermekeinkre ráerőltetni.

A magyar verselés eredetileg ütemhangsúlyos. Ez volt népdalaink túlnyomó részének ritmusa, ebben indult műköltészetünk. Lényegében csak a XVIII–XIX. század fordulója hozott változást. Megjelent a – magyar nyelven egyébként tökéletesen visszaadható – klasszikus metrum, ezzel párhuzamosan nyugat-európai divatként a rímes időmértékes forma, elsősorban a jambus. (Az utóbbi uralma mindmáig töretlennek látszik „felőtt” líránkban!) A gyerekköltészet természetes közegének érezte a magyaros, ütemhangsúlyos verselést. Nem tudott megbárkozni a rímtelen klasszikus verssel és nagyon sokáig ellenállt a jambusnak. Ugyanakkor az egyik legbonyolultabb magyar versforma, az ütemhangsúlyosan és metrikusan egyaránt ritmizálható szimultán vers – elsősorban Weöres Sándor nyomán – gyerekköltészetünk egyik kedvelt kifejezőeszköze lett.

A rím nem csupán egyszerű ritmikai eszköz a gyermekversben. A gyermeki gondolkodás egyik lényeges tulajdonságán alapszik kitüntetett helyzete. A hívó rím egy parányi kalandra indulás, a válaszirím a beérkezés, az egymásra találás. a siker. A gyermek számára ez szükséges, természetes. Amikor készakarva rossz rímet adunk a tudatunkban természetes jó helyett, akkor is ezt a jelenséget használjuk fel.

Természetesen a gyerekköltészet világába is betört a szabad vers. Erről a megfelelő helyen részletesebben beszélünk. A szabad vers azonban egyfajta lázadás formái kifejezése. A nagyon ritmikus, nagyon dallamos gyerekköltészet dömpingje váltotta ki. De ez már inkább gyerekköltészetünk kanyargós fejlődési vonalainak krónikájához tartozik.

Gyerekköltészetünk kincstára

A magyar gyerekköltészet kincstára felmérhetetlenül gazdag. Többen elmondták, ha száz évig nem írnának magyar gyermekverset, gyermekeink akkor sem maradnának költészet nélkül. Az idő ugyan nemcsak az ódon falakat rongálja, hanem az egyes korok élő beszédéhez tapadó irodalmi alkotásokat is. (A zene nyelve jobban ellenáll.) Ma már például nem tudjuk használni a minden tudnivalót versbe foglaló iskolai tankönyveket. Legfeljebb néhány tréfás kedvű tanár énekelleti el kisangyalomozva Pitagorasz tételét vagy Arkhimédész törvényét. Még Vörösmarty néhány – vidám vagy szomorú – gyermekvers próbálkozása is inkább csak a szakemberek számára érdekes irodalomtörténeti csemege. A nagy fordulat Petőfi Sándor életművéhez kapcsolódik. Igaz, hogy a *János vitéz* felnőtteknek, pontosabban mindenkinek készült, ma viszont mozdíthatatlan helye van oktatásunkban, gyermekeinknek ez az első nagyszabású irodalmi élménye. Gyönyörű kettőst alkot a következő évi tananyag gerincét alkotó *Toldival*, amely már nem mese, hanem a kamaszkorban lévők kedvelt kalandos romantikusan realista olvasmánya. Ugyancsak Petőfi műve a magyar gyermeklíra legalább fél évszázadig megközelíthetetlennek tűnő első remeke, az *Arany Lacihoz*.

A verses epikában megmaradt a Petőfi–Arany dominancia, ám maga a műfaj veszítette el súlyát a többször is virágzó korszakokat felvonultatni tudó ifjúsági regénnyel szemben. Így is odakerült még egy halhatalan remekmű a korosztályi skála alsóbb évfolyamaira: Kormos István *Vackora*. A Vackor az apró részletekig menően szabályos gyermekirodalmi alkotás. Fejezetei pontos nevelési, didaktikai

elveken alapulnak. Ha valami hiányzik az ide vonatkozó tankönyvekből, azt sürgősen be kell iktatni. Ezenkívül teli van mindenféle, a témához nem tartozó magántréfával. Vackor osztálytársai Kormos István halhatatlan baráti köréből verbuválódtak, oktatói pedig a Móra Kiadó munkatársainak gyermekei. Az egész pedig mindezzel együtt megunhatatlan remekmű, amelynek még a megfilmesítés sem ártott. A szöveg a képernyőn is dominál.

Nem könnyű műfaj a verses gyermekese. Szabó Magda *Bárány Boldizsára* sem érte el írója legjobb regényeinek szintjét. Varró Dániel új sikerkönyve a *Túl a Maszathegyen* pedig lényegében álcázott verseskötet. A benne fellelhető vérszegény epikai szál csupán a kitűnő versbetétek csomagolóanyaga.

Ettől függetlenül a verses mesére ma is van igény. Főleg a kisepikára. Zelk Zoltán vagy Kányádi Sándor remekeinek minden generációban meglesznek az olvasói, ha a könyvkiadás és a könyvtár biztosítja a megfelelő kínálatot. A magyar költészet utolsó másfél évszázadának terméséből vastos gyermekvers köteteket lehet összeállítani. Azért fogalmaztunk így, mert az 1943-ban megjelent – azóta legendássá vált – *Versek könyve* elindította azt a kiadói gyakorlatot, hogy a gyerekek olvasmányait elsősorban nem megírni kell, hanem a meglévő termésből kell kiválogatni az erre alkalmas műveket. Ez a koncepció diadalmaskodott 1955-ben, amikor a *Versek könyvének* egyik szerkesztője, T. Aszódi Éva a Móra Kiadó döntése alapján Weöres Sándor költészetének gazdag anyagából összeválogatta mindmáig legsikeresebb gyermekverskötetünket, a *Bóbitát*. Ennek jelentőségét mi sem bizonyítja jobban, minthogy a *Bóbitát* mindmáig keresik, és változatlanul utánnyomják, pedig ugyancsak a Móra Kiadó *Ha a világ rigó lenne* címmel később egy kibővített válogatással akarta saját Weöres kötetét lecserélni.

Ha ezt a nagyon sokszínű, nagyon gazdag korszakot periodizálni akarjuk, elsősorban nem költői szempontokat veszünk alapul, hanem a gyermekpszichológia, -pedagógia alapelveinek változását.

Az első periódusban a költő jószágos, ám szigorú tanító bácsi (néni), aki maga elé állítja (esetleg akár a térdére is ülteti) az oktondi gyermeket, hogy nevelési célokból megleckéztesse. A lecke maga a mű. Ez a (szerencsére gyakran nevetve) tanító nevelő hierarchikus attitűd kétségtelenül kiváló, ma is élvezhető verseket hozott létre. Sőt, hozzátehetjük, mindmáig élő tradíció gyermekköltészetünkben. Persze új példaművei csupán annyiban hasonlítanak az elődökre, mint egy mai modern iskola a korábbi nádpálcás, vigyázzban ülős, poroszos tanítézményre. Sajnos – akár érdemektől függetlenül is – könnyen kimennek a divatból egyébként kiváló szerzők, művek is. Pedig Gyulai Pál, Benedek Elek vagy Pósa Lajos (és kevésbé neves kortársaik) gyerekverseiből mindmáig idézgetünk egykor szlogenné vált részleteket. Ennek a versvilágnak legkésőbbi művelője maga Móra Ferenc, aki nemcsak műveivel van jelen, *Zengő Ábécéjével* például új gyermekvers ciklusokat inspirált. Mind ezt csak azért részletezzük, hogy világossá váljon, nem egyes költők, művek avultak el, csupán egy kor gyermekvers ideálja szorult megújulásra.

A változás ígérete már az iskolaversek iskolájának legjobbak darabjaiban is jelen volt. Petőfi sem volt igazán komolyan vehető tanító bácsi, amikor mesélési céllal térdére ültette Laci gyereket, sőt bele is csípett, nem tisztelven benne a leendő akadémikust. Még ennél is renitensebbnek számít, hogy a bölcs konklúzió helyett a vers játékba fullad. A mesélő összekacsint a nagybajuszos ürgeöntővel, pontosabban annak mintájával, a házigazdával. A játékban az ázott ürge szerepét megkapó

Lacika pedig ugyancsak törhette volna a fejét, hogy az ő kommunikációs szintjén tulajdonképpen mi az értelme ennek a roppant mulatságos kis történetnek.

A magyar gyermekversek második, mindmáig leggazdagabb korszaka 1906-ban kezdődik. Sokféle szempontból nevezetes ez az évszám. Ekkor írja Molnár Ferenc a *Pál utcai fiúkat* és ekkor jelenik meg Adynak az *Új versek* című kötet. Móricz legalább annyira újító volt. Az *Erdő mező virágai* című gyűjteményében helyett kapott a *Török és a tehének* című versével. Igaz, a látszat még mindig a régi szereposztást mutatja: Mehemed történetét egy „mesemondó bácsi”-tól halljuk, aki a hős drámai vétségének pillanatában „tapsol és ijesztve kiált: meg ne fogd a tehén farkát!” Ám a végzetdrámák többi hőseihez hasonlóan tudatlanul a vesztébe rohanó Mehemed sorsa beteljesedik. Méghozzá úgy, hogy a vers közönsége – amelybe már belevésődött a Mehemed-tehének rímpár – előre látja, sőt várja is a tudatlanságnak példás bűnhődését. A Mehemed után (ennek a versnek épp úgy az olvasó ad címet, mint a Bóbitának) megváltozik a gyermekköltészet Parnasszusa. Már nem az iskola a legfontosabb színhely, hanem a játszótér. A költő sem tanító bácsi, hanem a legváltottabb gyerek, aki műveiben előviháncol a többieknek. Ebbe a kategóriába tartozik a magyar gyermekköltészet értékeinek túlnyomó része. Bejárhatatlanul kiterjedt ez a tartomány. Legjelesebb alkotója egyértelműen Weöres Sándor, aki az infantilizálódott felnőtt játékaikat és a tudatos költő játékos formakereséseit egyaránt el tudta fogadtatni gyermekjátékoknak is.

Weöres életműve utólag mindenkit egy kicsit árnyékba takar. A Bóbita megjelenésekor azonban még vitathatatlanul Zelk Zoltán volt a legnagyobb magyar gyermekköltő. A Rákosit 60. születésnapja alkalmából dicsőítő Zelket a rendszer kész volt érdemein felül is elismerni. Gyermekirodalmi tevékenysége azonban csakugyan minden elismerést megérdemelt. A *Kisdobos* főszerkesztőjeként gyakorlatban tanulta ki a szakma valamennyi csínját-bínját. Írt mesét versben és prózában, gyermekköltészete pedig rendkívül széles skálán mozgott. *Gyermekbánat* címmel megírta Kosztolányi *Szegény kis gyermek panasza*i című ciklusának aktuális munkás változatát. Kitűnően alkalmazta a népköltészet eszköztárát, eredeti humora volt, kifogyhatatlan játékos kedve. Tehetséges színész volt, különleges zenei érzéket örökölt zsidó kántor őseitől. És nagyon szeretett gyerekeknek írni, mert itt nem kötötték tollát politikai kényszerek. Gyermekköltői pályafutásának csúcspontján vitték börtönbe a forradalom ideje alatt és után kimondott igazságaiért. Azok közé tartozott, akiknek „használt” a börtön. Alkalmat adott, hogy szembenézzen korábbi hibáival. Ezáltal jobb ember lett belőle és jobb költő. Kár, hogy ebből már kevés jutott a gyerekeknek.

A másik nagy gyermekköltő Tamkó Sirató Károly. Mint avantgárd költő kezdte pályafutását. Az önkéntes élcsapat polgárpukkasztó tréfáiból alkotta meg azt a nyelvet, amiért megszerették, és változatlanul szeretik a gyerekek. Különösebben sosem gondolt arra, hogy gyermekeknek vagy felnőtteknek ír. Maga csodálkozott leginkább, a kötöttárukat termelő Röviköt, Hariköt nevek köré kerített idegenből „fjordított” északi balladája mennyire elszórakoztatta a gyerekeket is. Az embernek is utolérhetetlenül kedves „Csárlí” népszerűsége akkor szökött igazán az egekbe, amikor megzenésíteni, énekelni kezdték verseit.

A Weöresnél fiatalabb korosztály a Bóbita után valamiképpen mindig a Mesterrel versenyzett. Talán csak Nemes Nagy Ágnes volt a kivétel, aki egy különös kényszerű kalandnak tekintette saját gyermekköltészetét. Az *Újhold* folyóirat betiltásá-

val rá is szilencium várt. Annál is inkább, mert a veszélyes polgári szócsőnek minősített orgánium főszerkesztője Nemes Nagy Ágnes férje, Lengyel Balázs volt. A legnagyobb magyar költőnek világosan tudtára adták, hogy a későbbiekben se számíton munkásságát illetően valamiféle amnesztiára. A zárkózott, ráadásul gyermektelen asszony szigorúan a költői mesterség magas szintű tudásának segítségével hozta létre gyermekverseit. Ezek azonban az ő akaratától függetlenül részévé váltak életművének. A *Lila fecske* a költőnő vállán ülő titokzatos madár testvére. A *Bors nénit* pedig jóval többen ismerik Magyarországon, mint az egész – a verskánnonban egyébként egyre inkább helyét kikövetelő – Nemes Nagy Ágnes-életművet.

És most abba kell hagynunk a névsorolvasást. Az érdemesek pusztá felsorolása is túlfeszítené kereteinket. Ez nem csak mennyiségi dömping. A magyar gyermekvers utolsó fél évszázada egész irodalmunk egyik legvitathatatlanabb csúcsteljesítménye. Vannak megmagyarázhatatlan pozitív vagy negatív trendek a művészetekben is: például, hogy a század eleji magas szintű indulás után, a magyar irodalomtörténet egyik leggazdagabb korszakában, a két világháború között miért süllyedt látványosan a gyermekirodalom színvonala. Elvértve ekkor is születtek érdemdús alkotások, ám ha nem a kivételeket, hanem az általános kínálatot vesszük alapul, akkor pontosan érthető, miért akarta Németh László törvénnyel védeni a gyermeklelket attól, amit gyermekirodalomnak neveztek. Az 1945-től a rendszerváltozásig tartó periódus általában kedvezett a gyermekirodalomnak, a könyvkiadás mennyiségi mutatói lenyűgöző emelkedést mutattak. Több gyerek-könyv jelent meg sokkal több példányban, mint bármikor előtte vagy utána. A költészet helye még ezen a konjunktúrán belül is kivételesnek volt mondható! A jelenség okainak teljes feltárása még várat magára, néhány valószínűsíthető körülményt azonban a példa kedvéért felsorolhatunk.

- A gyermek emancipációja magával vonta a gyermekkultúra emancipációját is.
- Az iskolai és az óvodai nevelési programokban nagyobb szerepe lett a költészetnek.
- A felnőtt társadalom infantilizálódik. (Házibulin Akácós út helyett Micimacskót lehet énekelni.)
- Divatba jön az énekelt vers, népszerű együttesek veszik föl ezeket műsorukra (Kalácsa, Z'zi Labor stb.). Az elektronikus média korábban elképzelhetetlen erővel népszerűsíti ezeket.
- A diktatúra keményebb éveiben jelentős alkotók csak gyermekeknek írhattak. (Ez megemelte a színvonalat és a követelményeket.)
- A határon túli magyarság számára a gyerekköltészet a nemzeti kultúra megtartásának eszköze volt, ezt minden ott élő költő elfogadta.

És mindez mögött ott állt az államilag fenntartott könyvkiadás, a '70-es évektől pedig a különböző szocialista országok között kialakuló közös könyvkiadások és nyomdatermék-cserék rendszere. A gyakorlat nyelvére lefordítva tudomásul vehetjük, hogy abban az időben a verset soronként fizették, és a Kárpát-medence különböző részeiből könnyebben vándoroltak a könyvek, folyóiratok, mint akár manapság.

Ám a gyermekkönyvtárakból ennek az óriási könyvanyagának elrongyolt példányait lassan már kiselejtezik. Arra pedig nincs erő, vállalkozó, hogy alapos kutatómunkával megelőlegezett kármentést csináljon.

Ezúttal az tartozik szűken vett témánkhoz, hogy ennek az óriási konjunktúrának költői Budapesten, Pozsonyban, Kolozsváron, Ungváron vagy Szabadkán egyaránt a gyermekköltészet Weöres Sándor által kanonizált normáihoz alkalmazkodtak. Talán a Petőfi–Arany csillagpáros lehetett ennyire meghatározó a XIX. század második felében. Hogy ez milyen kötelező erővel bírt, arra legjobb példa Pilinszky gyermekköltészete. A korszak egyik legnagyobb költője nem tudott gyermekverset írni, de rávettek. Két kötetet is kipréselték belőle, és a költő rangjának tisztelegve ezeknek a darabjai bekerültek különféle antológiákba is. Pedig ezek a versek felnőtt mércével mérve sem tartoznak a Pilinszky-életmű csúcscsai közé.

Am a kivételektől eltekintve egy-egy kötetre a legtöbb jelentős magyar költő munkásságából telik. Ezek valamennyien alkalmasak a gyermek verskultúrájának gyarapítására. Irodalomtörténészként persze azokat a költőket keressük, akik huzamosabb ideig meghatározóak tudtak lenni ebben a műfajban. Egy tucat nevet mindenképpen meg kell jegyeznünk. *Csanádi Imre* módszeresen kutatta végig azokat a lehetőségeket, amelyek az ő pályájának kezdetén még korántsem olyan gazdag magyar gyermekköltészet megújítását, gazdagodását szolgálhatják. *Orbán Ottó* pályája vége felé találta meg gyermekversben kifejezhető mondanivalóit. *Tandori Dezső* első felnőtt verskötetei után hangot váltott, amikor elkezdte írni gyermekverseinek egy ideig elapadhatatlannak tűnő áradatát. *Veress Miklós* szüntelen versenyre is kelt Weöres Sándorral. Formajátékai ebben a műfajban maradandóbb értékeket teremtettek, mint „felnőtt” költészetében. (Talán csak a Weöres Sándor-i filozófia hiányzott sorai mögül.) A maradandóságnak különféle okai lehetnek. *Bella István* vershőssé tett lányával, Áni-Mánival együtt lett kikerülhetetlen klasszikus. *Kiss Anna* a babonák, népi hiedelmek világát feltámasztva tudott különös meschangulátot teremteni a gyermekolvasóknak is.

Voltak aztán öntörvényű, véletlenül ebbe a közegbe került alkotók. *Devecseri Gábor* még a Weöres-éra előtt írta fiának az *Állatkerti útmutatóját*. Ebből vagy fél tucat a költő és műfordító leghalhatatlanabb remekműveinél is maradandóbbnak bizonyult.

A határokon túl is tarthatnánk mustrát. *Páskándi Géza* vagy *Szilágyi Domokos* költészete épp úgy ebbe a kultúrkörbe tartozik, mint, mondjuk, *Tolnai Ottó*.

Ígazi értékrendváltást a '70-es évek hoztak. Egy szerény verseskötet kavarta fel a kedélyeket. *Ami a szívedet nyomja* címmel jelentek meg a Tótfalusi István által válogatott és fordított svéd gyermekversek. Sikerük érthetetlennek tűnt. Rövid kis gyermekmonológok voltak, mintha Janikovszky Éva könyveinek a törmelékeit söpörte volna össze valaki. Költői értéket nemigen lehetett bennük találni. Ezt azért is kimondhatjuk, mert az új divat követői között már kitűnő költők voltak, akik műves versekkel ajándékoztak meg bennünket. De a lényeg ebben a puritán formában is benne volt. A gyerekek a játszóteret is megünják, most szeretnének beszélgetni. Ehhez őszintén megszólítják a felnőttet. Ebből a néhány szövegből pontosan megérthetjük, milyennek látnak ők bennünket emberi gyöngeségeinkkel, széthulló családjainkkal és mindezek ellenére nagyképűen előadott „felnőtt” szövegeinkkel.

A magyar költők közül először *Ágai Ágnes* érezte meg a témában rejlő lehetőséget (*Kamaszságok*). A legművészibb gyermekmonológokat talán *Gyurkovics Tibor* írta (*Apa csak 1 van*). Ma is megvan ennek a kifejezési módnak az alkotó

tábora (*Kiss Ottó, Miklya Zsolt* stb.), de míg a formai bravúrok versenypályáján újra és újra megmérették magukat a jelentkezők, a puritánságba a költők beleuntak. Inkább a gyerekek művelik az ilyen típusú költészetet boldogan és nagyon ötletesen. Örülnek, hogy kifejezhetik magukat, és ehhez nem kell kínlódnuk a zárt formák lassan és nehezen tanulható mesterségbeli fogásaival. (Hogy egy igazán személyes példával hozakodjak elő, most futok neki harmadszor *Tündériskola* című verseskötetem anyagának. A versek túlnyomó része a klasszikus Weöres iskolát képviseli. Ám író- és olvasó-találkozókon csaknem kizárólag az egyetlen kivételt, a *Tündérelenőrző* ciklus szabad verseit hallom vissza a gyerekektől. Mellesleg ők már nem a „tündérkorosztály” tagjai, inkább a varázslatok mellett kitartó tízévesek. Válságos életkor, ilyenkor válunk fantáziadús, boldog gyermekből szorongani, kezdő felnőtté. A malacra szárnyat ígésző varázslatot még nem értjük, de már Géza malaccal sem merjük átvágni a gordiuszi csomókat. Ezért próbáljuk meg kommunikációnkat az alapokig lebontva saját aktuális nyelvi szintünkön újratekinteni.)

Kikben, miben reménykedünk?

Már elmondtuk, hogy hatalmas gyerekvers kincs birtokosai vagyunk. Ennek az állománynak jó része ma már jogdíjjal sem védett, bárki használhatja, aki tudja, hol keresse. Még gyerekvers költészetünk bibliája, a Weöres „gyermekkánon” is tágítható. Az *Éjszaka csodáit* például végre teljes terjedelemben befogadhatná, elismerhetné az olyan akrobatikus nyelvjátékon alapuló szatírák gyermekirodalomként történő használhatóságát, mint például a *Majomország*. Aztán következhetnének az illetlen gondolatokért, szóhasználatokért mellőzött versikék. Valaha, a verskonjunktúra évtizedeiben, gőzerővel folyt ez a gyűjtőmunka. Ma az érdeklődés apálya idején (és a jogutódokkal vívott látványos háborúk közepette) már nem olyan érdekes, milyen múltbéli kincsek bukkanhatnak még elő. Az igényes és mások ízlésére is befolyással levő fogyasztók elsősorban arra szeretnének megnyugtató választ kapni, kikre figyeljenek a ma is alkotó gyermekköltők közül, és mit várhatnak tőlük a közeljövőben.

Jósolni nehéz. Szerencsére nem tenyérből vagy füstjelekből kellene, hanem a különböző fórumokon publikált versek által kicövekelte trendekből.

Szögezzük le előre: mai verskultúránk képes akár egyetlen egy műben is összegezni a tanításra, a játékra és a párbeszédre építő versek erőit. A megfelelően olvasott elődök és kortársak művei alapján a szakma magas szinten megtanulható. Ha jeles költők rossz gyerekverseket írnak, az inkább csak félreértés. A családban kitűnően funkcionáló alkalmi szövegeikről hiszik azt, hogy általános érvényűek. A publikáló fórumok pedig egyéb érdemeikre való tekintettel nem merik közölni velük az igazságot. Amúgy is kialakulóban van a kuratóriumi gyermekirodalom. Magas színvonalú irodalmi szövegeket igényes grafikákkal és előre megszervezett kritikai fogadtatással dob a piacra a támogatások megszerzésében megfelelő lobbierőt képviselő kiadó. A támogatási összegekkel való elszámolásnál legfeljebb nyomda- és honorárium számlát kell dokumentálni, és senki sem ellenőrzi a lényegét, a mű által magához vonzott gyermekolvasók megfelelő számát. Ez utóbbi persze csak szükséges de nem elégséges feltétele az igazi értéknek.

Mondhatjuk úgy, hogy a gyermekirodalom szó első felének kritériuma. Hogy ezen a speciális téren mi az irodalom kritériuma, az megint más kérdés. Hiszen irodalomnak nevezhetjük azokat a verseket, köteteket, amelyekben magas szinten reinkarnálódnak a Bóbita megjelenésétől számítva immár több mint fél évszázadosnak tekinthető weöresi hagyományok. Mégis inkább a további távlatok felé mutató alkotókra, jelenségekre keresnénk példát.

A korszak üdvöskéje kétségtelenül *Varró Dániel*. Amikor immár hét éve a *Kincskereső* hasábjain bemutattam, azzal bíztattam, hogyha túléli a népszerűség várhatóan rövidesen rázúduló hullámain, akkor akár nagy költő is lehet belőle. A jóslat azóta útban van a megvalósuláshoz. De a végeredményre még várni kell. A nagy mintakép, Weöres formai bravúrai mögött – mint már annyiszor hangsúlyozták –, filozófia van. Varró bravúrai mögött legfeljebb egy jól kitapintható életérzés. Persze az is valami. Egyik kritikusa neo-infantilizmusnak nevezte el a Varró által képviselt stílust. Találó kifejezés. Azt is jelzi, hogy a költőnek nem kell leereszkednie a gyerekekhez, egyszerűen hagynia kell érvényesülni a felnőttben lévő gyermeket. A kétszintű kommunikáció ettől még megmarad, hiszen a gyermekben egyáltalán nincsenek nosztalgiák saját életkora iránt. A gyermek különben sem eléggé jártas az angol filológiában és általában az európai kultúrában. De ezek csak áthidalható mennyiségi különbségek. Gyermek és felnőtt gondolkodása ritkán kerül olyan közelségbe, mint Varró Dániel verseiben.

A tradíció, amit képvisel, egyértelműen leírható. Az angol nonszensz költészet és különösen Edward Lear az elsődleges forrása a Varró verseknek. Amikor Lear fordítja, joggal érezhetjük úgy, hogy saját verseit írja egy – időben távoli de lélekben közeli – ősének nevében. (A *Túl a Maszathegyen*-ben Anyegin- és Dante-strófával is kísérletezik, de abból csupán az orosz költő byroni vonásai jönnek elő valamelyest.) Remekműnek is nevezhetjük viszont Nemes Nagy Ágnes parafrázisát, a *Szösznénét*. Ez nem a *Bors néninek* valamiféle karikatúrája, paródiája. Nemes Nagy Ágnes introvertált formaművész volt, idegenkedett a mutatványszerű formai bravúroktól. Varró Dániel verse, a *Bors néni* téma újrafogalmazásának tekinthető: mi (az új költő és az új közönség) ilyen módon képzeljük el a témában rejlő lehetőségek kibontását.

Varró Dániel titkait keresve érdekes felfedezést tehetünk. Feltűnően bravúrosan rímel, de ezt mások is utána csinálják. (Bár nem sokan.) Sokkal jellegzetesebb azonban, milyen bravúrosan talál testhezálló témákat magának. A lyukas zoknikból nála angol ballada lesz: „Nekivágott hajdan a Zoknimezőknek / a kékszempű daliás Luk gróf...” Ugyanakkor ő volt, aki először versben feldolgozta az internet hatását a postára: *Mért üres a postaláda mostanába?* cím alatt.

Persze ilyen rendkívüli és látványos tehetséggel sem könnyű egy költő élete. Varró jelenleg saját gyermekversei sikerének foglya. Felnőtt kötettel ezt nehéz lesz akár megközelíteni is. Viszont a gyermekversek terén is ki kellene valamit találni. Az álverses regény nem a legjobb ötlet volt. Ugyanakkor kétségtelen előny olyan helyzetben lenni, hogy egy jelentős és egyre gyarapodó olvasótábor vár a következő kötetre.

Gyermekköltészetünk legmerészebben kísérletező verseit Szilágyi Ákos írta. Őt különlegesen sokoldalú alkotó személyiségként ismertük meg. József Attila-díját Weöres Sándor filozófiáját feltáró és bíráló esztétaként kapta. A mai nagyközönség elsősorban mint kremlinológust ismerte meg, aki imponáló anyagisme-

rettel és elméleti tájékozottsággal nyilatkozik meg a széthullott szovjet birodalom különböző ügyeiben.

A gyermekirodalomba úgynevezett akusztikus verseivel robbant be. Ezeknek megvan az előzménye Szilágyi „felnőtt” lírájában. *Anti-taps* című verse szavalók számára bravúros darab volt, bár az alkotó szívesebben hallotta volna talán inkább szavalókórus előadásában. Az *Anti-taps* lényegében egy tapsot próbál leírni, amivel pontos leírást adott a taps szertartását igénylő, kikövetelő, fenntartó társadalomról is. Nem tudjuk, miért tapsolnak, a költő a lelkesedés tárgyául is magát a tapsot jelöli meg. Ez a maga akusztikai eszközeivel kényszerítő erejű tevékenység egy hasonló technikával dolgozó versformában jut kifejezésre. Az eszköztár ismerős (gondoljunk József Attila *A tömeg* című versére!). A hazai példatár azonban szegényes és esetleges az igazi mintákhoz képest. Az orosz forradalmi futurizmus bánt így a szöveggel. Majakovszkij verseinek „lépcsői” lényegében a szavaláshoz szükséges hangsúlyokat jelezték. Szilágyi Ákos kitűnő ismerője az orosz avantgárdnak. Most ezt a tudását gyermekversek megalkotására használja fel. Példaképpen felsorolhatnánk a *Cet ecetben* című kötet tartalomjegyzékét: *Cet ecetben, Bálna-bál, Harcsamaharadzsa, A pacalhal, Könnyhalak, Titokhalak!, Vizafogó, Kárászshivogató, Napdelfin, Piranha, Pacsa-tócsapacsa, Bölcs ebi*. A verseskötetekben külön CD-n hallhatóak a versek a költő interpretációjában. A borítón versrészlet „kis cet, / jó cet, / jó, ha / tetszett! Az újra megzenésített és énekelt vers, vagy az olvasható műves szövegvers, esetleg az énektől megszabadult prózavers dilemmáját Szilágyi egy újabb alternatívával gazdagítja. A nem énekelt, de kiabált, harsogott, akusztikai hatásaiban fölerősített vers szintén létező alternatíva egy felhangosított, sokszor kénytelenségből is kiabálva beszélő világban.

Nehéz manapság költők nagyságáról nyilatkozni. A magyar prózaírók rangsorát még csak-csak eldöntik a hozzáértők, de a költők tekintetében teljes a homály. (A Parnasszus, amelynek felépítését Kazinczy óta szorgosan – egymás munkáját folytatva – műveltek generációk, iskolák, táborok, klikkek, már leomlott. Anyagát privatizálták, lett belőle több tucat szemétdomb, amelynek tetején különböző kakasok kukorékolnak.) Van olyan mérce, amely szerint Parti Nagy Lajos a korszak mérvadó költője. Ez a költészet többek között kiemelt témájának tekinti önmaga múltját is. Félévezredes hagyományaink születnek újra benne, valahogy úgy, mint a tizenkilencedik és huszadik század fordulóján az eklektikus, romantikus és a szecessziós építészetben megjelent a múlt. Persze ez másféle múltidézés, mint az akkori. A hagyomány ma többnyire motívumanyag, amelynek köveiből új épületeket lehet építeni. Mielőtt még teljesen belebonnyolódnék korszakértékelő szaktudományunk végláthatatlan vitáiba, jelentsük ki: *Kovács András Ferenc* (közismert nevén *KAF*) líránk egy markáns irányzatát képviseli, szubjektív megítélésem szerint invenciózusabban, formailag virtuózabban, motívumanyag-készletében gazdagabban, mint a nem hivatalos rangsorban legtöbb előtte álló. Ha pedig a gyermekköltészetét értékeljük, akkor ma ő a legnagyobb.

Előrebocsátom, ebben a tanulmányban eszem ágában sincs relativizálni előbbi állításomat. Ki kell mondanom, hogy – éppen alkotó módszeréből következően – *KAF* gyermekköltészetében elég sok az utánérzés, főleg *Kányádi Sándor* hatása mutatható ki kisépikájában. Mindezt bárki ellenőrizheti, ha végre megjelenik eddigi termését összegyűjtő gyerekvers kötet a *Magvető* Kiadónál. Nehéz dolga lesz szerkesztőinek, hisz egy ilyen formai biztonsággal alkotó költő valamennyi

vállalt műve érdemes arra, hogy a magyar nyelven olvasók szélesebb köre számára is hozzáférhetővé váljon. Ugyanakkor a remekművek rejtve maradhatnak a méretes szövegtengerben. (Talán ki is maradhatnak belőle, hiszen a gyermeklélek legnagyobb alkotásai mindig a korosztály-határnál kereshetők.)

Kovács András Ferenc műveiben találhatjuk a legszebb példákat az apaszerep érzelmeinek kifejezésére. Fogalmam sincs a költő életéről, de pontosan érződik a versekből, hogy az apa és két lánya (Fanni és Krisztinka) között távolság feszül, amelyet az apa verseinek varázslatával próbál feloldani. Ez a távolság az együtt-létek alkalmával sem szűnik meg automatikusan. Az apa kétségbeesett szerepjátékkal próbálja elnyerni, visszaszerezni lánya figyelmét, szeretetét. Sokoldalas elemzést érdemelnének, de a két vers (*Friss tinta, tinta, tinta!*, *Zenélgető herkenyű Fanninak*) magáért beszél.

Rigó Béla

E-könyvek igény szerint

Új könyvtári szolgáltatás

Az e-könyvek igény szerint (eBooks on Demand, EOD) szolgáltatást az innsbrucki Leopold Franzen Egyetemi Könyvtár munkatársai hozták létre nyolc ország 13 könyvtárának közreműködésével 2006 októberében. A kezdeményezést az Európai Unió az eTen projekt keretein belül támogatja, azzal a céllal, hogy új, nem profitorientált üzleti modellt dolgozzon ki a szerzői jogi védelem alatt nem álló művek digitalizálására. A szolgáltatás célja, hogy elősegítse az európai kulturális örökség digitalizálását, ezáltal mindenki számára elérhetővé tegye. A távfelhasználók számára teljes körű on-line környezetet biztosít a megrendelés, fizetés és kézbesítés számára. Az előzetes felmérések alapján máris komoly érdeklődők vannak, akik még a projekt lezárulta előtt csatlakoznak a konzorciumhoz. Ezért 2008 júniusában zárásként üzleti terv készül a szolgáltatás tapasztalatainak figyelembevételével, amely alapján szélesebb körű európai együttműködés jöhet létre.

A projekt küldetése

„Európa minden régi könyvéből legyen e-könyv – elérhető áron.” Ez az EOD-szolgáltatás küldetése. Az európai könyvtárak számos 1500 és 1900 között kiadott könyvet őriznek. A könyvek kora és értéke miatt a hozzáférés sok esetben korlátozott: csak bizonyos könyvtárakban, meghatározott feltételek mellett olvashatók. Az EOD-szolgáltatással ezek a rejtett kincsek mindenki számára elérhetővé válnak. Az olvasók a könyvtári katalógusokon keresztül rendelhetnek e-könyveket az EOD-gombra kattintva. A digitalizálást a könyvtárak végzik el, majd az elkészült e-könyvet elküldik a megrendelés-kezelő rendszeren keresztül a vásárlónak. A di-

gitalizált könyvek folyamatosan bekerülnek a tagkönyvtárak digitális könyvtáraiba vagy a közös e-könyvesboltba, így elérhetőek lesznek az interneten keresztül, csökkentett felbontásban és a különleges funkciók nélkül.

A szolgáltatás helye a digitalizáló projektek között

A különböző üzleti vállalkozásokban megvalósuló tömegdigitalizálás, illetve az államilag finanszírozott digitalizáló projektek általában tömegigényeket elégítenek ki. Ezeknek két „végpontja” a sokak által keresett művek, valamint a történelmi jelentőségű ritkaságok, mint például a *Halotti beszéd és könyörgés* vagy a *Corvinák*. A figyelem középpontján kívül eső művek, amelyeket a gyűjtők vagy kutatók keresnek, kimaradnak ezekből a kezdeményezésekből. A szolgáltatás ezáltal olyan speciális igényeket elégít ki, amelyek valós szükségletet tükröznek. A nagyobb üzleti vállalkozások elsősorban a világnyelveken íródott könyveket digitalizálják, a kisebb nemzetek írott kulturális öröksége később kerülhet csak sorra. Az EOD-szolgáltatásra tehát különösen nagy igény van a kisebb, önálló nyelvvel rendelkező országokban, ahol az államilag finanszírozott digitalizálás is sokkal szűkebb keretből valósul meg. Ezek alapján elmondható, hogy az EOD és a Google által végzett tömegdigitalizálás komplementer szolgáltatások, nem egymás konkurenciái.

EOD az Országos Széchényi Könyvtárban

Az EOD szervesen illeszkedik az Országos Széchényi Könyvtár digitális szolgáltatásainak körébe. Az újonnan beindított MATARKA cikkmásolat-küldő szolgáltatás, a Libinfo on-line tájékoztatás, valamint a Magyar Elektronikus Könyvtár a távfelhasználók körében nagy népszerűségnek örvendenek. A digitális tartalom-szolgáltatás a könyveken és folyóiratcikkeken túl a környgyűjtemények dokumentumaival, például hangzóanyagok, mikrofilmek digitalizálásával egészült ki.

Az *e-könyvek igény szerint szolgáltatás* abban különbözik a digitális könyvtárártól, hogy a valós olvasói igények szerint digitalizál. Olvasói megrendelésre korábban is készült könyvekről digitális másolat az Olvasó- és Tájékoztató Szolgálaton, de az EOD kizárólag csak a teljes műveket gyűjti. Az EOD a távfelhasználók számára teljes körű on-line környezetet biztosít a megrendeléstől a fizetésen át a kézbesítésig. Korábban csak személyesen és postai utánvétellel lehetett fizetni, és az elkészült műveket kizárólag adathordozón, CD-n vagy DVD-n lehetett átvenni. A projekt segítségével a szolgáltatás nagyobb nyilvánosságot kapott, az olvasók tájékoztatása jól kidolgozott, célzott üzenetekkel valósul meg.

A szolgáltatás teljes mértékben megfelel a készülő *A könyvtáriügy stratégiája 2008-2013* alapelveinek, miszerint kiemelten fontos a könyvtárakban őrzött szellemi javak digitalizálásának felgyorsítása, a dokumentumok hozzáférhetővé tételének folyamatos növelése, a „bármit, bárhol” elv jegyében. Jelentős szerepet vállal távfelhasználók igényeinek kielégítésében, mivel a valós szükségleteknek megfelelően digitalizál, valamint a piackutatással azonosítja a preferenciákat, és ez alapján fejleszti a szolgáltatás minőségét. Reklámstratégiájával biztosítja, hogy az olvasók megismerkedjenek a könyvtári tartalmakkal, és elősegíti a digitális

írastudás kialakulását. A konzorcium működése támogatja a könyvtárak közötti együttműködés nemzetközi szintű megvalósulását.

Az EOD-konzorcium

Az EOD-konzorcium jelenleg az alábbi európai egyetemi és nemzeti könyvtárakból áll: Bajor Állami Könyvtár, Bécsi Egyetemi Könyvtár, a berlini Humboldt Egyetem Könyvtára, Dán Királyi Könyvtár, Észt Nemzeti Könyvtár, Grazi Egyetemi Könyvtár, Greifswaldi Egyetemi Könyvtár, Innsbrucki Egyetemi Könyvtár, Országos Széchényi Könyvtár, Portugál Nemzeti Könyvtár, Pozsonyi Egyetemi Könyvtár, Regensburgi Egyetemi Könyvtár, Szlovén Nemzeti és Egyetemi Könyvtár.

Az együttműködés lehetővé teszi, hogy a könyvtárak egymást segítsék tapasztalataikkal, közös szolgáltatási és reklámstratégiájukkal nemzetközi ismertségre tegyenek szert. A szolgáltatást a könyvtárak közös informatikai rendszer, a megrendelések adatait kezelő ODM segítségével működtetik. Ennek következtében a megrendelők az EOD-tagkönyvtárak bármelyikéből megrendelhetik a könyvek digitalizálását. Amennyiben egy könyv több könyvtár állományában is megtalálható, a vásárlók kiválaszthatják a számukra legkedvezőbb árfekvésű ajánlatot. Az elkészült e-könyvek az e-könyvesboltba kerülnek, ahol a könyvtárak engedélyétől függően az e-könyvek csúcsműveltségben újraértékesíthetőek, illetve alacsonyabb felbontásban, digitális vízjellel ellátva szabadon hozzáférhetővé válnak. A közös gyűjtemény segítségével egy könyvet elegendő egyszer digitalizálni, ezzel jelentősen csökkenthetőek a párhuzamos tevékenységek.

Az EOD együttműködés tanácsadó testületként működik a költséghatékony digitalizáláshoz – különösen az útmutatók, szabványok és munkafolyamat-leírások terén, valamint ellátja a könyvtárakat szórólappal, poszterekkel és egyéb anyagokkal, amelyeket a könyvtárak saját céljaira használhatnak.

Az ODM megrendeléskezelő rendszer

Az ODM rendszer központi szolgáltató, amely a megrendelés, a felhasználóval történő kapcsolattartás, az e-könyv előállítás, kézbesítése és számlázása összetevőit kínálja, amely az innsbrucki központi szerverről üzemel. Az olvasó közvetlenül az on-line katalógusba épített EOD-gomb segítségével rendelheti meg a kiválasztott könyv digitalizálását. A gombra kattintva a megrendelőlapra automatikusan bekerülnek a könyv katalógusban szereplő bibliográfiai adatai, majd a felhasználó rövid regisztráció után feladhatja a megrendelést. Amennyiben a könyv nem található az on-line katalógusban, az űrlapot kézzel is ki lehet tölteni. A megrendelés adatairól e-mailben értesül az adott könyvtár ODM adminisztrátora, aki ellenőrzi a megrendelés teljesíthetőségét, és előkészíti a könyvet a digitalizálásra. A vásárló e-mailben kap folyamatos tájékoztatást megrendelése állapotáról. Amint a könyv digitalizálása elkészült, az adminisztrátor a megrendelőnek három különböző fizetési módot kínál fel: személyesen készpénzzel, on-line fizetéssel vagy postai utánvétellel. Ezek közül a megrendelő eldöntheti, melyik a

kényelmesebb számára. A fizetés megtörténte után az e-könyv átvehető CD-n vagy DVD-n, illetve külön kérésre on-line letölthető egy személyre szabott webhelyről.

Az EOD e-könyv jellemzői

Az EOD e-könyv digitalizált könyvet jelent, amelyet nagy teljesítményű skenerek segítségével digitalizálnak. A tagkönyvtárak FTP kapcsolat segítségével feltöltik a JPG fájlokat a központi szerverre, amely az ODM segítségével automatikusan egy PDF fájlt generál. Külön kérésre optikai karakterfelismeretet is lehet kérni, viszont az 1800 előtti könyvek esetén ennek minősége nem garantálható. Ennek megfelelően az e-könyveket kétféle minőségben szolgáltatjuk: normál és extra változatban. Az extra e-könyvben a PDF fájl visszaadja az eredeti könyv kinézetét, valamint az optikai karakterfelismerővel (OCR) ellenőrzött teljes szöveget. Így az eredeti könyvben szereplő jelölések, megjegyzések és egyéb szelvényzetek a fájlban is meg fognak jelenni. Az extra e-könyv keresési funkcióval bővül, amely nagyon hasznos lehet azok számára, akik bizonyos szövegrészekre keresnek. A könyv szövege másolhatóvá válik, beilleszthető lesz más alkalmazásokba, például Word-dokumentumba vagy PowerPoint-bemutatóba.

Az e-könyvek egységes EOD borítóval készülnek, amelyet szintén az ODM hoz létre, így a legfontosabb adatok automatikusan kerülnek rá. Az első két oldalon az olvasók tájékoztatást kapnak az e-könyv használatáról. Az oldalak görbületeit és az oldalszéleket program segítségével kiegyenesítik. Ezzel biztosítják a minőséget, valamint az esztétikus kivitelt.

Az EOD e-könyv a vásárló saját tulajdonába kerül, ugyanúgy, mint a hagyományos könyv, DVD vagy zenei CD. A vásárlás kizárólag személyes felhasználásra jogosít, a tulajdonos nem teheti közzé az interneten, továbbá nem bocsáthatja kereskedelmi forgalomba. Megrendeléskor az adott könyvtár *Az EOD szolgáltatás feltételei* című szabályzata lép érvénybe, amely egy megállapodás a felhasználó és a tagkönyvtár között.

Az EOD marketingstratégia

A projekt elsődleges feladata olyan üzleti modell kidolgozása a könyvtárakban, amely Európa-szerte alkalmas a modern olvasói igények kielégítésére, viszont közvetlen profitot nem termel. A digitalizálás költséges tevékenység, és távolról sem kifizetődő. A drága emberi erőforráson felül költségesek a számítógépek, skenerek, szerverek, valamint a speciális szoftverek. A bevétel csak egy kis részét fedezi a költségeknek. Ezért a szolgáltatás elemeinek kidolgozásában jelentős szerepe van minden marketingeszköznek.

A piackutatásnak kiemelt jelentősége van: külön kérdőíves vizsgálat készül a tényleges vásárlókkal, illetve a potenciális vásárlókkal. Az előbbi egy elégedettség vizsgálat, amelyben a felhasználó javaslatokat tehet a termék és a szolgáltatás javítására. A potenciális vásárlókkal conjoint analízist végzünk, amelynek célja a termékekkel, szolgáltatással kapcsolatos fogyasztási szokások, elvárások egysé-

ges skálán való megjelenítése. A vásárlók számára különböző paraméterekkel fogyasztói csomagokat állítunk össze, amelyek közül ki kell választaniuk a számukra legkedvezőbb ajánlatot. Ebből pontosan azonosíthatóak a felhasználói preferenciák. Az előzetes felmérésekből kiderül, hogy fontos szempont a termék saját tulajdonba kerülése, a jó minőség és a kedvező ár.

Az EOD-szolgáltatás elsősorban azokat a kutatókat, diákokat, könyvgyűjtőket vagy gyengénlátókat célozza meg, akik szeretnék élvezni a technológia adta lehetőségeket: például a szöveg kereshetőségét, valamint a kényelmes otthoni használatot. A különböző fogyasztói csoportoknak különböző termékeket kínálhatunk, különböző árakon. Például a gyengén látók számára az optikai karakterfelismeretés kulcsfontosságú, viszont az árak tekintetében kedvezményt lehet számukra nyújtani.

A különböző célcsoportok számára úgyszintén különböző reklámok készülnek, egyszerre több csatornán. A szakmai közönséget elsősorban konferenciákon, a potenciális felhasználókat a sajtón és rádión keresztül tájékoztatjuk. A könyvtárba járó olvasóknak plakátokon, szórólapokon és könyvjelzőkön nyújtunk információkat. Az elektronikus tájékoztatásban kiemelt szerepe van a levelezőlistáknak, hírleveleknek és különféle honlapoknak.

Az EOD-szolgáltatás jövője

A szolgáltatás szempontjából különös jelentősége van az együttműködés bővítésének. Minél több ország egyetemi, illetve nemzeti könyvtára csatlakozik a projekthez, annál több könyv lesz elérhető digitálisan azonos feltételekkel, kiváló minőségben, kedvező áron. Még a projekt vége előtt csatlakozik a Brnói Tudományegyetem Könyvtára, valamint a Toruni Egyetem Könyvtára, amely két stratégiaileg fontos ország, Csehország és Lengyelország bevonását jelenti. Ezen kívül érdeklődtek spanyolországi, olaszországi, skóciai és oroszországi könyvtárak is. A belépés semmilyen kockázattal nem jár, az új tagkönyvtárak már egy kipróbált rendszert vesznek át. A részvétel feltételei: egy szkennert és az internetkapcsolat megléte. A csatlakozás a projekt végéig díjtalan. 2008 júniusa után a belépés megegyezés szerinti díjjal fog járni.

A projekt lezárultával az Európai Unió támogatása megszűnik. Azok a könyvtárak, amelyek továbbra is részt kívánnak venni az együttműködésben, több lehetőség közül választhatnak. Az EOD tagkönyvtárak vagy folytatják az együttműködést, vagy új formát hoznak létre, vagy kizárólag az Innsbrucki Egyetemi Könyvtár fogja üzemeltetni a szolgáltatást. Az EOD keresi az együttműködést más európai uniós projektekkel is, digitális állományával kiemelt jelentőségű partner lehet az Európai Digitális Könyvtár számára.

Szalóki Gabriella

Benchmarking – érdemes vajon másoktól tanulni?

A Gödöllői Városi Könyvtár és Információs Központ, valamint az érdi Csuka Zoltán Városi Könyvtár tapasztalatai egy új teljesítménymérési módszer bevezetése nyomán

Benchmarking a könyvtárakban

Napjainkban szinte mindennapi kifejezéssé vált a teljesítménymérés, minőségmenedzsment, stratégiai tervezés nemcsak a profitorientált világban, hanem egyre inkább a nonprofit szektorban, az állami, költségvetési, önkormányzati fenntartású intézmények szemléletében is. A teljesítmény mérésére, mások tapasztalatainak hasznosítására, az eredmények értékelésére a különböző területeken számos módszer áll a kutatók, elemzők rendelkezésére, így könyvtári berkekben is fellelhető ez irányú szakirodalom.

Miután 2003-ban az OSZK Könyvtári Intézete egy kutatócsoport segítségével kidolgozott egy teljesítménymutató rendszert az MSZ ISO 11620:2000 szabvány alapján, rövidesen meghirdették a Könyvtári Minőségbiztosítási Projekt pályázatát az NKA keretein belül, annak érdekében, hogy serkentsék az intézményeket a mutatók használatára, a teljesítménymérés bevezetésére.

A gödöllői és érdi városi könyvtár is sikeresen pályázott 2006-ban, és a teljesítménymérés és értékelés utolsó fázisaként 2007. június 27-én workshop keretében ismertette a könyvtárra kidolgozott módszert és eredményeket. A két könyvtár egy új teljesítménymérési módszerrel: a benchmarking segítségével állított fel olyan a mutatókat amelyek alapján értékelte a két intézmény teljesítményét.

A benchmarking olyan teljesítménymérési módszer, ami egy állandó viszonyítási ponthoz hasonlítja az eredményeket. A mezőgazdasági szektorban terjedt el, később átvették és sikeresen alkalmazták a különböző területeken működő vállalatok. Lényege, hogy egy cég az adott területen legsikeresebb vállalathoz hasonlítja saját teljesítményét, és a kapott eredmények alapján folyamatosan igyekszik javítani versenyképességét. Jellemző még rá, hogy folyamat-orientált, tehát igyekszik az ok-okozati viszonyt is felderíteni, valamint a legsikeresebbektől átvenni az ötleteket, újításokat.

Az alapvető ismérvek alapján a két könyvtár a következő szempontok alapján dolgozta ki teljesítménymutató rendszerét és ennek alapján a kérdőívét:

- **Sikeresség:** számunkra ez nehezen megfogalmazható körülmény volt, hiszen a nonprofit szektorban nehéz annak a meghatározása, ki a sikeres. Ezért mi

inkább arra koncentráltunk, hogy olyan kérdéseket dolgozzunk ki, amelyek általánosan megválaszolhatók, tehát mindegy, hogy egy közművelődési, egy főiskolai vagy egy szakkönyvtár adataihoz hasonlítunk, ha máshol jól vagy jobban működik valami, azt esetleg mi is meg tudjuk valósítani.

- *Azonos körülmények:* mivel nem profitorientált cégekről van szó, nyilvánvaló, hogy egyik könyvtár sem rendelkezik ugyanolyan demográfiai, szociológiai, kulturális, stb. környezettel, mint a másik, tehát lesznek olyan mutatók és adatok, amelyek tőlünk úgymond függetlenek, a módszer azonban lehetőséget kínál arra, hogy egy-egy területen tudjunk ebben az esetben is javítani.
- *Kulcsmutatók:* a fent leírtak alapján arra volt szükség, hogy olyan kulcsmutatókat határozzunk meg, amelyek több ismerv alapján jellemzik egy adott terület teljesítményét, és ezek együttes vizsgálata nyújt arra lehetőséget, hogy összevegyük eredményeinket másokéval. Egy kulcsmutató 5–10 részmutatóból állt, ezek között vegyesen találhatók a statisztikai adatokból képezett objektív mutatók és a szubjektív válaszok alapján felállított ún. puha adatok.
- *Szubjektív kontra objektív:* a benchmarking lényegéből adódóan rengeteg olyan kérdésre kerestük a választ, amelyek nem válaszolhatók meg pontosan, csak a könyvtárosok személyes véleménye alapján. A szubjektivitás ellen-súlyozására három módszerünk volt: egyrészt kitöltettük mind a vezetőséggel, mind a dolgozókkal is a kérdőívet, hogy a véleménykülönbségek alapján következtessünk a valóságos mértékre. Ebből következik a második módszerünk, hogy mindenhol a rosszabbik adatot vettük figyelembe (például egy olyan kérdésnél, hogy ismerik-e a munkavállalók a könyvtár küldetésnyilatkozatát, hiába válaszolt a vezetőség igennel, ha a dolgozók nemet mondtak, nyilvánvaló volt, hogy az a „helyes” válasz). És végül amit most még nem tudtunk megvalósítani, az átlag segítsége: ha a jövőben lehetőségünk lesz legalább 10 könyvtárral kitölteni a kérdőívet és ebből meghatározhatjuk az átlagot, a mi szubjektív válaszaink is jobban elhelyezhetők lesznek. Példa erre a könyvtárak olvasószámra vetített bevétele az adók egy százalékából, amely önmagában keveset mond, csak akkor van értelme, ha viszonyítani tudjuk egy átlagértékhez.

A következő kulcsmutatókat határoztuk meg, és ezek alapján épült fel a kérdőív:

- munkaerő hatékonysági,
- motivációs,
- stratégiai vezetés,
- partnerségi,
- beszerzés-hatékonysági,
- feldolgozás-hatékonysági,
- kölcsönzés-hatékonysági,
- könyvtárközi-hatékonysági,
- ellenőrzési,
- adminisztrációs,
- marketing-orientált,
- gyűjtemény-hatékonysági.

A kulcsmutatók

A cikk terjedelme nem ad lehetőséget arra, hogy mindegyik kulcsmutató részmutatóit, a kapott válaszokat és eredményeket részletesen elemezzük, csak rövid ismertetést adunk róluk, és két ki választott kulcsmutatón – a gyűjteményhatékonysági és a marketing-orientált kulcsmutatón – keresztül tárjuk fel módszerünket és a tapasztalatokat.

A **munkaerő hatékonysági kulcsmutató**nál arra kerestük a választ, milyen a végzettsége és képzettsége a dolgozóknak, milyen az összedolgozás köztük, mennyire leterheltek és mennyire hatékony a munkájuk a kölcsönzés szempontjából. A kapott eredmények alapján Érdek jobb volt a teljesítménye, bár Gödöllő adatait több helyen is rontotta egy, az adottságaiból fakadó tényező: a 2002-ben új és nagy alapterületű épületbe költözött városi könyvtár működése ellátásához, az épület fenntartásához lényegesen több dolgozóra van szüksége, mint korábban, hiszen könyvtárakat úgy tervezték, hogy az elkövetkező húsz évben ne legyen helyhiánya.

A **motivációs kulcsmutató**, ahogy a neve is utal rá, a munkavállalók motiváltságát vizsgálta, de mindkét oldalról, tehát a vezetőség szemszögéből is. Alapvetően Gödöllőn lettek jobbák az eredmények, bár mindkét könyvtárnak van még javítanivalója, egy lényeges dolgot azonban itt hozzá kell tennünk: ez olyan kulcsmutató, ahol egy kérdés kivételével csak puha adatokkal dolgoztunk, tehát a válaszadók szubjektív megítélésén múlt a teljesítményük értékelése.

A **stratégiai vezetés kulcsmutató**nál igyekeztünk azt megtudni, hogy a vezetőség mennyiben képes a könyvtár küldetését megvalósítani, így olyan kérdések szerepeltek itt, amelyek a könyvtár információs, rekreációs szolgáltatásait, a kölcsönzés–látogatás viszonyát, a tervezést, a nyitva tartást firtatták, és volt még egy lényeges kérdésünk: a könyvtár a potenciális olvasói réteg (lakosok száma, főiskolai hallgatók száma, stb.) hány százalékát tudta megszólítani olvasóként. Ez Gödöllő esetében 20, Érdenél 8 százalék volt, amit igen jelentős különbségnek érzekeltünk. A többi válasz vegyes teljesítményt mutatott.

A **partnerségi kulcsmutató** a könyvtár viszonyát, kapcsolatát elemezte a környezetével: más intézményekkel, könyvtárakkal, fenntartóval. Az eredmények mindkét könyvtár esetében kielégítőek voltak, bár egy hiányosságunk volt: a kérdőívben nem szerepeltek kiemelten az oktatási intézményekkel, iskolákkal, óvodákkal való kapcsolatok.

A **beszerzés-hatékonysági kulcsmutató** a beszerzés formáit, a gyűjtőköri szabályzat érvényesülését, a beszerzés-apasztás viszonyát tárta fel, volt egy igen elgondolkoztató mutató benne: az up-to-date mutató, amely azt vizsgálta, mennyire naprakész a könyvtár gyűjteménye. Érdek itt jobb volt a teljesítménye, (Gödöllőn 18, Érden 31% a vásárolt új megjelenésű könyvek aránya az országos éves könyvterméshez viszonyítva), ami azért is lényeges, mert egy máshol jelentkező problémára, nevezetesen az olvasói aktivitásra (ld. később) ebben a mutatóban találtuk meg többek között az okot.

A **feldolgozás-hatékonysági kulcsmutató** természetesen a feldolgozó munkafolyamat eredményeit mérte, és ennek tapasztalata volt az, hogy Gödöllőn a könyvtárosok teljesítménye nem marad el az érdeketől.

A **kölcsönzés-hatékonysági kulcsmutató** több dolgot is mért, egyrészt a kölcsönzések költségét, az egy nyitva tartási órára számolt kölcsönzések számát, valamint az olvasói létszám alakulását az elmúlt öt évben. Alapvetően jó eredmények születtek mindkét esetben, de a gödöllői épület mérete, nagysága itt is megmutatkozott a számokban.

A **könyvtárközi-hatékonysági kulcsmutató** bár önálló kulcsmutatóként szerepelt, azonban az eredmények arról is informáltak minket, hogy vajon megfelelő-e a könyvtárak gyűjtőköre vagy sem. Mivel az ODR szolgáltatási igénybe vevők aránya alacsony volt mindkét esetben, ebből arra következtettünk, hogy az állományunk jó, tehát megfelel az adott olvasói rétegnek.

Az **ellenőrzési kulcsmutató** arra adott választ, hogy mennyire jellemző a könyvtárak működésében, a különböző munkák elvégzésénél a folyamatos visszajelzés, ellenőrzés, mind a könyvtáron belül, mind pedig kifelé, az olvasók, látogatók felé. Az eredmények Gödöllőn jobbakká lettek, de mindenhol van még javítanivaló, és természetesen itt is kizárólag szubjektív válaszokkal dolgoztunk.

Végül az **adminisztrációs kulcsmutató** azt vizsgálta, mennyire bürokratikus az adott szervezet és vezetősége, mennyire önállóak a dolgozók. Jó eredmények születtek mindkét esetben, bár Gödöllőn a dolgozók önállósága kissé ellentmondott annak az eredménynek, ami a motivációs kulcsmutatónál szerepelt, ez is azt mutatja, hogy a szubjektív válaszok nem mindig adnak egyértelmű képet.

* * *

És most nézzük meg részletesen a kiválasztott két kulcsmutatót: az egyik a tisztán puha adatokkal dolgozó marketing-orientált, a másik a csak objektív adatokat feldolgozó gyűjteményhatékonysági kulcsmutató.

A táblázatban szereplő adatok a szubjektív kérdésekre adott válaszok átfordítása matematikai nyelvre. A módszer igen egyszerű: megadott válaszok közül kellett a leginkább megfelelőt bekarikázni, amit mi előre meghatározott pontszámokkal láttunk el. A több válasz esetén, (pl. milyen promóciós eszközöket használnak) válaszonként egy-egy pontot kapott mindenki. A **marketing-orientált kulcsmutató** arra kereste a választ, mennyire tervezett adott könyvtár esetében a marketing és mennyiben ad hoc jellegű.

	GÖDÖLLŐ	ÉRD
Marketing tervezés mennyire része a stratégiának? (max 5)	5 p	4 p
Van-e marketinggel foglalkozó dolgozó? (max 5)	3 p	3 p
Foglalkoznak-e termékfejlesztéssel? (max 5)	3 p	3 p
Piacfelméréssel foglalkoznak-e? (max 3)	3 p	1 p
Látogatói visszajelzést kérnek-e? (max 3)	1 p	1 p
Olvasói kérések figyelembevétele beszerzésnél (max 1)	1 p	1 p
Verseny társak figyelése (max 3)	3 p	1 p
Külső kommunikáció (max 3)	3 p	3 p
Promóciós eszközök használata (max 4)	3 p	4 p
Pályázatokon való részvétel (max 5)	5 p	5 p
Nyertes pályázatok aránya (max 5)	5 p	3 p

Egyik könyvtár sem tölti ki a rendelkezésére álló teret, bár Gödöllő közelebb van a maximumokhoz. Elmondható, hogy itt a marketing tevékenység jól irányított és szervezett folyamat, ami a mindennapi munkában megmutatkozik. Érden kicsit tervezetlenebb a marketing, több a hiányosság, mindenképpen érdemes lenne a marketing tevékenységeket egy meghatározott személy munkakörébe beillesztve összefogni és szervezni. Ennek a kulcsmutatónak némi szerepe lehet abban, mint azt a workshop második felében történt problémaelemzés során megállapítottuk, hogy Gödöllő a potenciális olvasói réteg 20 százalékát meg tudja szólítani.

Az egyik legtöbb problémát és kérdést felvető a **gyűjtemény-hatékonysági kulcsmutató** volt, amely kizárólag statisztikai adatokból dolgozott, és az állomány kihasználtságára, az olvasók és az olvasószolgálatos kollégák aktivitására kereste a választ.

	GÖDÖLLŐ	ÉRD
Kihasználtsági mutató az új beszerzésre: Új könyvek kölcsönzési száma/Új könyvek száma havonta	52%	52%
Kihasználtsági mutató teljes állományra: Helybenhasznált+kölcsönzött állomány/Teljes állomány évente	158%	253%
Kölcsönzésben lévő állomány/Teljes állomány évente	104%	158%
Olvasói aktivitás 1: Kölcsönzések száma/olvasók száma évente	4,73	6,42
Olvasói aktivitás 2: Kölcsönzött dokumentumok száma/olvasók száma évente	15,2	27,7
Látogatói aktivitás: Kölcsönzések száma/látogatók száma évente	53%	58%
Olvasószolgálatos aktivitás 1: Olvasók száma/olvasószolgálatos könyvtárosok száma évente	412	475
Olvasószolgálatos aktivitás 2: Kölcsönzött dokumentumok száma/olvasószolgálatos könyvtárosok száma évente	6257	13 191
Kölcsönzési mutató: Könyv	85%	99%
CD	745%	234%
Video+DVD	425%	318%
Hanglezet, kazetta	111%	CD-ekkel együtt

Az első meglepő eredményünk az új könyvek kölcsönzési adatai voltak: mindkét esetben ugyanannyi és viszonylag alacsony: 52%. Ez két dolgot jelenthet: vagy nem kielégítő a gyarapítás, nem az olvasói igénynek megfelelő könyveket vásároljuk, vagy olyan rövid az átfutási idő (havi adatot kértünk), hogy ha negyedéves bontásban néznénk, nem lenne ilyen alacsony a mutató. Az első okot elvetettük, ugyanis ha nem jó az állománygyarapításunk, akkor az nemcsak a friss könyvek kölcsönzésében mutatkozna meg, hanem a teljes állományban, illetve a beszerzés-hatékonysági kulcsmutató eredményeiben is, ám erre nem láttunk egyik esetben sem példát.

Az adatokból jól látszik, hogy Gödöllőn az állomány kihasználtsága lényegesen alatta van az érdekek adatainak, mind a helyben használat, mind a kölcsönzés esetében. Ugyanígy különbségek vannak Érd javára az olvasók és az olvasószolgálatosok aktivitásában is.

Ezek az adatok világosan megmutatták, hogy más oka is van annak, hogy Gödöllőn a munkaerő hatékonysága gyengébb: nemcsak a nagy épülethez tartozó több dolgozó miatt kedvezőtlenebbek a kihasználtsági mutatók, hanem az olvasók sem olyan aktívak, mint Érden. A workshop csoportos problémamegoldó feladata ennek a kérdésnek feltárása volt.

A kulcsmutató utolsó lényeges adatai a különböző dokumentumtípusok kölcsönzésére vonatkoztak. Míg a könyvek esetében ismét Érd „nyert”, addig az audiovizuális állománynál Gödöllő fölénye volt egyértelmű. Ennek egyik oka lehet, hogy Gödöllőn lényegesen rövidebb a CD-k, DVD-k kölcsönzési ideje, tehát jobban forog az állomány, de valószínűleg hozzátartozik a teljesebb képhez Gödöllő zenei gyűjteményének különleges igénnyel karbantartott jellege, az ott dolgozó könyvtáros elhivatottsága. (Gödöllőn a különböző részlegek között gyakori a könyvtárosok mozgása, kivéve a zenei és videó gyűjteményt, ahol állandó a könyvtáros személye). Mindkét könyvtár esetében nyilvánvaló volt, hogy az állomány kihasználtságát lényegesen feljavitja az audiovizuális dokumentumok kölcsönzési mutatója, tehát nemcsak egymástól érdemes a jövőben tanulnunk, hanem önmagunktól is.

Miért sikeresebb a másik?

A workshop keretében a két könyvtár munkatársai és az érdeklődő kollégák részt vettek egy közös problémamegoldó gyakorlaton. Két csoport két kérdést kapott, és a kérdőívre adott válaszok és a kulcsmutatók alapján kellett felgöngyöltetniük a problémát, és ezzel konkrét ötleteket, javaslatokat tenni a megoldásra.

Az első feladat az volt, hogy megválaszoljuk vajon mi az oka annak, hogy Gödöllő a potenciális olvasóközönség húsz, míg Érd csak a nyolc százalékát tudja megszólítani. A következő megállapításokra jutottunk:

- Alapvető hátránya Érdek, hogy „alvóváros”, tehát az emberek nem ott élik társadalmi életüket, hanem inkább a közeli fővárosban. Noha ez a körülmény Gödöllőre is igaz lehetne, hiszen szintén agglomerációs kisváros, ott mégis pezsgő kulturális élet folyik, amelynek a könyvtár az egyik fő szervezője. Ezenkívül Gödöllő mint volt járási könyvtár mindig is egyfajta szívóerővel rendelkezett, még ma is elég magas a környező településekből érkező olvasók, látogatók száma.
- Az épület fizikai elhelyezkedése is negatívumként értékelhető Érden, nincs központi helyen, mint Gödöllőn. A hosszan elnyúló városközpont alkalmat sem ad igazából erre, rossz a megközelíthetősége, nincs parkolási lehetőség, és a legfontosabb probléma: a helyhiány, az olvasóterem hiánya, a zsúfolt épület, és a programok megtartására nincs megfelelő helyiség.
- A fentiek jórészt tőlünk független, külső adottságok, végigelemezve mindkét könyvtár marketing tevékenységét, szolgáltatásait, a könyvtárosok hozzáállását, nem találtunk más olyan lényeges különbséget, amely az adott probléma oka lehetne. A megoldást talán a célzott, piaci szegmensekre irányuló marketing tevékenységben találhatjuk, nagyon pontos környezeti elemzéssel: a lakosság és az olvasók összetételének feltérképezésével és minden csoportra külön, személyre szabott reklámtevékenységgel.

A második feladat annak kiderítése volt, hogy mi lehet az oka annak, hogy Érden az olvasók aktívabbak, többször és többet kölcsönöznek, noha az egy könyvtárosa jutó olvasók száma nem sokban tér el (Gödöllő: 300 és Érd: 366). A következő eredményre jutottunk:

- Érden több a nyugdíjas olvasó, rájuk pedig jellemző, hogy többet kölcsönöznek, olvasnak az átlagnál. Gödöllőn az új épületbe való költözés egyik negatívuma a nyugdíjas olvasók egy részének elvesztése volt: a idősebb emberek idegenkedtek a korszerű új épülettől, nem érezték magukénak. A különböző akciók, programok ellenére úgy tűnik, Gödöllőnek még sok tenni-valója van azért, hogy ezt a réteget újra megszólítsa.
- Az érdi könyvtárban egy alkalommal 10 könyvet lehet kikölcsönözni, míg ugyanez a szám Gödöllőn 6, ez utóbbinak tehát nincs más dolga, mint a kölcsönözhető dokumentumok számát felemelni, és megnézni pár hónap múlva, hogy lett-e hatása.
- Gödöllőn több a helyben használat, ami egyrészt adódhat az épület kellemes és tágas berendezéséből, másrészt az egyetemi városrész közelségéből és a diplomások magasabb arányából: jellemzőbb a kutatásokhoz, szakdolgozatokhoz kért anyagok helyben használata, ám ez a réteg az, amely egzisztenciális okokból inkább megvásárolja és nem kölcsönzi a könyvet.
- Érden a könyvtárosok fluktuációja elenyésző, míg Gödöllőn éppen az épület nagysága miatt a zenei részleg kivételével a könyvtárosok sokat „forognak” a különböző részlegek között, ezzel kevésbé képesek arra, hogy személyes kapcsolatokat alakítsanak ki az olvasókkal. Mivel ezen Gödöllő nehezen tud változtatni, célszerű lenne egy kommunikációs fejlesztő tréninget szervezni a munkatársaik számára.
- A fenti probléma okának éreztük az állomány naprakészességét, amely a kitöltött kérdőív alapján Érden lényegesen frissebb. A beszélgetések során az is kiderült, hogy Érden egy kézben van a beszerzés (az igazgatónál), ezért jóval gyorsabb és jobban is tud reagálni az új igényekre. Gödöllőn ezzel szemben sok részlegen és kézen megy át a feladat, tehát egyszerűsíteni és rövidíteni kell a dokumentum beszerzését megelőző döntéshozatalt.

A kérdőívet kitöltöttük, az eredményeket kiértékeljük és megpróbáltuk a hiányosságok okait feltárni. A benchmarking módszerében talán a legjobb az, hogy tudtuk a saját teljesítményünket viszonyítani egy másik könyvtárhoz, és nem csak a saját adatainkkal szembesülünk. Köszönet ezért mindkét intézménynek, hogy meg merték mutatni magukat a nyilvánosságnak is.

Sok tapasztalatot gyűjtöttünk. Az egyik, hogy nem volt tökéletes a kérdőív, hiszen a részletes kiértékelésnél, amelyre itt most nem volt lehetőség, sok félreértés adódott. Ezeket a hiányosságokat orvosolni fogjuk, a kérdőívet kiegészítve és kijavítva a 2007. évre vonatkozóan ismét kitöltjük, és megnézzük, hogyan változott a teljesítményünk önmagunkhoz és a másik könyvtárhoz képest.

A benchmarking módszer másik előnye, hogy képes rámutatni azokra a sikeres területekre, amelyekben mi jobbak vagyunk, mint mások. Eredményre vezet erre ráerősíteni egyfelől, ötletet „lopni” másfelől, s mi több: megpróbálni a saját jó megoldásainkat más területen is kamatoztatni.

Istók Anna

Könyvtár, ahova szívesen járnánk

Ki hallott már olyat, hogy a csapból is könyvtár folyik? Avagy a mai modern webkettős diskurzusban, hogy az RSS-feedek a blogorrheák címkefelhőjében a KÖNYVTÁR szó jelenik meg legvastagabban szedve, legnagyobb betűvel? A könyvtár ugyanis általában elég unalmas hely a média szempontjából, se pedofília, se sikkasztás, legfeljebb egy-egy digitális tisztavirág.

Viszont az utóbbi néhány évben itt a tengeren túl mindenfelől azt hallom, hogy a New Jersey Állami Főiskola (The College of New Jersey, TCNJ) könyvtára maga a csoda. Először a tervek kapcsán kezdték mondogatni, hogy majd ha megépül, mekkora szenzáció lesz, majd pedig, hogy megépült, mekkora szenzáció. Az még csak hagyján, hogy a legtöbb szakmai hírlevélben rendszeresen olvashatunk valami itteni újdonságról, vagy hogy a könyvtárosok szakmai rendezvényein valaki egy váratlan percben megemlíti a főiskola könyvtárát, de készült róla már doktori értekezés is. A könyvtár szakon az információs szokások tárgyalásánál már-már klasszikus példa volt a még át sem adott könyvtár arra, hogy a helyszín és a belső elrendezés milyen módon hat az olvasói információs magatartásra. A könyvtármenedzsment órán pedig megegyeztünk, hogy milyen praktikus, ha a könyvtárigazgató rendelkezik könyvtárosdiplomával és gyakorlattal, aminél már csak egy jobb lehetőség van: ha beleszólhat a könyvtárépület tervezésébe, és az olvasók változó igényeihez igazított szolgáltatások fizikai környezetébe is ennek megfelelően alakítható.

Emiatt nagyobb kedvvel utaztam egy napos, későtavaszi délelőtt az értekezletre, amit a könyvtár konferencia termében szerveztek. A valóság ez esetben minden várakozást felülmúlt. A mi generációnknak élete delén már nehéz hármira iránt lelkesedni, viszont hazafelé azon kezdtem töprengeni, hogy mit is tanított Ilonka néni a harmadik általánosban a szuperlatívuszok ízléses használatáról.

A szemet gyönyörködtető, ötszintes épület 12 500 négyzetméter nagyságú alapterületen, a campus közepén helyezkedik el. A külső látvány esztétikumát hangsúlyozzák a bejárathoz vezető utak és ösvények (de nem elvágólag ám). Az épületbe belépvén, mielőtt az ismerős könyvtári légkör megérintene, valami más illat tolatkzik előre. A rendeltetésszerűen használatos könyvtári objektumok megközelítése előtt először át kell haladnunk egy non-stop nyitva tartó tanulócsarnokon, ami egyben büfé is, valódi *Starbucks* kávézó részleggel. Ez lényegében része az épület hosszanti fala mentén végighúzódnó, folyosószerű, a főépülettől önállóan leválasztható, csoportos tanulásra alkalmas egységnek, amely éjjel-nappal a diákok rendelkezésére áll. Az egyik fclé nappal kávéházként szolgál, természetesen szigorúan alkohol- és füstmentes kivitelben, záróra után pedig kóla- és uzsonnaautomaták biztosítják az amerikai diákok számára tanulás közben kötelező rágesálnivalót. Étel és ital bevitele a könyvtár egyéb részeire továbbra sem megengedett. Emlékeimben egyből felelevenedik a hajdani Kossuth Egyetem (akkor még nem alkoholmentes) büféje, ami mellett a könyvárus Páfrány standja képviselte a bölcsészek információs és találkozási központját (lásd a szakirodalomban *information ground*).

A csipogó detektorok között áthaladva nyugtázzuk az RFID, a rádiófrekvencia azonosító használatának lehetőségét, majd a tekintélyt parancsoló központi aulába érkezünk. Itt találhatóak a hagyományos könyvtári szerepet betöltő elemek, mint az információs–kölcsonz–referenz pultok és egy kisebb konferenciaterem, telekonferencia lehetőséggel. Az épületre jellemző szimmetrikus elrendezést figyelembevéve, ízlésesen tervezett belső lépcsők, illetve egy makulátlanul tiszta és jól világított lépcsőház visz a felső szintekre, ahol az állomány nagy része található szabadpolcos rendszerben elhelyezve. Mint minden egyéb lényeges és kevésbé fontoskodás jeleivel találkozunk. Nyilvánvaló, hogy a felmért és előre várható használatnak megfelelően határozták meg, hogy mi kerül a különböző szintekre. A leggyakrabban forgatott kézikönyvek és a kötelező olvasmányok a földszinti polcokon sorakoznak, az oktatási és hivatalos állami kiadványok az első emeleten kaptak helyet, míg a zenei könyvtár, a média- és a mikrofilmtár a legfelső szintre került. Az első emeleten szembetűnően sorakoznak a legfontosabb napi- és hetilapok egy állványon, előtte kényelmes fotelek állnak az ablak felé fordítva. A gyarapodásra is gondoltak, és a polcokon szellősen helyezték el a könyveket és a folyóiratokat. Igazán kedvemre való, hogy a legfelső polcon lévő könyveket sámlí nélkül elérem még én is.

A központi olvasótermet hiába keresem, ehelyett az egész könyvtár egy óriási, csendes olvasóterem. Az asztalokon ízléses olvasólámpák, a kézikönyvek, és csak egy pult bontja meg a teret, amely magassága révén kiválóan alkalmas a könyvtárban használatos munkák olvasására és jegyzetelésre – állva, alul két polcon kiadványok sorakoznak. A tágas, nyitott tér szebbnél szebb ülőalkalmatosságokkal csábít minden szinten. Amikor a szakirodalom által előírt módon hátsófél-keményeségi tesztnek vetem alá néhányukat, meglepve tapasztalom, hogy a legtöbbet úgy helyezték el, hogy intimszférám sértetlen: senki nem bámulhat a képembe, nem láthatja, mit olvasok vagy írok. Ez ismét a könyvtárhasználók szokásainak elemzésén alapul, nemcsak az olvasási, hanem a számítógépes szokásokat is szem előtt tartva. Az épületben egyébként a számos vezetékes számítógépen kívül mindenhol hozzáférhetünk az internethez a hálózatra való csatlakozás nélkül is. Nem véletlen, hogy az egyik kedvelt szolgáltatás a laptop-kölcsonzés. Akinek kedve tartja, az egy nyelvtúdió kalitkájához hasonlatosan kiépített számítógépasztalnál ülve fordít háttal a nagyvilágnak, miközben a képernyőt három oldalról az asztal köré vont paraván védi a kandi tekintetektől. Így aztán a diák bátran, a névtelenség védelmében, bármilyen kérdést feltehet a chat-referenzszen keresztül az esetleg tőle tíz méterre ülő könyvtárosnak, és ahogy halljuk, ez nem ritkaság.

A termek falai mentén elhelyezett asztali számítógépek az on-line katalógushoz adnak hozzáférést, néhány közülük szintén állóvendégek számára, gyors keresésre alkalmas magasságban elhelyezve. A katalógusról szintén olvashattunk már a szakirodalomban. Egyelőre kevés könyvtár használ saját gyártmányú tárgyszavakat vagy címkéket katalógusában a Kongresszusi Könyvtár kötelező tárgyszavai mellett, íme itt az egyik ritka példa A folksonomia, vagyis össznépi címkézés szabályainak megfelelően kellőképpen laza szavak alapján a diákok könnyebben megtalálják, amit keresnek. Ehhez segít az RSS-csatorna az újonnan beszerzett könyvekről az on-line katalógus alapján, amely a főiskolán használatos kurzus-szervező rendszerbe is beépül.

Azt már olvasmányainkból tudjuk, hogy a nem mindennapi technikai alkalmazások és megoldások mögött egy számítógépes zseni-könyvtáros áll, akinek címkéit a *delicio.us* nevű közösségi könyvjelző (*social bookmarking*) oldalon is megtalálhatjuk. Irányításával állandóan kísérleteznek a Web 2.0 alkalmazások adta lehetőségekkel is. Természetesen az említett kolléga csak egy példa a könyvtárban folyó megfontolt és körültekintő humánerőforrás-fejlesztésre, aminek pedig a szigorú felsőoktatási szakszervezeti rendszer kívánalmainak is meg kell felelnie. Újszerű módon házassítottak össze több nem gyakran párosított könyvtári szakterületet egy-egy státusban; kedvencem az európai nyelvek könyvtárosa, aki nemcsak katalogizál és az oktatókkal tart kapcsolatot, hanem részt vesz az állományfejlesztésben és a referenz-szolgáltatásban is. Nem véletlen, hogy a TCNJ könyvtárosainak posztjei és előadásai minden konferencián különös figyelmet érdemelnek.

A könyvtár nemcsak oktatási, hanem kulturális és társasági központként is szolgál, ezek a funkciók sokszor nehezen elkülöníthetők az egyszerre többféle dolgot csináló huszonévesek életében. A huszonnégy ún. group study helyiség, vagyis csoportos tanulásra szánt szobácskák mindegyikében középen egy asztal áll, a falon vizuális tábla, és persze számítógép-csatlakozási lehetőség. A helyiség használaton kívül sötétségbe merül, viszont ajtajának nyitását és zárását szenzor érzékeli. Ez nem a diákok kényelmét szolgálja, hanem energiatakarékossági célokat, ugyanis a helyiség használata után a villany magától lekapcsolódik. Az épületben több, különböző méretű lift is található, a legnagyobb a személyzeti, amivel a beérkező új könyveket szállítják a harmadik szinten tevékenykedő bevételezők és katalogizálók birodalmába. Az épületben való tájékoztatást rengeteg útjelző, térkép és alaprajz segíti, amelyekből jut a liftekbe és a mellékhelyiségekbe is.

Az alagsori részt sem hagyjuk ki, legjobban talán az idevezető lépcsőház tetszik a berakott lábazatával és a falon elhelyezett gyönyörű lámpáival. Itt helyezték el a százfős előadótermet, ahol színházi és zenei előadásokat tartanak az év szinte minden napjának délutánján és estéjén, szélen pedig egy igazi hangversenyzongora áll. A másik oldalon található számítógépes oktatótermekbe csak segítséggel kukkanthatok be. Ekkor jut eszembe, hogy ez az első olyan hely a könyvtárban, ahova dolgozói azonosító kártya kell az ajtónyitáshoz, eddig mindenhol szabadon mászkálhattam. Igaz, ténfergésemet több könyvtári dolgozó is céltalannak ítélte, és minden szinten legalább egyszer valaki megkérdezte, de nem tolakodóan, hogy segíthet-e valamiben.

A tanterem adta oktatási lehetőségeket az igazgató segítségével próbálhatom ki. Mivel már nincs tanítás, itt is diákok tanulnak egy kisebb csoportban, akik beléptünkre udvariasan felállnak, és távozni készülnek abban a hitben, hogy valamilyen óra vagy tanfolyam van készülõben. Megnyugtatjuk õket, hogy pár perc alatt gyorsan körülnézünk. A négy, félkörben elhelyezett számítógépcsoport mögött egy-egy kerek asztal áll, ahova oda lehet székestõl gurulni az óra közepén egy kis számítógépmentes csoportmunkára. Az oktatást nagyképernyõs kivetítõ, internetcsatlakozók és egyéb modern oktatástechnológiai eszközök segítik, a falon lévõ órarend alapján naponta közel tíz órában. A tantermekben nemcsak a diákok tanulnak könyvtárhasználatot kötelezõen a beíratkozás után, hanem ezeket használják rendszeresen a dolgozók továbbképzésére is.

Ha már a dolgozóknál tartunk, meg kell állapítanom, hogy ebben a könyvtárban nem csak a látogatót és az olvasókat kényeztetik. Legnagyobb meglepetésemre

minden helyiség, ahol könyvtáros és személyzet dolgozik, saját ablakkal rendelkezik, így mindenki napos, világos és barátságos környezetben tölti a munkaidőt. Csak az tudja igazán értékelni az előrelátó, ergonómiaiag tökéletes tervezést, aki járt már alagsori szinten elrejtett, ablaktalan gyarapodási és katalogizáló osztályon vagy levéltári helyiségekben, vagy aki lehúzott pár évet egy óriási hodályban, amit vállmagas elválasztókkal próbáltak humanizálni: eredmény a *cubicle*-nek nevezett, mennyezet nélküli irodakocka. Itt is van néhány ilyen kalitka, de ezek tágasak és egyik oldaluk ablakra néz. Az irodák, asztalok és pultok elhelyezésén és kialakításán látszik, hogy a tervező nemcsak járt már könyvtárban, hanem alaposan ismeri az itt folyó munka minden szakaszát. A beérkező könyvmennyiséget pillanatok alatt elnyeli a gépezet, mert a helyiségek a munkafolyamatok szerint, alak és méret szerint is funkcionálisan tervezve, logikus sorrendben követik egymást. A közlekedő utak mindenfelé olyan szellősek, hogy a kétszáz-kétszázötven könyvet tartalmazó, egy méter körüli hosszúságú könyvestaligákkal bárhol könnyedén meg tud fordulni a többnyire nőnemű személyzet természetesebb tagja is.

A tervezés és kivitelezés története a könyvtár honlapján olvasható (<http://www.tcnj.edu/~library>), ahol képeket is találhatunk a folyamat különböző periódusairól 1999–2005 között. A legtöbbet a kész könyvtár képei alapján tudhatunk meg (<http://www.tcnj.edu/~library/construction/gallery/final/index.html>). A könyvtárápületet megálmódó tervezőbizottság tagjai, két könyvtáros, két főiskolai oktató és két könyvtári vezető, az új könyvtárat a főiskola szellemi, kulturális és társasági életének központjának szánták, amely hosszútávon is elérhetővé teszi a XXI. századbeli legmodernebb könyvtári szolgáltatásokat a főiskola közössége számára. Úgy tűnik, ez sikerült. A tervezésnél az egyik megemlíthető szempont volt, hogy az előkészítési fázisban szándékosan figyelmen kívül hagytak bizonyos szempontokat, így az anyagi megfontolásokat és a meglévő épület, illetve a terv adta korlátokat. Ehelyett a felsőoktatási könyvtárakat érintő kérdésekre összpontosítottak a legtágabb értelemben, beleértve a főiskola sajátosságait, az új információs technológia hatásait a könyvtár jelenlegi és jövőbeli működésére, az állománygyarapodás nagyságrendjét és tendenciáit, a diákok megváltozott tanulmányi követelményeit, információs igényeit és tanulási módszereit. Az épület nemcsak könyvtár, hanem a diákság igazi társasági és információs központja, a diákok *járnak* ide, mint mi a Kossuth egyetemi nagykönyvtár második emeleti folyosójára annak idején, ha egy kis baráti segítségre volt szükség, legyen az előadásjegyzet vagy gyors anyagi segély.

Végezetül pedig álljon itt az igazgató neve, aki zenei könyvtárosként kezdte ugyanitt, és első perctől kezdve időt és energiát nem sajnálva a vállalkozás mögött állt. Taras Pavlovsky, a több nyelven beszélő és többdiplomás dékán valóban eredeti elme, aminek bizonyítéka ez a könyvtár: európai típusú intellektuális központ high-tech amerikai kivitelben. A magam részéről pedig továbbra sem tudom eldönteni, hogy olvasó szeretnék-e itt lenni vagy inkább könyvtáros.

Hajnal Ward Judit

Egy nyomdaműhely titkaiból

125 éves a Kner Nyomda

Az 1882. esztendő a modern magyar könyvművészet és bibliofília szempontjából – természetesen utólag nézve – kiemelkedően fontos volt. Ebben az évben került sor Ráth György kezdeményezésére az Iparművészeti Múzeumban az első igazi nagy és átfogó magyarországi könyvkiállításra, amelyen a régebbi és jelenkori hazai könyvkultúra és nyomdaipar kiemelkedő darabjait mutatták be köz- és magángyűjtemények anyagából. Ekkoriban kezdődtek Európa-szerte a nagyipari könyvnyomtatás művészi igénytelensége ellen fellépő különféle könyvművészeti mozgalmak, mint például Max Huttler 1874-es müncheni kezdeményezése vagy talán a legnagyobb hatású, az angliai Kelmscott Pressből elinduló, amely a sokoldalú William Morris elméleti és gyakorlati törekvéseit összegezte. Maga Morris is az 1877-es londoni Caxton-kiállítás hatására kezdett tipográfiai kérdésekkel alaposabban foglalkozni.

Hogy Magyarország ezekben az években – legalábbis az elitkultúra csúcsain – mennyire fogékony és naprakész volt a legkorszerűbb művészeti, azon belül az iparművészeti törekvések befogadására, valamint alkalmazására, azt bizonyítja Ráth György kezdeményezése, az Iparművészeti Múzeum (nem eléggé köztudott, hogy Magyarországon alakult meg a világ harmadik ilyen szakmúzeuma), illetve az 1882-es kiállítás. De bizonyítja – főleg a későbbi történések tükrében – az esztendő másik, ekkor még csak szerény, nagyon szerény érdeklődést és figyelmet kiváltó nyomdaalapítása és mindaz ami abból később kifejlődött: a 22 éves Kner Izidor a Békés megyei Gyomán létesítette kicsiny és kezdetben jelentéktelen officináját. A műhely 1882 júniusában szabályos iparigazolvány nélkül kezdett működni, a fiatal vállalkozó csak az esztendő decemberében folyamodott az engedélyért, és a hatóságok csak 1883. február 15-én állították ki azt az eredetileg könyvkötő tanultságú és szakmájú kérelmező részére. E jelentéktelen apróság említése azért fontos, mert jól jellemzi a kort, a kiegyezést követő évek, évtizedek gründolási lázát, a magyar gazdasági élet és ipar fejlődésének páratlanul dinamikus szakaszát, amikor persze még nagyon is jól érzékelhető a hagyományos és a modern kor, a polgári világ ethosza (vagy mondjuk inkább Max Weber nyomán a kapitalizmus szellemének?). Gyakran egyazon személy mentalitásában is. Kner Izidort is jellemezte ez a kettősség; Balázs Béla pikírt megjegyzése szerint egyszerre jelképezte a magyart, a zsidót, a parasztot és a dzsentrit. Micsoda egyéniség volt! A magyarországi kapitalizmus hőskorának emblematisz személyisége, autodidakta nyomdász, a saját erejéből családját tisztos vagyonhoz juttató vállalkozó, akiben azért volt bizonyos művészi érzék, és nem volt híján a mai terminológiával szociális érzékenységnek nevezett tulajdonságnak sem. Kner Izidor sorsa és pályafutása sok hasonlóságot mutat a Révai-cég alapítójával, Révai Sámuelével; ér-

demes lenne egyszer alaposan feltárni a több generációs könyves és nyomdai családi vállalkozások művelődés- és társadalomtörténetét.

Mindenesetre a mindössze 22 éves és szakképzetlen Kner Izidor alapította azt a nyomdát, amely a XX. század elejétől fia, Imre irányításával a modern magyar könyvművészet legfontosabb műhelye lett, és ezért tekinthető az 1882-es év a magyar művészi tipográfia születési évének. Erre a jeles, 125 évvel ezelőtti eseményre emlékezik az Országos Széchényi Könyvtár VI. emeleti kiállító helyiségeiben a 2007. május 15-én megnyílt reprezentatív kiállítás és az ahhoz kapcsolódó szép kivitelezésű és tartalmas ismertető. A kiállítás és a kötet azonos címe: *Egy nyomdaműhely titkaiból – 125 éves a gyomai Kner Nyomda.*

Volt-e, van-e titka a Kner Nyomdának, illetve a családnak vagy még inkább Kner Imrének, hiszen az alapító Kner Izidor érdemei vitathatatlanok, de mégis fia révén vált világhírűvé a nyomda? A kötetben olvasható Kner Imre egyik leveléből az a rész, ahol arról számol be, miszerint egy alkalommal valamely nemzetközi tipográfus kongresszus külhoni résztvevője kifejtette: a könyvek minősége szerint Gyoma olyanféle szellemi központ lehet Magyarországon, mint amilyen Oxford vagy Cambridge... Az apa kivételes üzleti érzéke, kockázatoktól sem visszariadó bátorsága és nagyszerű kapcsolatépítő szívéllyessége teremtette meg azt az anyagi bázist, amelyen a könyvművészeti törekvések és eredmények kibontakozhattak és megvalósulhatott Kner Imre tragikus torzóságában is teljes és példaértékű életműve. A tehetség, a tipográfusi alkotóerő – a génusz – miért éppen ebben vagy abban a személyben jelenik meg, az persze véletlen és ilyen értelemben akár titok is lehet; viszont ami ezen túl szükséges a maradandó értékek teremtéséhez, az egyáltalán nem titok. Kner Imre többször és több formában kifejtette életének célját, ars poeticáját: 1903-ban, 13 éves korában apjának címzett, még gyakorlatlan, gyerekes betűkkel írt levelében olvashatjuk azt a fogadalmát, amelyet azután élete hátralévő évtizedeiben soha nem felejtett: „*Igyekezni fogok, hogy kötelességeimnek minden körülmények között megfelelhessenek és egyike lehessen hazám hasznos polgárainak! Addig is míg ezen ígéretemet teljesíthetem, arra fogok törekedni, hogy megszerezhessem eszközeimet kitűzött célom elérésére, mely a magyar nyomdaipar eszményi magaslatra való emelését célozza.*” És egy 1933-as, Szabó Lőrincnek írt levél részlete: „*...mindenkinek egyformán kötelessége az egyetemes emberi munka minden területén a tökéletességre törekedni, a maga dolgát jól és becsületesen elvégezni.*”

Ezekhez az elvekhez Kner Imre szilárdan és következetesen ragaszkodott, alighanem ez a szigorú, már-már komor kötelességtudat, az értékisztelet, a tradíciók felvállalása és oly módon történő folytatása volt művészetére a legjellemzőbb, hogy a régi formákat és kereteket új és korszerű tipográfiai tartalommal töltötte ki. A Kner Izidor, illetve a fia és a család által képviselt vállalatvezetési és -irányítási alapelvek túléltek a családot. Ezeket akár úgy is lehet tekinteni, mint napjaink menedzsmentszemléletének, beleértve a minőségbiztosítást és a marketinget is, korai (és természetesen, nem az elméletből, hanem a gyakorlatból következő) megjelenése. A most 125 éves nyomda történetének szinte pontosan a felében irányította a céget Kner Izidor és Kner Imre; 1945 után – amíg magántulajdonban volt a vállalat – Haiman György személyében még jelen volt a család a vezetésben, de – kétségtelenül nem kevés bonyodalom után – a Kner Nyomda ma is létezik, működik és változatlanul a minőségi nyomdaipar és könyvelőállítás egyik hazai fellegetőre.

Ezt a hosszú folyamatot jól tükrözi az Országos Széchényi Könyvtár három helyiségében megrendezett kiállítás, illetve az ahhoz kapcsolódó pazar kivitelű kötet. A három teremből kettőben az 1945-ig terjedő korszak monumentumai láthatók. Elsősorban persze a nyomtatványok, de tárgyi és egyéb képi emlékek is szemléltetik azt az utat, amelyet a szerény kezdetektől a nyomda a nemzetközi hírnévig és szakmai sikerekig megtett. A rendezők nagyon is bőséges anyagból válogathattak. A nyomda, illetve a család működését a hazai officinák többségéhez viszonyítva kivételes gazdagságú forrásanyag tárja fel. A különféle nyomtatványokon kívül – hiszen az üzem az 1920-as évek elejétől viszonylag kevés könyvet jelentetett meg, a megélhetést az üzleti nyomtatványok, közigazgatási űrlapok és egyéb akcideneciák előállítására biztosította – fennmaradt Kner Imre széles körű, a maga teljességében még nem is hasznosított levelezésén túl szakkönyvtára és a nyomda felszerelése sem szóródott szét, sőt már az 1950-es években, elsősorban Malatinszky Lajosnak köszönhetően elkezdődött az emléktanyag módszeres összegyűjtése, rendszerezése és kiegészítése, amelyből 1970-ben megnyílt Kner Imre egykori, Kozma Lajos által 1925-ben tervezett gyomai lakóházában Magyarország egyetlen nyomdai múzeuma, ahol természetesen elsősorban a családra vonatkozó anyagot nézhetik meg az érdeklődők.

A nemzeti könyvtárban látható kiállítás egy jó része tehát anyagában és koncepciójában nem teljesen előzmények nélküli. Új azonban a harmadik teremben látható anyag nagyobbik része; a Kner Nyomda 1945 utáni, számos kacsaringóval és szervezeti változással járó történetét bemutató összeállítás, amely külön kitér az 1992, az ismét magántulajdonban, részvénytársasági formában működő nyomda eredményeire. A tárlat látogatói teljes és a nyomda 125 éves múltjáról arányos, kiegyensúlyozott képet kapnak. A bemutatott monumentumokhoz kapcsolódó feliratok informatívak és jól láthatóak; az egyik nyomdagépen a vállalkozó szellemű saját maga is kinyomtathatja Kner Imre híres és sokat idézett vallomását: „Életem értelme nem az, hogy nyomdász vagyok, hanem az, hogy szolgállok.”

A kiállításához kötődően látott napvilágot az azonos című kötet*, amelynek anyagát Füzesné Hudák Julianna, a Kner Nyomdaipari Múzeum vezetője és Erdész Ádám levéltáros, a Kner-család múltjának kutatója, számos kötet szerzője gyűjtötte egybe. A kiadvány szerkesztője és a kiállítás kurátora Füzesné Hudák Julianna volt; a tomust Haiman Ágnes – Haiman György leánya, Kner Izidor dédunokája – tipografizálta. (A kiállítás szervezője a könyvtár részéről Kiss Barbara volt, a látványtervet Simon Levente készítette; a közreműködők Hlavnya Tamás, Király Tímea, Rozs Eszter és Tengerdi Kata voltak.)

A kötet nem szabályos kiállítási katalógus vagy nyomdatörténet. Egyfajta sajátos olvasókönyv, antológia; a kiadvány anyagának összegyűjtői az alábbiakban fogalmazták meg céljukat: „A nyomda történetével és a Kner-kiadványokkal kapcsolatban számos publikáció látott már napvilágot. Hogy a korábbiakat ne ismételjük, könyvünkben arra vállalkoztunk, hogy Knerék célkitűzéseit, eredményeiket, kudarcaikat és jelentőségüket a saját és kortársaik írásainak, levélrészleteinek segítségével mutassuk be, a könyvkiadást középpontba állítva”. A bőségesen kö-

* Egy nyomdaműhely titkaiból. Kiállítás az Országos Széchényi Könyvtárban 2007. május 15–július 14. Kiadja az Országos Széchényi Könyvtár és a Gyomai Kner Nyomda Zrt., 223 p.

zölt szemelvények, helyenként teljes szövegek megvilágítják egy-egy könyv keletkezésének körülményeit, illetve az összegyűjtött sajtóanyagból értőn kiválogatott részletek a nyomda működésének kritikai visszhangját is feltárják és dokumentálják. Füzesné Hudák Julianna és Erdész Ádám azonban nem pusztán a közölt szövegek válogatója és közreadója volt (egyébként az sem lenne mellékes és elhanyagolható tett), hanem az értő és az anyag beható ismeretét tanúsító, a részeket összekötő szövegek írója is. Az általuk írtak kapcsolják szerves egésszé a kötet textusát. Az kétségtelen tény, hogy a nyomda és a család működését nagyon gazdag szakirodalom tárja fel (a kiadvány végén, a 203–209. oldalakon található a felhasznált irodalom jegyzéke), de a kérdéskört a maga történeti (nyomda-, eszme-, művelődés-, művészet-, család-, ipar- és gazdaságtörténeti) teljességében tárgyaló nagymonográfia még nem született meg. A most megjelent kötet talán megalapozottá teszi azt a reményt, hogy már nem kell sokáig nélkülözni.

A kiadvány szövegét számos kép és illusztráció kíséri, a kötet tipográfiai megformálása és nyomdai kivitelezése (utóbbit természetesen a Kner Nyomda végezte) méltó az officina múltjához, hírnevéhez és fenntartja azt a még Kner Izidor által meghonosított gyakorlatot, hogy a nyomda alapításának kerek évfordulóit alkalmával mívés kiállítású publikációk látnak napvilágot.

Pogány György

LIS Euroguide. Kompetenciák, tulajdonságok, minősítési szintek

A *LIS Euroguide* magyar fordítása az angol nyelvű, 2. átdolgozott kiadás alapján készült, (mely az Európai Bizottság támogatásával, a Leonardo da Vinci program CERTIDoc projektjének eredményeként jelent meg 2004-ben, az ADBS égisze alatt, francia, német, spanyol, majd horvát, olasz és portugál változat mellett)¹. Az angol szöveget Balogh Anna és Hedvig Olga fordította magyarra, a kettőt egybevetette: Hegyközi Ilona és Novák István. A magyar nyelvű szöveget gondozta Hangodi Ágnes és Mezey László Miklós. Felelős kiadó és sorozatszerkesztő: Bartos Éva.

A magyar könyvtári információs szakmában szinte a kezdetektől nyomon követték már a LIS Euroguide (továbbiakban Euroguide) 1. kiadását is, és alkalmazták is az oktatásfejlesztésben.² A szakma feltehetően széles körben tud mind a két kiadásról, tekintettel arra, hogy a KATALIST-en³ híradások, a Tudományos és Műszaki Tájékoztatásban⁴⁻⁵ tanulmányok, a KIT-ben számos alkalommal hírek, referátumok jelentek meg, amelyeket hírcsokorban is összefogtak⁶. A Könyvtári Intézet honlapján pedig 2006 óta elektronikus formában elérhető az Euroguide 2. kiadásának magyar változata.⁷

Jelentős esemény, hogy a magyar változat most nyomtatott formában is megjelenített, ennek számos előnye van: közvetlenül használható, kinyitható, fellelőzhető, böngészhető, egyfajta jó „tanácsosként” közvetlenül igénybe vehető.

A magyar nyelvű kiadást előszó vezeti be, amely a kiadás körülményeire, jelentőségére, felhasználására utal. Hangsúlyozza, hogy hazánk érdekelt az európai uniós szakmai minősítési rendszerek megismerésében, adaptálásában – a magyar körülményeknek megfelelően, a könyvtári terület 2003–2007 közötti stratégiájával összhangban. Ezt követően az útmutató teljes mértékben megegyezik az angol nyelvű változattal, egy kötetbe gyűjtve az Euroguide két összetevőjét: *Az európai információs szakemberek kompetenciái és tulajdonságai* című 1. részt (9–119. p.), illetve *Az európai információs szakemberek szakmai minősítési szintjei* című 2. részt (121–133. p.).

Az Euroguide összetevői, fő jellemzői, kidolgozásának, kiadásának összefüggései

Az 1. rész első modulja néhány rövidebb (bevezetés, előszó, használati útmutató, a szakterületek és tulajdonságok összefoglalása) után egy 17 oldalas áttekintést tartalmaz a szakma fejlődéséről, az útmutató használatának 8 célcsoportjáról, alapvető fogalomrendszeréről (szakterületek, csoportok, kompetenciaszintek, tu-

lajdonságok). E modulban képet kapunk a két kiadás összefüggéseiről, a „fővédnök”, az Információs Egyesületek Európai Tanácsa (European Council of Information Associations; ECIA), illetve a szakmai koordinátor, a francia ADDBS (Association des professionnels de l'information et de la documentation, Párizs) szerepéről. A francia egyesület az útmutató szerzői jogának birtokosa, alapvető szerepet vállalt mind a két kiadás előkészítésében, az európai uniós projektpartnerekkel együttműködve (előbb a DECIDoc, majd azt követően CERTIDoc projekt keretében), s megosztva velük az 1995–1998 között kiérlelt franciaországi nemzeti szintű útmutatók készítésének eredményeit, tapasztalatait. A LIS Euroguide 1999. évi 1. kiadását a DECIDoc projekt tette lehetővé (1998–2001), a 2. kiadást pedig a CERTIDoc projekt (2002–2004), belga, svájci, cseh, olasz, portugál, angol, osztrák, német és román közreműködéssel.

Az 1999. évi 1. „DECIDoc-os” kiadás még „csak” 30 elvárt kompetenciát és 15 tulajdonságot kodifikált az információs szakemberek (könyvtárosok, levéltárosok, információs foglalkozások) vonatkozásában, 4 minősítési szint szerinti tagolásban. A 2004. évi 2. „CERTIDoc”-os kiadásban a kompetenciaterületek száma 33-ra, az elvárt tulajdonságoké pedig 20-ra emelkedett. A 2. kiadás még világosabban, pontosabban, kiérleltebben fogalmazta meg a szakmai minősítési rendszer általánosan érvényes jellemzőit és kereteit.

A magyarul megjelent útmutató 1 részének második modulja (43–101. p.) részletesen vizsgálja az öt csoportba sorolt 33 szakterületet (43–101. p.), majd tömören a szükséges tulajdonságokat (103–106. p.). Nézzük meg közelebbről az öt csoportot és az azokhoz tartozó szakterületek körét:

- (1) az *Információ (I) csoport* a legjelentősebb csoport, amely 12 szakterületet foglal magában – a könyvtári és információs szolgáltatások egymáshoz kapcsolódó szakterületeit, amelyek valamennyi információs szakterület alapját képezik. Az itt bemutatott kompetenciákkal minden információs szakembernek rendelkeznie kell legalább alapszinten.
- (2) A *Technológia (T) csoport* 5 szakterületre bontva az információs technológia és az internet területére vonatkozó szaktudást foglalja magában.
- (3) A *Kommunikáció (K) csoport* is igen gazdag. A 7 szakterületével (szóbeli, írásbeli, AV-, számítógépes, idegennyelvi, interperszonális, intézményi kommunikáció) kapcsolatos kommunikációs szaktudás alapvető fontosságú, és a könyvtári és információs szolgáltatások valamennyi szakterületén betöltött munkakörhöz szükséges.
- (4) A *Menedzsment (M) csoport*hoz 8 szakterület tartozik. E kompetenciák nélkülözhetetlenek mind az általános, mind az operatív irányításban résztvevő információs szakemberek számára. Ezek birtokában tudnak tevékenyen részt venni a költségvetési, a marketing-, az emberi erőforrásokkal és a képzéssel kapcsolatos vezetői feladatokban.
- (5) Az *Egyéb tudományos ismeretek (E) csoport* egyetlen szakterületben tartalmazza azokat a kompetenciákat, amelyek a felhasználói szektorhoz vagy speciális információkhoz, illetve dokumentumokhoz kötődnek.

A 33 szakterület mindegyike sajátos tevékenységi terület, a tevékenységek és feladatok koherens sorozata. Minden feladat vagy tevékenység elvégzése speciális szaktudást, a szakmai munka elvégzéséhez szükséges készségek együttesét, és az

ezeket átfogó szakmai eljárásrend ismeretét, azaz jól definiálható kompetenciát igényel.

Kompetenciaszintek

Az útmutató minden szakterületnél – világosan és követhetően – négy szintbe szervezi azok specifikus kompetencia-vonatkozású példáit, a leggyakrabban előforduló feladatok, tevékenységek nehézségi fokának mérlegelésével. Nézzük meg e négy szint jellemzőit, előbb általános megfogalmazásban, majd – kiragadott példaként egy szakterülethez (Információ csoport 7. tevékenységi területe, az Információkeresés (I07) egyes kiragadott példáival:

1. *Alapvető ismeretek.* Az egyén szívesen használja a munkaeszközöket. Elvárás vele szemben az adott terület alapinformációinak ismerete (alapszókincs ismerete, bizonyos gyakorlati és világosan megfogalmazott feladatok végrehajtásának képessége).
– Információkeresés – 1. szint, 4. példa: ismeri és érti az olyan kifejezések jelentését, mint kérés, monitoring, kutatási kritériumok, Boole-operátorok, keresőmotor, címtár, katalógus, teljes szöveg, portál stb.
2. *Gyakorlati vagy technikai ismeretek.* Az egyén képes a tanulmányozott jelenségről olvasni és írni. Képes szakemberekkel kommunikálni egy adott témáról. Ez az első szakmai szint, a gyakorlati módszertan ismerete. Az alapvető eszközöket tudja használni; egyszerű vagy ismétlődő feladatokat, gyakorlati utasításokat képes végrehajtani.
– Információkeresés – 2. szint, 3. példa: ismeri és használja az adott felhasználói igények teljesítésére alkalmas különböző forrásokat, és hatékonyan kiaknázza azokat stb.
3. *Az eszközök hatékony használata.* Ismeri a szakma technikáit, továbbá képes definiálni, másokkal megismertetni és használni azokat. Képes egy adott helyzetet értelmezni, adott szituációban döntéseket hozni, illetve új eszközöket fejleszteni. Összetett feladatokat önállóan el tud végezni.
– Információkeresés – 3. szint, 3. példa: hatékonyan használja a keresőmotorok és meta-keresőmotorokat, valamint egyéb webes keresők összetett funkcióit, optimálisan kombinálja ezeket ...
4. *A módszerek hatékony használata:* Az egyén nemcsak használja az adott technikákat, hanem azokat más körülményekre és más módon is tudja alkalmazni. Alkalmazásukhoz új területeket keres, fejlesztéseket tervez, vagy kifinomultabb vagy jobb módszereket talál ki egy adott alkalmazás továbbfejlesztésére.
– Információkeresés – 4. szint, 3. példa: képes a keresések eredményeinek hasznosítását célzó módszer kialakítására (pl. egy tudásbázis keretein belül).

A részletes útmutató arra törekszik, hogy minden szakterületről minden szinten valamennyi lényeges kompetenciaterületet példákkal illusztráljon. Ezek a kompetenciák megfelelő módon számszerűsíthetők, mérhetők, hagyományos képzési folyamatok során szerezhethetők meg és fejleszthetők tovább.

A szükséges tulajdonságok

A kompetenciaszintek számbavételét a 20 szükséges tulajdonság ismertetése követi. A tulajdonság fogalma az útmutató szerint „*az egyén veleszületett, vagy szerzett képessége, amely meghatározza viselkedését egy-egy adott szituációban*”. A kifejtés itt nem olyan részletes, mint a kompetenciák esetében, e rész mindössze négy oldalt fog át (103–106. p.). Bár a tulajdonságok kevésbé mérhetőek, mint a kompetenciák, ugyanakkor nagyon fontosak (lehetnek) szakmai helyzetekben, így a kompetenciák alkotóelemeinek részeként betöltött szerepüket nem hagyhatjuk figyelmen kívül.

A 20 tulajdonságot a leggyakrabban előforduló *hat alapvető információs szakmai helyzethez* rendelik (amelyeket az abc nagybetűivel kódolnak):

- (A) *személyes kapcsolatok* – az ezekben való részvételhez illetve ezek kezdeményezéshez 7 tulajdonság kapcsolódik: az önállóság, a kommunikációs készség, a nyitottság, az empátia, a csapatszellem, a tárgyalási képesség, a pedagógiai érzék,
- (B) *kutatás* – ezen belül (egyelőre) egy tulajdonság szerepel: a rendszerező képesség,
- (C) *elemzés* (analízis) – amelyhez három tulajdonság megléte szükséges: elemző képesség, kritikus gondolkodás, szintézisre való képesség,
- (D) *kommunikáció*, azaz egy téma, információ stb. megismertetése másokkal, két tulajdonsággal szerepel: a diszkrécióval és az érzékenységgel,
- (E) *irányítás* (források, készletek, gyűjtemények stb.), két tulajdonságot tételez fel (egyelőre): a kitartást és a precizitást,
- (F) *szervezés* (rendszer, szolgáltatás, tevékenységek stb. esetében) – 5 tulajdonságot tételezve fel: rugalmasságot, előrelátást, döntésképességet, kezdeményzőkészséget és szervezőkészséget.

A szakma gyakorlásához leglényegesebb(nek tartott) 20 tulajdonságot egymással egyetértve határozták meg és foglalták rendszerbe a CERTIDoc projektben résztvevő, különböző országokban tevékenykedő kollégák. Ily módon öttel bővült az 1. kiadásban, 1999-ben megadott tulajdonságok köre (három új tulajdonság jelent meg az elvárt személyes tulajdonságok körében [az önállóság, a nyitottság és a tárgyalási érzék]), a kommunikáció körén belül pedig helyet kapott a diszkréció és az érzékenység.

Az egyes tulajdonságok bemutatása igen sommás, mindössze átlagosan 6-7 soros. Véleményem szerint várható, hogy a tulajdonságok nagyobb szerepet és teret kapnak a jövőben, hiszen a könyvtári információs munka hatékony végzéséhez elengedhetetlen a tulajdonságok és kompetenciák összekapcsolása.

A definíciók és a tárgymutató

Az Euroguide 1. részének e második moduljához (kompetenciák, tulajdonságok) szervesen kapcsolódik két kiegészítő funkcionális rész: a definíciók és a tárgymutató. A *definíciók* a szerzők által elfogadott és rendszeresen használt fogalmak jelentését világítják meg tömören, egy-két sorban, pl. *Minősítés az egyének kompeten-*

ciáit és tulajdonságait igazoló, hitelesítő és rögzítő eljárás, amelyet előre meghatározott kompetencialista felhasználásával folytatnak le. Összesen 31 fogalmi meghatározást kapunk, ezek köre feltehetően bővül majd a továbbiakban.

A *Tárgymutató* az útmutató első részében való keresést teszi lehetővé (6 oldalon, két oszlopban, mintegy 400 specifikus kifejezést tartalmazva). Egyes fogalmak, kifejezések több kompetenciaterülethez is tartozhatnak, pl. Bibliográfia I05, I08, I12, K02.

A *tárgymutatóban a kifejezések után betűszám kombinációk szerepelnek, melyek a vonatkozó kompetenciákra vagy a tulajdonságokra utalnak: jelen esetben I05 – Az információforrások azonosítása és értékelése, I06 – Az információ elemzése és szolgáltatása, I12 – Termék- és szolgáltatás-koncepció, K02 – pedig írásbeli kommunikáció.*

A gyors visszakereshetőségben (ez az angol kiadásra is vonatkozik!) gondot jelent, hogy nem oldalszámokra hivatkoznak. A szakterületi vagy tulajdonság kód alapján önmagában kissé körülményes a vonatkozó szövegkörnyezetet tartalmazó oldal megtalálása. Erre feltehetően ésszerűbb megoldást kell találni a 3. kiadásban, pl. egy, a kiadványba illesztett oldalon mind a 33 szakterületet és 20 tulajdonságot feltüntetni, kódjaikkal és kezdő lapszámaikkal együtt.

A kiadványban egy *köszönetnyilvánítás-lista is helyet kap* (117–119. p.). Az ECIA mint a projekt védnöke, itt fejezi ki köszönetét – országok szerint csoportosítva – mindazoknak, akik munkájukkal, hozzáértésükkel és odaadásukkal az Euroguide megjelenését lehetővé tették. Reméljük, hogy a néhány év múlva esedékes harmadik kiadásban magyar nevek is szerepelnek majd!

A minősítési szintek

Az Euroguide útmutató 2. része (121–133. p.) az európai információs szakemberek szakmai minősítési szintjeit ismerteti, a bevezetés, majd előszó után. E rész a Könyvtári Intézet honlapján szintén elérhető elektronikusan⁶.

Minősítésen az útmutató azt érti, hogy mennyire van egy személy „birtokában annak a szakértelemnek, amely egy munka elvégzéséhez egy adott szinten szükséges”, minősítési szinten pedig a személy (elsősorban technikai dolgozó) kompetenciáit, az általa végzett feladatok összetettségét, valamint az önállóság, a döntésképeség és az előrelátás fokozatait veszi figyelembe”.

Az 1. részben részletezett és a fentiekben röviden bemutatott 4 kompetenciaszintre némileg rímel a 4 minősítési szint: 1. szint: könyvtári és információs asszisztens, 2. szint: könyvtári és információs technikus, 3. szint: könyvtári és információs menedzser, 4. szint: könyvtári és információs szakértő.

A mind a négy szintre vonatkozó általános feltételek tízsoros ismertetése után, egyenként mintegy 20-30 sorban, meghatározott logikai rend szerint ismertetik a különböző szintek sajátos jellemzőit és feltételeit. A „szintezésben” szerepet kapnak olyan kritériumok, mint a kisebb vagy nagyobb mértékű szabadság, önállóság, a személyre bízott műveletek, tevékenységek többé vagy kevésbé összetett jellege.

Az asszisztensi szintről a szakértői szint felé haladva értelemszerűen egyre jobban szigorodnak az elvárások, a kapott képzés eredményeiként meglévő ismereteket, képességeket, a tipikusan végzett tevékenységeket, az elvárt kompetenciá-

kat illetően. Az asszisztensi szinten ismerni kell a szakma gyakorlati szabályait (módszerek, szabványok) és az őket irányító elveket. A 3. szinten (menedzser) már képesnek kell lenni módosítani és megújítani ezeket az elveket, módszereket, képesnek kell lenni innovációra, összetett rendszer szervezésére, fejlesztésére, szervezésére-vezetésére.

A minőségi szintek jól elkülönülnek a gyakorlatban használt és elvárt kompetenciákban is. Az asszisztensi szinten (1. minőségi szint) pl. „elég” olyan szakmai kompetenciák felmutatása, amelyek az Információ csoport tevékenységi területeinek mindegyikében az 1. szinthez tartoznak (az egy vagy több területen tapasztalható gyengeségeket a csoport más területein felmutatott magasabb szintű kompetenciákkal ki lehet váltani!) A Technológia, Kommunikáció és Menedzsment csoportok összesen 20 tevékenységi területén belül 10-ben el kell érni az 1. szintet, azzal a feltétellel, hogy minden egyes csoportban legalább két területen el kell érni azt.

A könyvtári és információmenedzser szinten (3. szinten) ugyanakkor azt várják el, hogy az illető az „Információ” csoport minden tevékenységi területén feleljen meg a 3. szintnek. (azzal a „kiskapuval”, hogy az egy vagy több területen tapasztalt gyengeségeket a csoport más területein felmutatott magasabb szintű kompetenciákkal kiválthassa), a „Technológia”, „Kommunikáció” és „Menedzsment” csoportok összesen 20 tevékenységi területén 12-ben kell 3. szintet elérnie, azzal a feltétellel, hogy minden csoportban legalább két területen 3. szintet érjen el.

A megkövetelt kompetenciák mellett, jelzésszerűen megfogalmazzák az elvárt tulajdonságokat is, pl. a 3. szinten a szervezőkészséget, a döntésképeséget és a kezdeményezőképeséget.

Az útmutató magyar kiadásának célcsoportjai, lehetséges alkalmazásai

Az alaposan előkészített magyar nyelvű kiadás nagy lehetőségeket jelent. Segítségével a magyar könyvtári és információs szakemberek számára is elérhetővé válik a minősítési rendszer leírása annak érdekében, hogy a későbbiekben a minősítés részletes folyamatának és feltételrendszerének megismerése után maguk is megszerezhesék a minősítés különböző fokozatait. Ehhez azonban el kell érni, hogy az útmutató a legszélesebb körben jusson el a nyolc meghatározott felhasználói célcsoportjához. Ezek között az útmutató (1) a nagyközönséget teszi az első helyre, majd (2) az önmaguk versenyképességét fejleszteni kívánó szakembereket, (3) a foglalkozást váltókat, (4) a szakterület vezetőit, a humán erőforrás-menedzsereket, (5) a továbbképzéssel munkahelyi pozíciójukat erősíteni kívánó szakembereket, (6) az oktatási és képzési menedzsereket, (7) a pályaválasztási tanácsra szoruló fiatalokat, (8) a felhasználóképésben érdekelt szakembereket is!

Ezzel kapcsolatban *két fontos dolgot kell hangsúlyozni!* Először, hogy az Euroguide készítői és a magyar kiadás gondozói is fontosnak tartják az oktatási és munkaeszközként való folyamatos használatot, a rendszeres frissítést, hiszen tudatában vannak annak, hogy létezhetnek benne „gyenge pontok”, és kérik is, hogy használók mutassanak rá ezekre, elősegítve a 3. módosított kiadás előkészítését. Másodszor az útmutató hatékony használata szervezettséget tételez fel, elvárja a

szakmai minősítési rendszer adaptálását, hazai kifejlesztését, a nyolc célesoportnál a „nyolckrétű”, gyakran kombinált alkalmazásainak menedzselését, kibontakoztatását, nyomon követését - ehhez társadalmi és szakmai fórumok (workshopok, internetes felületek stb.) szervezését és működtetését mind magyarországi, mind tágabb viszonylatban.

JEGYZETEK

- 1 <http://www.certidoc.net>
- 2 A Phare CBC projekt kutatási jelentése. BDF Könyvtár- és Információtudományi Tan-
szék, 2000
- 3 Grebot Ágnes levelei a KATALIST-re – 2004. december 7., 2005. január 6.
- 4 Burgetová, Jarmila: A DECIDoc projekt eredményei, Eredeti cím: Odborné znalosti a
dovednosti oboru knihovnických a informacních služeb – vsledky projektu DECIDoc.
= Národní knihovna, 12. köt. 3. sz. 2001. p. 169–174./ (Futala Tibor) [http://mtt.omikk.
bme.hu/show_news.html?sid=af99216bce19a099cb1bee2c8209e00a&id=1677&issue_
id=48](http://mtt.omikk.
bme.hu/show_news.html?sid=af99216bce19a099cb1bee2c8209e00a&id=1677&issue_
id=48)
- 5 Kovácsné Koreny Ágnes: CERTIDoc. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás. 52.
évfolyam (2005) 2. szám
- 6 <http://www.ki.oszk.hu/old/dok/euroguide.pdf>, illetve [http://www.certidoc.net/fr1/euro-
guide_hungarian.pdf](http://www.certidoc.net/fr1/euro-
guide_hungarian.pdf)
- 7 A KIT-ben híresokor áll a rendelkezésre a CERTIDoc céljáról, minősítési eljárásokról
stb. <http://www.gmconsulting.hu/inf/kit/hircsokor/certidoc.htm>

(LIS Euroguide. Kompetenciák, tulajdonságok, minősítési szintek. Bp., 2007.
Könyvtári Intézet, 133 p.)

Pálvölgyi Mihály

LIS Euroguide

KOMPETENCIÁK, TULAJDONSÁGOK,
MINŐSÍTÉSI SZINTEK

EuroTéka EuroTéka EuroTéka EuroTéka EuroTéka EuroTéka EuroTéka EuroTéka EuroTéka EuroTéka

KI Könyvtári
Intézet

3K
3K
3K
3K
3K
3K